

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Samotni stan

Poletje je bilo kratko. Ob zadnjem deževju je vrhove pobelil že sneg. Obležal še ni. V dobrem dnevu je skopnel. Pominila je vročina. V planinah je bilo zjutraj in zvečer koj po sončnem zahodu kar mraz. Hlad je silil tudi v doline.

Hribarjev Peter se pa že davno ni tako prepotil kakor zadnje dni. Najemnik lova se je bil napovedal. Da bi rad ustrelil čim lepšega gamsa, je pisal, in da naj Peter pokaže, če res zasluži pohvalo, kakršno mu v svojih poročilih poje Vencelj.

Petra je pismo izpodbodlo. Izkazati se je hotel. Za tak neutegoma je imel ogledane tri kozle, dva gošarja in enega skalarja. Skalar ni bil najtežji, po rogljih je pa gošarja posekal. Vsi trije so se svojega okoliša stalno držali. Peter je bil natančno spazil njihova vsakdanja pota in prehode. Za četrto ure natančno je vedel povedati, kje se bo kateri izmed treh gamsov pokazal. Prepričan je bil, da bosta vsakega izmed njih z gospodom lahko dobila, kakor bi šla v hlev po domačega kozla.

Pa lov je lov. Starejši gošar je menda res zavohal smodnik in zginil, kakor bi se bil v tla vdrl. Daleč naokrog je Peter predejal vsak grm. Sledil ga je, čutil in videl pa ne. Gospod še manj. Nejevoljen je bil. Kar obmolnil je in po strani pogledoval svojega novega lovca. Peter ga je celó slišal, kako je zamrmral: »Ja, ja, Matevž.« Dobro je razumel, da gospodar hvali pokojnega Bitenca prav zato, ker je z njim nezadovoljen. Čeprav ni nič zakrivil, je bilo Petra sram. Na gamsa, ki je znal odnesti svoje življenje, je bil kar jezen. Za roge bi ga privlekel pred puško, če bi ga bil mogel doseči. Čutil se je premaganega. Nič ni pomislil, da nihče ne poje rad s svojo smrtjo hvalo drugemu; tudi gamsi lovcem ne.

Drugega gošarja je gospod predaleč in prezgodaj streljal in zgrešil. Petru se je že naprej zdelo, kaj bo. Reči pa ni smel nič. Kljub temu se je pričel gospod proti njemu obnašati, kakor bi bil on kriv.

Tretje jutro je komaj komaj pregovoril gospodarja, da sta šla še nad skalarja v Laket. Da se mu muči

nazaj na Bled, kjer bi rad mirno preživel še nekaj dni svojega oddiha, da pride kočija ponj, in da je daleč, in da ni vredno hoditi, ko tako nič ne bo, se je izgovarjal.

Peter si je od spodaj ogledal gamsa, ga pokazal gospodu in razložil, kje bi ga bilo treba počakati. Gospod pa ni bil voljan lesti v strme skale. Petra je pograbila jeza, ki je pa ni smel pokazati. Dvignil je daljnogled na oči, po tihem zaklel in zagodrnjal: »Dec pristujeni. Drugič zahtevaj, naj ti gamsa v Lesce na kolodvor priženem nasproti.« Pa je brž potlačil jezo, pokazal s stegnjeno roko in skoraj zaprosil: »Gospod! Vsaj tja gor do one debele skale pojdite in stopite ob deblo odlomljenega macesna. Niže dol se skalar ne bo dal pritisniti.« Najemnik je kratko premislil in pristal na lovčev predlog. Zahteval je pa, da ga je Peter spremljal prav na čakališče. Strmina je oba upehala. Gospodu je ostajalo dovolj časa za odpočitek, Peter pa niti sédel ni. Tiho in previdno se je spustil po travi ob drči, da čimprej obide kozla in ga požene pred cev.

Debelo uro se je motal skozi ruševje, se plazil po skalnih žlebovih in se prikrival za grebene, preden se mu je posrečilo priti od zadaj v isto višino, v kateri se je pasel kozel. Peter je bil trdno uverjen, da se mu gams več ne izmuzne. Pa sam zlomek vedi, kaj se je bilo zgodilo. Ali je v soncu zablislila puška, ali je preglasno škrtnil žebelj ob kamen. Gams je zabrlizgnil, odskočil z meli v sredo skoraj naravnost odsekane skale in obstal. »Kaj je ukleto ali kaj,« se je spet raztogotil Peter. »Morebiti me je pa v nos dobil?« Lovec je oslinil kazalec in ga dvignil nad glavo. Začutil je hlad od zgornje strani: »Ne, ni verjetno. Veter vleče od vrha v dolino. Hudiča —«

Gams je še vedno stal v skali kakor iz brona ulit in nepremično gledal v Petra. »Še te-ukanim,« se je domislil lovec. Previdno je slekel suknjič, ga podržal predse, ga za širjavo moža na široko razprostrtega obesil na ruševno vejo in polagoma še klobuk postavil na vrh. Sam pa je kakor utonil za grm: »Sedaj pa le zijaj cunje. Kosti, meso in kri ti od druge strani stopijo za parklje.«

Peter se je spet spomnil svojega plezanja v Studorski skali. Za grebenom prikrit si je sezul čevlje, ne toliko zavoljo težavne poti, kakor zavoljo izdajajočega škrtanja žeblicev. Prej kakor bi zmolil rožni venec,

se je povzpел na vrh odsekane skale. Previdno se je nagnil čez rob. Kozel je še vedno nepremično stal in buljil v razobešeni Petrov suknjič. Klobuk je bil padel že na tla in se zakotalil nekaj sežnjev navzdol. Lovec je spet z omočenim prstom preizkusil veter: »Dobro. Pred puško mora priteči.« Pobral je debel kamen, pomeril in ga zalučal. Kamen je udaril tik kozla v trdo skalo in se razletel. V dolgem skoku je odskočil gams. Še zabrlizgniti ni utegnil. Hitel je v pravo smer. Peter je na široko ploskal z rokami in ga plašil z glasnim »talata« in »brrr, brr, brrr«. Čez zadnji greben ga je pognal še s strelom. Koj za njegovo je počila tudi gospodova puška. Peter je zaslonil uho in prisluhnil. Čakal je drugega poka. Puška se ni več oglasila. Zdelo se mu je pa, da se je nekaj težkega zvalilo po skalah navzdol. »Zadet najbrž je,« je sodil Peter. »Če bo pa tudi obležal, se bo pa šele pokazalo.« Petru se je mudilo gledat na strel. V naglici bi bil skoraj pozabil vzeti suknjič in klobuk raz ruševje.

Gams je bil smrtno zadet. Padel je pa v tak prepad, da ga je Peter komaj spravil iz njega. Kakor je bil prej gospod siten, je bil sedaj neznansko vesel lepih rogljev. Svojega novega lovca kar prehvaliti ni mogel. Peter je pa hvalo komaj utegnil poslušati. Hitel je iztrebljati kozla.

Gospodar bi bil najrajši koj odšel v dolino. Seveda, bil je spočit in prazen bi hodil, lovca sta pa hoja in plezanje utrudila, da bi kar ne mogel nositi gamsa. Da morata počakati, dokler se gams ne ohladi, je rekel, če nočeta, da se meso ne skvari. Gospod je koj pristal. Menda je sprevidel, da je lovec res potreben počitka. Odgrnil je svoj oprtnik in delil s Petrom jed in pijačo. Gospod se je ogrnil, bilo mu je hladno, na Petru je pa sonce sušilo prepoteno srajco. Črne gorske kavke so bile že spazile gamsov drob. Od vseh strani so se sklicavale: »Kriiii, kriiii, krivik.« Kar niso mogle dočakati, kdaj odideta lovca od njim namenjenega plena.

Za noge zvezanega gamsa je Peter prinesel prav na Bistrico. Čimdalje težji je bil. Proti zadnjemu se mu je zdelo, da nosi sam svinec.

Z mesarjevim pomočnikom sta gamsa odrla in razkosala. Hrbet sta zavila v kožo, vzel ga je s seboj gospod. Roglje je pa tako zavezal v oprtnik, da so na vrhu gledali iz njega. Kdo se pa rad ne postavi! Drugo meso je razdal. Peter ga je raznesel naokrog. Tudi žandarji so dobili svoj del in Peter sam seveda tudi. Kar se tiče strelnine, se je gospodar dobro odrezal. Kljub temu je bil Peter vesel, da se je odpeljal. Saj so ga komaj še noge nosile. Usedel se je k peči v gostilni »Pri mostu« in si naročil vina.

Skozi priprta vrata je iz gosposke sobe zaslišal pridušen nemški pogovor. Po glasu je prepoznal Kranbergerja. Prisluhnil je. Žandar je pripovedoval svojemu tovarišu, da ga je stražmojster poslal na obhod

v planine za jezerom. Menda zavoljo divjačine, ki so jo dobili za kuhinjo. Prenočil da bo na Zgornjem Vogarju. Jutri bo pa navsezgodaj odrinil iz Brvoje na Ovčarijo in se ustavil pri brhki majerci Jerci. Da mora in da mora biti njegova, se je veril, in da prej ne odneha. Petra je zamikalo, da bi se oglasil, pa se je rajši potajil, kakor bi ne ujel niti besedice. Na levo oko je na pol zamežal in pričel snovati, kako bi najbolj prisekljivo prekrižal Kranbergerju pot.

Žandarja sta vstala in prišla mimo Petrove mize. Pozdravili so se. »Si zdelan?« je ogovoril lovca Kranbergerjev tovariš. »Sem, kakor že dolgo ne,« je priznal Peter. »Nocoj in še jutri ves dan kar mirno počivaj. Nič naj te ne skrbé nepoklicani lovci. Jih bomo že mi držali na kratko.« Peter se je naredil, kakor bi se zahvaljeval, v resnici je pa le težko prikril hudomušen smeh.

Žandarja sta komaj dobro zaprla vrata za seboj, ko je Peter že segel po oprtniku in puški. Plačal je in urno odšel: »Čakaj, Kranberger. Zmedem ti prejo, kakor ti je še nikoli nihče ni.« Bil je ves v ognju; hotel se je potegniti za poštenost domačega dekleta. Na utrujenost je kar pozabil.

Pri peku si je kupil hlebec kruha. Preznojeno telo je ob sončnem zahodu okopal v koncu jezera v Ukancu. Čez dobro uro je v stanu ob Črnem jezeru na vrhu Komarče le legel počivat in kljub trdemu hladnemu ležišču koj zaspal. Bil je tako ugnan, da se mu še večerje ni ljubilo kuhati.

Tkalčeva Jerca je prišla iz stanu in stopila na široko, ravno skalo. Sklonila se je, dvignila platnen predpasnik in si obrisala od pomivanja mlekarske posode mokre roke. Visoko zravnana si je popravila v zatilniku v dvoje težkih kit spletene temne lase. Sonce ji je posvetilo naravnost v zagoreli obraz. Pomežiknila je in si potegnila ruto globoko na oči, da bi je ne slepila jasna svetloba.

Živina se je pasla precej nizko za krajem. Je bila paša vsak dan bolj pičla, ko je trava zavoljo hladnih noči kaj malo odganjala. Jerca je pričela šteti, koliko dni je še do jesenske kvatrne sobote, ko odženo na niže ležeči in domu dokaj bližji Vogar, na svežo pašo na obraslih Rovtjih. Tam njen stan ne stoji tako samotno in se bo lahko vsiljivemu Kranbergerju, če bo kdaj pripuščoboval, umaknila h kakšni tovarišici ali pa v sirarnico, da ne bo mogel žandar tiščati vanjo.

V globeli pred Jerco sta rila dva rejena prašiča pomladanca. Kar svetila sta se. Nobeni drugi planšarici niso prašiči tako dobro uspevali kakor njej. Pa je tudi pazila na red in snago kakor menda nobena druga ne.

Z bregov naokrog so se oglašali zvonci pasočje se živine; kravji nizko in počasi, kar nekako preudarno, telečji pa so drobili vmes više in naglo — kakor je rada razposajena in lahkomiselna mladost.

mogla izslediti Hribarjevega Petra. »Kaj se je v zemljo vdrl?« je spregovorila Jerca glasno. »Pa še rekel je, da se že o pravem času vrne. Južina je kuhana, pa ga od nikoder ni. Jedilo bo postano. Navsezadnje si bo

Ernst Kreidolf: Dekle ob oknu. (Umetnostni muzej, Basel.)

Jerca je prizvanjanje posameznih tropičev komaj slišala. Preveč vsakdanje ji je postalo življenje v planini. In pa — vsa je bila zaverovana v stran proti Belim glavam in še naprej proti Tičarici in Kopici. Oči si je bila zaslonila z roko in preiskovala s pogledom skalovje in meli, jase in ruševje, pa nikjer ni

pa mislil, da še gamsove juhe ne znam prav pripraviti. Čez rob ga nisem videla iti. Le kam se je vtaknil?«

Jerca je pogledala po stezi na levo, kakor bi pričakovala lovca od Sedmerih jezer, in se obrnila še na desno, čeprav je dobro vedela, da s Planine pri jezeru ali z Ozebnika ne more priti. Med ruševjem se

je bilo nekaj zasvetlikalo. Preden je mogla dognati, kaj, je prišel okrog ovinka žandar Kranberger. Nič več se mu ni mogla skriti. Jo je bil že opazil. Čeprav je dobro vedela, da ne bo šel mimo, se je hitro umaknila v stan.

Zamikalo jo je, da bi zapahnila vrata. Prav gotovo bi se potajila, da je ni videl. In naj bi še tako klical in prosil, bi mu ne odprla. Dim iz ognjišča bi jo sicer izdajal, pa ogenj bi počasi dogorel in žandar bi se naveličal. Šel bi jo iskat v dokaj oddaljeno sirarnico, in ko bi je tam ne našel, bi se gotovo spet vrnil. Medtem bi pa neopaženo odšla na Dedno polje. Stan bi pustila do kraja odprto, da bi mu čim očitneje pokazala, kako nič ne mara zanj. Domislila si je: »Kaj, če bi spet stopila pred stan in glasno, da bi se razleglo po vsej planini, poklicala Petra?« Misel, ki ji je prvi hip pokazala izhod iz zadrege, je hitro zavrgla: »Nič ne smem. Če je Peter predaleč zašel in bi ga ne bilo, bi se samo osmešila. In pa planšarji in planšarice bi mi začeli nagajati z lovcem. Saj mi utegnejo že tako.« Da bi je Peter morebiti ne maral slišati, ali da bi celó ne hotel priti, o tem ni niti najmanj dvomila. »Nič,« je zamahnila z roko. »Naj bo, kakor bo. Se že kako otepem dedca priskutnega.« Pridejala je na ogenj. Nov val dima se je dvignil pod sleme in se razkajal skozi dimnice, kakor bi hotel izzivati prihajajočega žandarja.

»Dober dan!« je pozdravil na pragu Kranberger.

»Bog daj!« Jerca je komaj s pol očesom pogledala prišleca. Prav po nepotrebnem je hotela mešati sirotko, ki jo je grela za prasiče. Žandar je prislonil puško v kot, se odkril in pogladil čop kovinasto lesketajočih se peres na trdem klobuku. Pokrivalo je odložil na klop. Z robcem si je obrisal oznojeno čelo. Jerca nepovabljenega gosta kar nič ni hotela videti.

Kranberger se je počasi bližal Jerci: »Včeraj v tem času se mi še sanjalo ni, da bom danes kosil pri najlepši majerci, kar jih planini v bohinjskih gorah.«

Jerci je bilo dovolj: »Kateri drugi pojdite to pri-povedovat. Kakšni taki troli, ki vam bo verjela. Jaz vam ne.«

Žandar se je še bolj približal planšarici: »Česa mi ne verjameš? Da si lepa, ali da bi rad jedel pri tebi malo presnega masla in popil skledico gorkega mleka? Saj ti rad plačam.«

»Kakršna sem, pa sem. Zase sem dobra. Ne ponujam se pa nikomur ne,« je prisekala Jerca. Mirno je pristavila. »Masla imam pa dve grebi. Mleka tudi stoji na polici polne sklede. Obojega dobite, kolikor hočete. Samo denarja od vas ne vzamem.«

»Dobrih rok si. Le srca si videti bolj skopega. Pa mi boš vendar dala vsaj en poljub. Kajne?« Kranberger je prijel Jerco za goli lakot tik pod privihanim rokavom.

»Stran!« ga je odrinila Jerca in se sama umaknila na drugo stran ognjišča.

Žandarju je bilo nerodno. Tako odločno ga še nikoli ni nobeno dekle zavrnilo. Obstal je. Nekako iz zadrege je privzdignil pokrovko na loncu: »Kaj pa kuhaš, ko tako dobro diši?«

»Saj vidite,« je bila Jerca kratka.

»Sveže meso?« Kranberger je povohal v soparo.

»Tudi nam planšarjem se včasih pridele kaj drugega kakor večni žganci, kaša in mleko.«

»Seveda, seveda. Samo zdi se mi, da diši iz lonca po divjačini. Če se ne motim, pleše gams v juhi.«

»Mar mislite, da ne znam kuhati gamsa?« Jerca je bila kar skoraj užaljena.

»Morebiti še predobro.« Kranberger je pomigal z nasvedranimi brki. »Le to bi rad vedel, kje si dobila gamsovo meso?«

»Ukradla ga nisem.« Jerca se je spomnila Petra in je nehote zardela.

»Ti ne, ti.« Žandar se je pomaknil proti durim: »Tisti, ki ti je gamsa prinesel, ga je pa kar gotovo.«

»Ni res!« Jerca je udarila s pestjo ob rob ognjišča.

»Nič ne rasti. Kajne, tvoj fant je bil?« Kranberger je govoril, kakor bi se igrala mačka z mišjo.

»Nimam fanta.« Nejevoljna se je planšarica obrnila in pokazala hrbet, čeprav ni imela na polici nič opravit. Samo delala se je, kakor bi med vrsto skled iskala založeno žlico.

Žandar se je spet obotavljajoče približal Jerci: »Če le ti hočeš, nisem nič opazil.«

»Ne razumem, na kaj namigavate.« Jerca je srepo pogledala Kranbergerja, kakor bi ga hotela z očmi zadržati.

S čudnim bleskom v očeh je začel žandar pojasnjevati: »Reciva, da se namesto gamsa kuha govedina. Vole se je bilo otočilo in ga je bilo treba pobiti.« Sunkoma je stopil k Jerci in strastno spregovoril: »Samo poljubi me in objeti se daj, pa bom tiho in ne bom nikogar naznanil.«

»Nikooooli!« Jerca je dvignila roko. Odločena je bila tudi udariti, če bi se je Kranberger samo dotaknil.

Žandar je od jeze zaripel v naščetinjeni obraz: »Tako, tako. Če ne maraš, moraš pa pri priči povedati, kdo ti je prinesel gamsovo pleče. Službeno vprašujem. In če se zlažeš, sama sebi pripiši.« Zagrozil je z dvignjenim prstom.

»Kaj mislite, da se bojim govoriti resnico? Gamsovo meso mi je prinesel Hribarjev Peter.« Jerca je občutila, kakor bi se bila vsiljivec umaknila za širokopleči hrbet postavnega fanta.

»Kdooo —?« je zategnil Kranberger in se nagnil naprej.

Jerca se je zravnila in uprla roke v bok: »Zapri-sežen lovec, Hribarjev Peter! Razumete!«

»Zastopim že, zastopim,« se je začela žandarju govorica sprevračati v nemščino, »ne verjamem ti pa ne.«

»Kakor hočete. Mar mi je.« Jerca se je spet zasukala okrog ognjišča. Hotela je pokazati, da je zanjo pogovor končan.

»Je pa meni zato bolj mar.« Da bi bil bolj služben videti, se je Kranberger pokrtil in si obesil puško na rame: »Kako naj bi ti bil Hribar Peter prinesel gamsa, ki ga kuhaš za kosilo, če sem ga še včeraj pod noč videl sedeti na Bistrici v gostilni 'Pri mostu'. Pa še celo malo opit se mi je zdel.«

»Ste pa narobe videli. Peter nikoli čez mero ne pije.« Jerca je odmaknila lonec zasirjenega gostega mleka od ognja.

»Se ne bova kar nič več prerekala. Z divjimi lovci si v zvezi. S katerimi, boš že na sodnji rada povedala. Z mano pojdeš —«

»Za vse na svetu ne. Sam Bog ve, kaj bi mi utegnil prizadejati na samotnih potih.« Jerca se je umaknila v kot. Da vsiljivec kar tika, se niti zavedela ni.

»Če nočeš zlepa, te vklenem.« Žandar je zarožljaval z verižico in trdo prijel preplašeno planšarico zaapestje.

»Jezus, Marija, pomagajte!« je zakričala Jerca blede kakor zid.

»Kakšnega vruga pa zganjata v stanu!« Kakor bi iz tal zrastel, je stopil čez prag Hribarjev Peter. Kranberger se je umaknil, Jerca je pa vsa zasopljena stekla mimo njega k lovcu in se ga oprijela za roko: »Peter!«

Lovec je planšarici na rahlo stisnil roko, kakor bi ji hotel reči: Nič se ne boj. Žandarju se je pa hudomušno smejal: »Sem se že bal, da mi južino prevrneta, ko sem vaju slišal drstiti se okrog ognjišča. Škoda bi je bilo. Lačen sem kakor volk. Gospod Kranberger! Vas pa povabim na gamsa. Malo utegne že zaudarjati, ko ga prenašam z gorá v dolino in spet nazaj v gore, čeprav sem imel zavitega v koprive.«

»Nič ne zaudarja.« Jerca je prišla spet k sapi. »Ves duh sem mu vzela. Tako sem se veselila, je pa prišel ta sss —«

Kakor bi se Kranberger bal slišati sramotilno besedo, se je hitel zahvaljevati za povabilo. Peter je pa posvaril Jerco, naj pazi, kaj govori. Ni se mu posrečilo zadržati njene ogorčenosti. Vsa solzna v oči, na pol od prestanega strahu, na pol od jeze, je skoraj zakričala: »Če sem prav zaprta. Prašič je, pa amen. Dokaj manj vreden kakor moja dva, ki rijeta zunaj po gnoju.«

Žandar ni hotel razumeti, na koga brhka planšarica meri. Z nekaj praznimi besedami se je izmotal iz stanu. Na prelazu proti Sedmerim jezerom se je pa obrnil in zagrozil s stisnjeno pestjo: »Čakajta! Se mi že še ponudi prilika, da vama zagodem.«

Družinica rumenkljatih gorskih pastirčkov se je preletela pred njim. Vse so hitele tresorepiti, kakor bi mu strgale korenček.

V samotnem stanu na Ovčariji sta pa Hribarjev Peter in Tkalčeva Jerca z lesenimi žlicami zajemala iz velike ljubniške sklede tečno gamsovo juho. »Le kje si se tako dolgo mudil?« je poočitela planšarica lovcu.

»Kaj mar nisem prišel o pravem času, kakor sem obljubil,« se je izpod brk smehljal Peter.

»Žeee. Nič ne morem reči. Če bi bil pa zamudil le nekaj minut, bi postala jaz najbrž za vse življenje nesrečna.« Spomin na stisko je Jerci spet pomračil obraz.

Petru se je oko čimdalje bolj jasnilo: »Če, če. Seveda. Če bi se bil zaveroval v gamse v Belih glavah, ki so se tako lepo pasli in igrali, in če bi ne bil spazil z daljnogledom Kranbergerja že med Vrtecem in Grivo, ko je zavil proti Ovčariji, in če bi se ne bil vrnil in se splazil pod streho na hlev, in če bi ne bil skozi špranje opazoval tebe, kako si se ozirala naokrog, in če bi te ne bil za hip celó osumil, da pričakuješ žandarja, pa sem se hitro spomnil, da ne moreš vedeti za današnjo njegovo pot, in če bi vaju ne bil ves čas poslušal in se na lastna ušesa prepričal, kako si poštena —«

Zgodnja pomlad. (Fot. Fr. Krašovec.)

Jerca je položila žlico na mizo in se s široko odprtimi očmi nagnila prek sklede proti smehljajočemu se lovcu: »Peeter —!«

»Kaj se razburjaš? Kaj mar ni res, da si poštena? Le naj si upa kdo reči, da nisi.«

Jerca se je naslonila na klop: »Ti si torej vedel, da pride ta priskutnež?«

»Seveda sem vedel.« Peter je spet mirno zajel iz sklede: »Celó slišal sem ga, kako je včeraj na Bistrici zatrjeval, da moraš biti njegova.«

Jerca je vstala: »Sram te bodi, ko me nisi opozoril nanj.«

»Kako sem vendar mogel vedeti,« se je branil Peter, »da ga ne vidiš rada.«

»Tok, za táko me imaš. Je že prav.« Tkalčeva je bila zares užaljena.

»Bodi no, bodi. Ali ne vidiš, da te samo dražim.«

»Nič. S Kranbergerjem, s tem grdim dedcem, ki še naš človek ni, me tudi dražiti nihče ne sme.« Jerci je šlo na jok.

»Pa sem res morebiti kakšno besedo preveč rekel,« je zaskrbelo lovca. Vstal je in stopil tik k dekletu: »Jerček! Veš, da bi ne prehodil, utrujen kakor sem bil, tako dolge poti, samo da ti ponagajam.«

Jerca se je skozi solze nasmejala: »Pa sem res prismoda. Lepo se ti zahvaljujem.«

»Je že dobro, Jerček,« se je branil hvale Peter. »Kar brž nazaj sediva in naprej jejva. Gamsova juha se hitro shladi. Loj se prične strjevati ob skledi, pa ni več dobra.«

In spet sta zajemala Hribarjev Peter in Tkalčeva Jerca iz iste sklede in se drug drugemu smejala. Mesa jima je dokaj ostalo. Dobro polovico ga je Peter pustil Jerci. Ni se ga mogla ubraniti.

Petra je zamikalo, da bi se odpočil na Jerčinem ležišču. Pa se je hitro spreumel: »Nak! Utegne kdo priti v vas in me videti. Ne bom ji kratil poštenega imena.« Zadel je oprtnik in puško in se izgovoril, da se mu mudi domov. Razumela sta se. Na Jerčino vprašanje, kdaj mu povrne dobroto, je lovec odgovoril, naj o priliki pove svoji prijateljici, Čudnikovi Francki, da Hribarjev Peter ne zna samo pasti tropa brez zvoncev, ampak da se zna zavzeti tudi za čast poštenih bohinjskih deklet, ki pasejo ozvenčeno živad med njegovo divjačino. Kakor bi ji nekaj ne bilo prav, je brhki Jerci šinila rahla senca prek obraza. Čeprav je imela Francko zares rada, bi se ji ne bilo zdelo dobro, če bi Petra motila, ko je vendar namenjena Staretu...

Za pol lučaja kamna od stanu se je Peter še enkrat obrnil: »Jerček! Skoraj bi ti pozabil povedati.«

»Kaj pa?« je bila Jerca radovedna.

»Da ima Kranberger nekaj le prav.«

»Le kaj?«

»Da si ti najgorša planšarica v vseh bohinjskih planinah.«

»O, ti,« se je zasmejala Jerca in mu požugala.

Peter je pa že hitel po stezi proti Ozebniku. Do doma tisti dan ni prišel. Zaril se je na Vogarju v seno v Znojevem seniku. Zaspal je, da bi ga tudi strel ne zbudil.

V samotnem stanu na Ovčariji je pa Tkalčeva Jerca bedela pozno v noč. Molitev je pela. Pri marsikakšnem očenašu se je spomnila tudi lovca Petra. Nazadnje jo je celo zaskrbelo, da morebiti ne dela prav. Preveč živo je videla v somraku pojemajočega ognja njegov obraz.

DELAVSKE PESMI

JOŽA VOVK

O t r o k

Tam zunaj mesta je hiša ogromna.
Desno od vhoda globoke stopnice.
Spodaj je sobica, sobica skromna,
ozka in nizka je, kot so temnice.

Vanjo prisije le košček nam dneva.
Okno je majhno in dan je droban.
Mamo pokličem — pa nič ne odmeva
kot v gornjih prostorih pod stropi soban.

Malokrat boža me očkova roka.
Mame čez dan ni nikoli doma.
Sama popéstudjem mala otroka,
še pesem zapojem, če strah je oba.

Nič ne razumem, zakaj je tako.
Kadar na cesto grem, vse je novó.
Zunaj je dan in ljudje razigrani,
mi pa živimo, ko da smo — prodani...

D e k l e

Po trdi cesti so koraki peli.
Po trdi cesti so ljudje hiteli.
Videla sem dolgo, dolgo vrsto...

Kje ste, polja? Kje ste, trate?
Kje je gozd in kje je mir?
Kje so ptice, kje gredice,
skrbno negovane, rož bogate?
Kje je angelsko zvonjenje,
kadar murni v travi se zbudé,
slavčki nad potočkom zažgole?

Videla sem dolgo, dolgo vrsto
nepoznanih, ko da vsi so iz tujine.
Brez besed, brez bolečine

sem stopila v dolgo, dolgo vrsto...
Šli smo tiho kakor k zornim mašam.
In takrat — je bilo konec mladih dni.

A hrepenenje v meni ne zaspi.
V moji mladi duši vse kriči
in hoče, hoče daleč proč,
kjer ni zidov, kleti,
ropota, kletev, žalostnih ljudi.

Pesem stroja vsak dan ropotá
in prevpije krike mladega srcá...

F a n t

Hej, brate, midva sva mlada!
In ti domišljaš si, da v tebi sila spi,
da vstal boš in s pestjo udaril,
da trepetal pred tabo bo ves svet!
In sanjaš o življenju, o mladosti zlati,
pa nič ne veš, da smo že davno
ob strojih vsi postali — avtomati!

Nekdó izumil je roké,
ki bolj močné so kakor tvoje,
roke z železnimi pestmi.
Nekdo izumil je nevidno kri,
ki je močnejša, silnejša od tvoje
in neutrudno žene mrtve stroje.

Kaj gledaš me v oči?
Obraza iščeš? In človeške duše?
Kaj čudiš se, če v meni več mladosti ni?
Hej, brate, zdaj smo le še drobne igrače,
pojdi — in zapijva plače!

M a t i

Zjutraj poslovim se od otrok
še spečih, v možev plašč odetih.
Plazim po kolenih se ves dan
po križastih parketih,
vaze brišem in srebrne čaše,
peč zakurim in stopnice snažim,
vodo nosim in si brišem pot.

Ves dan pred menoj lebdi
osmero drobcenih oči,
v vazah vidim jih in na parketu,
v marmorju, še v kalni vodi
vidim plaha njih odsev.
Kadar svetla čaša zazveni,
se zdi, da je zajokal moj otrok.

Trudna na večer se nasloním,
pred mano zavrtita se lesteneč in obok.

S tresočo se rokó držim umazani denar
in nesem ga za drobno skorjo kruha,
da vsaj nocoj ne bo več jokal moj otrok.

O č e

Zvečer se v tropu vsujemo na cesto,
ko da izbruhnili so nas zidovi,
sklonjenih glav korakamo skoz mesto —
in nič ne veš, kdo smo očetje, kdo sinovi.

Na časopisnih deskah govorijo članki:
tam tisoč mrtvih, tisoč tam ujetih,
in pišejo o naroda pravicah svetih,
ki dajejo in branijo jih tanki.

Jaz oče sem in mislim zdaj na svoje:
iz moje so krvi, od mojih žuljev vsi živé!
Sem jih zato rodil, da kdaj jih postrelé?
Stojte, če življenja komu mar je,
jaz zanj prodal sem se: od ure tri dinarje!

Z V E S T O B A

IVAN ČAMPA

Tistim, ki pogrešajo v mojih
pesmih veselja in vedrine.

Saj morda sam sem v sebi vsega kriv
in res ne vem, kako je to, da včasih
se nezmagljiva želja mi oglasi
po pesmi, ki bi vanjo žalost zilil.

Prav dobro vem, da to zdaj več ni v modi,
in srcu bi pokazal jako rad,
kam novih vzorov naj si gre iskat,
pa kaj, ko vedno svoja pota hodi!

Vendar naj dobro si zapomni vsak,
ki me uči, da tak naj bom in tak:
če s srečo vedno brati se bolest,

je tudi v boli kapljica naslade —
in še na kraj mi pameti ne pade,
da srcu svojemu bi bil nezvest.

Karel Vogl: Otroški portret.

VRNITEV

MARA HUSOVA

Ruda Krtov se je vkrcal na čezmorsko velikanko. »Končno,« si je oddahnil ter porinil velik kovček pod visečo posteljo. V notranjosti velike ladje sta ponehavalta vrvež in vpitje mednarodnih nosačev. Kratka povelja pomorskih častnikov so odmevala po hodnikih in široki palubi. Mornarji so navijali jeklene vrvi in dvignili sidro. Sirena je zatulila k odhodu. Trup velikanke se je silovito stresel. Voda je zašumela okoli jeklenih bokov, zavrela pri mogočnem kljunu in ladja se je začela umikati iz gneče ladij in ladij južnoameriškega pristanišča.

Ruda Krtov je stal ob ograji in mahal v pozdrav prijateljski družini, ki ga je spremila k odhodu. Natančno je razločeval njihove obraze. »Glej, Janez Povhov se čudi in Francka, njegova žena, prav nič ne razume mojega naglega odhoda. Njihova otroka radovedno opazujeta pristaniški vrvež. Nihče ne ve, kaj me žene domov prav zdaj, sredi največjega dela.« Njegova suha, a močna postava se je nagibala čez ograjo. Železna volja je iztisnila iz njegovih lepih ust vso kri in prižgala v njegovih rjavih očeh čuden ogenj.

»Domov, nazaj domov! Z Bogom!« je še pomahal prijateljem, se odtrgal od ograje in zginil v notranjost.

»Kaj misliš, Janez?« je vprašala Francka zamišljenega moža, ko jima je ladja izginila izpred oči.

»Da nič ne vemo, kaj kdo v sebi nosi,« je odgovoril Janez bolj sebi ko njej.

»Čudno, zakaj prav zdaj, ko so mu tako lepo cveteli trgovski posli. Saj je obogatel, in nam je bilo tako ugodno pri njem,« je gnala ženo silna radovednost.

»Pravim ti, da nič ne vem! Sicer pa je z menoj vse uredil. Del hiše in vrta sta naša. Prodal mi je za slepo ceno; ker sva mu stregla, mi je dejal, in še mnogo drugega mi je natvezel. Trgovino je dal v najem. Prostor nad njo bodo od zdaj služili našemu izseljenskemu društvu. Naša dolžnost pa je, da vse oskrbujemo.«

»Hišo, lastno streho da imamo! Ko da sanjam.« Francka je pritiskala k sebi najmlajšega sina. »Janez, ali je resnica?« Ženi so se udrle solze.

»Res je, Francka. Moli zanj!«

Povhova družina je šla nekaj časa molče dalje.

»Bog ve, kakšnemu naključju se imam zahvaliti za našo srečo? Ruda me skrbi. Da bi le doma, kamor ga neizprosno žene, vse lepo opravil. Naj mu Bog pomaga! Veliko dobrega nam je storil... Izpraševal sem ga, pa nič! »Doma sem pustil neplačane račune. In zdaj ne morem prav nič več odlašati,« mi je dejal, kot da je, Bog nas varuj, nor. Saj vendar dobro vem, da doma nima kaj plačevati. Ko je stari Krt umrl, je prišel grunt v Francetove roke in z njim tudi morebitni dolgovi. Krtova dekleta so se pomožila in vsem je Ruda pomagal. Stara Krtovka še živi. Če ga ni ta sklicala domov?« je skrbel in ugibal Polhov Janez.

»Pa ti nič ni rekel, zakaj, kako?« se je spet zbrala Francka.

»Ne vem, saj sem ti že rekel, da nič ne vem!« Janez je odločno skril sleherno slutnjo.

»Ne huduj se! Tako sem srečna!« je stekla Francka z otrokoma s široke ceste proti lepi, z velikim vrtom obdani hiši.

Leta tisočdevetstoosemnajstega je bilo. Ruda Krtov, dvajsetleten fant, je prišel od vojakov. Bil je še neizkušena, poštena duša, dobrega srca in pridnih rok, a uporen in trmast ko vsak Kraševce.

Doma so imeli srednje veliko kmetijo, ki je od vsakega družinskega člana terjala vse moči, a vračala le skopo.

Oče Krt je prekupčeval z živino in tako zaslužil nekaj več, kot so odnesli davki in vsakdanje potrebe. Domačija je bila namenjena Francetu, starejšemu Krtovemu sinu, Rudo pa je oče Krt uvajal v trgovino.

»Da si bo fant sam postavil temelj,« je često dejal oče, v skrbeh, kako bo otroke spravil h kruhu.

Iz domače vasi je uro hoda do Sežane, kamor je šel Krt nekega jesenskega dne s sinom na velik živinski sejem.

Bilo je popoldne, ko so že vse kupčije sklenjene. Kmetje in mešetarji z vsega Krasa so pili likof po starih furmanskih gostilnah. Teran je tekkel od miz in kapljal od mastnih kmečkih brk. V sejmskem hrumu

nabito polne Guličeve gostilne sta pila likof tudi Krta s kupci in mešetarjem.

Kupci so bili doma z Vrem. In ker je pot čez Gaberk dolga in samotna, se jim je mudilo domov. »Počakajte! Jaz dam še za liter!« se je prizibal k njihovi mizi, že pošteno okajen, Jernejček z Vrhov.

»Domov bomo šli, Jernejček,« se ga je branil stari Krt, ki se mu je obilica zaužitega terana komaj poznala.

»Kaj domov? Sonce še ni sedlo za Openski vrh! Se morebiti bojiš, da ti sejmarji pohujšajo sina?« je poškilil Jernejček na Rudo, ki je ves rdel od popitega terana in je na ves glas hvalil jarem prodanih volov.

»Veste, stric, ti voli so ko tanki. Boste že videli, kadar jih prvič vprežete.«

»Slišiš, Krt! Sin bo hujši kot ti. Pravi, da sta vola ko tanka.« Vremec je zadovoljno udaril po širokih fantovih plečih.

Očetu Krtu so košati brki zadovoljno migali.

»Ti, Jernejček, pusti mojega fanta v miru! Dve leti je bil v vojski in če ga ta ni pohujšala, ga tudi ti ne boš, da veš!«

»Saj, saj vem!« je pijano kimal Jernejček in vlekel iz žepa nabito polno listnico. Na sejmu je prodal dva opitana prašiča. Vesel dobre kupčije se je opil in vsakemu drezal pod nos z obiljem malovrednega denarja.

»Viš, Krt! Prav dobro sem ju prodal.«

»Tak shrani! Saj boš še izgubil, prismoda!« se je jezil Krt.

»Pivčani so odšli, pa tudi naša pot je še dolga,« sta vstala Vremca. »Z Bogom hodite!« so se poslavljalij sejmarji.

»Šime z Brkin me čaka. Greš z menoj?« je poklical oče Krt Jernejčka.

»Seveda grem, čakaj no!« je vpil Jernejček za stariim Krtom.

Ruda je obsedel in že hotel za očetom, ko mu je noga pod mizo zadela ob nekaj mehkega. Pogledal je. Jernejčkova nabito polna listnica je ležala spodaj.

Rudova roka je plaho segla po tujem blagu. Prsti so se krčevito oprijeli mastnega plena. Listnico je skrivaj stlačil v notranji žep ter se odpravil ven.

Oče Krt, brkinski kupec in Jernejček z Vrhov so na dvorišču stojé pili zadnji liter.

»Na, Ruda!«

»Pij, mladi Krt!« so silili v Rudo od vseh strani.

»Še iz mojega litra kozarec!« se je zapletal jezik Jernejčku. »Hvala, stric Jernejček!« je spil Ruda do dna.

»Na Vagi se bova dobila!« je zaklical Ruda očetu in izginil v gneči.

»Tam prav gotovo plešejo,« si je mislil oče Krt, ki je opazil sinovo naglico. Ruda pa ni šel v gostilno na Vago. Hitrih korakov je premeril cesto, zavil v Lužišče, preskočil vrtni zid starega Gradu ter se skrila v gostem grmovju podivjanega parka. Z drhtečimi rokami je

Henrika Langusova: Otrok s psom.

izvlekel iz žepa Jernejčkovo listnico, pobral iz nje denar ter si z njim napolnil žepe. Listnico in neke papirje v njej je raztrgal in drobne koščke raztrosil po grmovju.

»Kdo mi more zdaj kaj dokazati?« se je ohrabril ter spet previdno skočil na cesto.

»S tem denarjem grem lahko v svet,« je pletla lahka misel pisane podobe. Veljava takratnega denarja je bila majhna, a Ruda je prvič imel v rokah tako veliko vsoto.

»Saj še ukradel nisem. Našel sem. Kaj pa ni pazil! Reva pijana,« je potlačil prvi glas vesti. »Oče me bo iskal,« je še pomislil ter zavil v gostilno na Vago.

V gostilni na Vagi je grbasti Drejc vlekel harmoniko. V prepolni dvorani so se gnetli in prerivali prepoteni plešočii pari.

Ruda je pograbil najbližje še prosto dekle ter se z njo pomešal v gnečo.

»Ej, Ruda Krtov! Pri nas se ne pleše zastonj!« so vpili za njim domači fantje.

»Bom pa dal. Dober sejem je bil danes.« Ruda je stlačil cel stotak v roko presenečenemu vratarju.

»Ha, če bi te videl stari Krt!« se je nekdo obregnil za njegovim hrbtom.

»Lahko dá, saj je zaslužil,« se je potegnil za Rudo fant pri blagajni.

»Nič ne rečem. Široke roke si. Starega Krta pa bi kap zadela, če bi zvedel, koliko je njegov mlajši dal za vstopnico,« ni miroval oni.

»Ti ni prav nič mar!« ga je zavrnil Ruda in spet izginil v plešočih gneči.

Harmonika je utihnila. Grbasti Dreje je šel večerjat. Plesalci so se razkropili po stranskih sobah. Ruda se je na kratko poslovil od dekleta ter pogledal v sobo, iz katere se je razlegalo kričavo petje zadovoljnih sejmarijev.

»Ruda!« je poklical znan glas izza mize v kotu.

»O, Janez, Tone! Sta se tudi vidva vrtela?«

»Sva se, dokler ni bilo take gneče.«

»Midva greva še nocoj v Trst. Dva vagona volov bova odpremila v klavnico. Še enega iščeva. Pojdi z nama! Dober zaslužek bo,« je povabil Tone.

»Ne vem, doma čaka delo. Očetu tudi še nisem povedal,« se je branil Ruda.

»Oče ne bo hud, če greš za zaslužkom,« je menil Povhov Janez.

»Ph, čudno, da te stari še na verigo ne priklene,« je zbodel vročerkvni Tone. Rudov obraz se je naglo zmračil.

»Tak, ne jezi se! Nazaj grede obiščemo še staro mesto,« je šepetaje povedal Tone. Ruda je pogledal Janeza naravnost v oči. »Saj nismo več razpeljavčki,« je tehtno potrdil Janez.

»Pijana sta, ka-li?« je pomislil Ruda. In vendar mu je ob misli na staro mesto udarila vsa kri v obraz.

»Tudi Janez gre zdaj prvič,« je šepetal Tone in črne oči so mu gorele.

»Če misliš domov, lahko greva,« se je prikazal na vratih oče Krt.

»Kaj niste prinesli šibe s seboj?« se ni mogel vzdržati Tone.

»Nisem ga prišel poditi! Sam dobro vé, kje je doma,« je zdajci zagrmel stari Krt.

»Sem pridi!« je na kratko ukazal sinu. Ruda je stopil za očetom.

»Večerjala bova. Potem pa stori, kar hočeš,« je jezno renčal Krt. »Pa še nekaj: si videl Jernejčka?«

»Ne, kaj pa je?« je stisnilo fanta v grlu, da se mu je uprla pijača.

»Nesreča, fant. Okradli so ga, ali pa je denar izgubil.«

»Denar — — ves?«

»Vse, nesreča, ti pravim! Saj če bi našel pošten človek, bi vrnil. Vse leto sta se ubijala z ženo. Ni lahko zrediti dva prašiča na majhnem gruntu. Bog mu pomagaj!« se je čehljal po gostih, snežnobelih laseh zaskrbljeni Krt.

»Pri Guličevih sem videl, da je Jernejček še imel denar.«

»Si videl, praviš; saj res! Še ozmerjal sem ga za voljo tega. Ko pa ga je vsem očitno razkazoval, prismoda!« se je spomnil stari.

»Kaj se je pa toliko napil!« se je sršil Ruda.

»Eh, kaj bi tisto; enkrat v letu se je revček napil. Uboga družina!«

Sinu se je uprla tudi večerja.

»Nocoj grem v Trst!« je bleknil kar tako.

»Po kaj?« je trdo vprašal oče.

»Živino bomo spremljali v klavnico. Janez, Tone in jaz. Škoda bi bilo pustiti zaslužek.«

»Če je tako, pojdi!« je odnehal Krt. Tedaj je vstopil Jernejček. »Jernejček! Sem sedi!« ga je poklical Krt in nalil kozarec. »Si kaj našel?« Jernejček, ki ga je nesreča streznila, je trudno zamahnil z roko ter se sesedel za mizo. »S fantom sva se spomnila, da si pri Guličevih še imel denar.«

»Da, takrat, ko smo šli od Guličevih, ste ga še imeli, stric,« je ponovil Ruda.

»Tem slabše zame. Na dvorišču mi ga je nekdo ukradel! Preklet naj bo!« je onemoglo zaklel nesrečni Jernejček.

»Jaz grem!« je vrglo Rudo s klopi in nihče ga ni ustavljal.

»V listnici je bilo zapisano moje ime, vas in hišna številka. Pošten človek bi vrnil moje krvave žulje.«

»Kdor si ga je vzel, ne bo imel sreče!« je slišal Ruda za seboj jokajoči Jernejčkov glas in momljanje svojega očeta. Zatekel se je v mrak gostilniškega vrta. Oprijel se je železne ograje in bolščal v temo.

»Še je čas, da vrnem. Rekel bom, da sem skril, za šalo, v opomin pijanemu Jernejčku... A zapravljeni stotak?« je tiho kot misel zašepetal jasminov grm nad njim. »Lahko mi ga Janez posodi, ker sam nimam takih. In mu dam vse lepo nazaj.« Jasminov grm je oživel. Ruda je videl med črnim vejevjem raztrgano Jernejčkovo listnico in vse okoli so se bleščali drobci raztrganih in razmetanih papirjev.

»Prepozno!« Večno bodo sumili... si skrivaj pošepetavali ter se spogledovali... Zakaj si strgal listnico in papirje, če je bila tvoja misel poštena?... Pred oči mu je priplaval neizprosno resni obraz očeta. Bil je obraz sodnika, pred katerim je vztrepetal. — Pa mati? Njene oči, pred katerimi ni mogoče ničesar skriti?... Moj Bog, kaj sem storil? Naslonil je glavo na mrzlo ograjo. V naprsnem žepu so ga pekli Jernejčkovi krvavi žulji in sam vrag mu je zaprl pot nazaj.

»Storjeno je. Če bi se zvedelo, ne bi prenesel sramote.« — Tisti hip je padla na njegovo dušo Jernejčkova kletev. »Ph, sem mar cemerav otrok?« je zaškripal v temo. »Našel sem in ne ukradel! Kaj pa se slini Jernejček okoli našega očeta? Vem, starejšo hčer bi rad oddal našemu Francetu. Na Krtovo naj pride, bajtarjeva hči. Denar mi je potreben! Kupčeval bom z njim,« je s silo zadušil pekočo vest in umiril drget telesa.

»Ho, fantje, ali gremo?!« je kar z vrat razdraženo zakričal tovarišema.

Ernst Stückelberg: Deklica z martinčkom. (Umetnostni muzej, Basel.)

»Seveda, seveda. Kje pa si bil, ko smo te iskali?«
 »Na vrtu. Nekaj mi ni bilo prav.«
 »Kajpa, premalo si pil,« je namignil Tone Janezu.
 »Smo fantje ali ne?« se je razkoračil Janez.
 »Še en liter!« je kričal Tone.

Ruda je pil kot za stavo in nazadnje vse plačal. Potem je prišlo tisto treskanje v vagonih, polnih starih, rejenih volov. Ruda pa je utonil v čuden polsen. Njegovo telo je spalo, v glavi pa mu je brnelo. Možgani niso ustavili toka nemirnih misli. Skozi priprta vrata je strmel v trepet zvezd. Med njimi so se nejasno motale podobe dogodkov minulega dne. Pisani bankovci so mu migotali pred očmi, med njimi pa Jernejčkov obupani obraz.

»Jernejček!« je Ruda krčevito zamežal. Zastonj, vse do zore so ga mučili prividi.

»Sem še vedno pijan? Našel sem in ne ukradel!« se je pognal kvišku, ko je tovorni vlak že drčal na tržaško postajo.

Pomel si je oči in se otresel mučnega dremeža.

»Pokonci, fanta! V Trstu smo!« je živahno budil speča tovariša.

Delo z živino je bilo hitro opravljeno. Fantje so prejeli zaslužek ter se odpravili v mesto.

»Zdaj pa tja!« je zamahnil Tone s klobukom proti staremu mestu.

»Pojdimo,« je razdraženo zaklical Ruda.

»Pri openskem tramvaju vaju bom počakal,« se je umaknil iztreznjeni Janez umazani zabavi.

»Kaj ne greš z nama? Glej, sram ga je, kot šolarja,« se je posmehoval Tone. Ruda je molčal in z zavistjo mislil: Janez je prepošten fant.«

»Pa boš znal držati jezik, kaj?« je preteče vprašal Tone.

»Nič ne vem, kam sta namenjena. In mi tudi nič mar ni,« je moško odbil Janez ter odšel.

»Stopiva!« je podžigal Ruda Toneta, čeprav ga je sinočnja prešernost že skoraj minila. V staro mesto je šel le iz trme in narejene objestnosti.

»Ne boj se!« se je Tone nesramno režal v bledega tovariša. Še včeraj bi ga bil Ruda za to udaril v obraz, zdaj pa se je le brezsmiselno smejal.

Poldne je že minilo, ko sta tovariša zapustila hišo zabav. Rudi je bilo, kot da je po vsem telesu gnusno umazan.

Tudi pogumnejšega Toneta je minila vsa razposajenost. Molče, ne da bi se pogledala, sta poniglavila proti tramvajski postaji.

»Fej, kakšna umazanost!« si je zdajci pljunil pod noge Tone.

»Zdaj praviš!« je sovražno siknil Ruda.

»Komu pa se je tako mudilo, a?« mu je vrnil Tone.

»Tramvaj nama bo ušel!« je preslišal strupeno zbadljivko Ruda.

Vstopila sta. »Še to bom plačal,« je segel Ruda v naprsni žep in mahoma kot oparjen umaknil roko. Žep je bil prazen.

»Tone, okraden sem,« je zinil in zenice so se mu razširile.

»Kaj?« je planil Tone.

»Okraden sem.«

Tone je bil divji. »Koliko ti je zmanjkalo?«

»Vse. Ne vprašaj! In še tuj denar je bil,« se je zgrabil za lase Ruda.

»Naznanit jih greva,« je vlekel Tone Rudo za seboj.

»Ne, kar vrniva se!« se je upiral Krtov.

»Kaj še? Nazaj greva! Vse jih pobijem!« se je rotil Tone.

»Nikamor ne greva! Saj veš, da bi morala vse natančno povedati. Koliko, kdaj, kako in kje.«

»Že vidim, sram te je. Pa kakor veš!«

»Domov grem,« se je obrnil Ruda proti Rojanu.

»Počakaj, saj grem tudi jaz!« je pohitel za njim Tone, preklinjajoč svojo in Rudovo lahkomiselnost.

Molče sta korakala vso pot. Pred Sežano sta se poslovila.

»In naj ostane vse med nama!«

»Zanesi se!« je rekel Tone.

Rudi je odleglo, ko ni čutil več pri sebi Jernejčkov-vega denarja. — »Kakor dobljeno, tako zgubljeno,« si je oddahnil grešnik.

Začelo se je jesensko delo. Ruda je bil vedno dober delavec, vendar tako kot tisto jesen se še nikoli ni gnal. Delal je za dva in bil z vsemi dober in uslužen.

Koruzo so slačili tisti večer, ko je prišla pomagat tudi Osojnikova Lena, samska ženska, ki je trgovala s platnom in razno drobnarijo po vsem Trstu gor do Rovt in Tolmina.

Domači moški so pletli slečeno koruzo v dolge kite. Ženske in sosedje so pridno slačili.

»Ste slišali?« je povzela besedo Lena, »da se je Jernejčku z Vrhov skoraj zmešalo zastran tistega izgubljenega denarja?«

»Kaj izgubljenega? Okradli so ga na sežanskem sejmu!« je prepričevalno dejal France, starejši Krtov sin.

»Bog nas varuj!«

»Nesreča ne počiva.«

»Uboga družina,« so sočustvovali ljudje.

»Sam je kriv! Domov naj bi šel, ko se je opil,« je ostro sodil Ruda, sedeč v mraku za visokim kupom slečene koruze.

»Ah da, saj to vsi vemo! Tudi Jernejček je kriv. Vendar ni zastran tega ubogi družini nič pomagano. Polna hiša doraslih in drobnih otrok. Vse to se mora obleči in obuti za zimo,« je dejal sosed Komar.

»Tisto noč je uboga Jernejčkovka tako jokala, da jo je vsa vas slišala,« je dodala Lena. »Bog pomagaj,« so vzdihovale ženske. Pogovor se je razvezal. Stari Krt je pripovedoval vse podrobnosti usodnega popoldneva.

»V listnici je bil natančen Jernejčkov naslov in še neki papirji o dolgovih. Malopridnež, ki je našel in ni vrnil, je hujši kot razbojnik,« je sklenil oče Krt svoje pripovedovanje.

»So ljudje brez poštenja in vesti, brez srca in duše,« je menil Komar.

Rudo je začelo dušiti. Novica o Jernejčkinem obupnem joku je grešnikovo srce na križ pribila. Kakor kamenje težko so padale neizprosne obsodbe na razpeto srce. Bil je ponižan, onečaščen in izobčen.

»Ne iščite časti in poštenja pri tržaških postopačih,« se je zlil sum in gnev na tržaške pohajače.

»Domačin domačinu kaj takega ne bi storil,« je prepričevalno dejal France.

»Kaj vemo? Zjedi so vsepovsod, ko plevel v žitu,« je modro povedala Krtovka.

Za koruzo skrit, privezan na križ svojega greha ko na sramoten steber, je Ruda peklensko trpel. Neizprosne, trde besede so ga nenehoma krvavo bičale. — »Ne bo nikdar konca peklenskemu večeru?« je ječalo v njem in droben, mrzel pot mu je rosil obraz.

»Jutri je še en dan,« ga je končno odrešil oče. »Kasno je,« so se spomnili sosedje. Ličje je šumelo pod nogami odhajajočih. France je snel z grede brlečo luč in jim šel svetit. V skednju je ostal Ruda sam. Blagodejna tema je skrila njegovo trpljenje.

»Nocoj grem spet na seno,« je mimogrede povedal presenečenemu bratu.

»Zakaj pa?«

»Kar tako. V kamri je za oba premalo zraka.«

»Kakor hočeš,« je menil France.

»Preklet sem,« se je ubežnik stokajoč zaril v seno. In čeprav ga je ovijala gosta tema in je sam krčevito stiskal veke, so mu prividi onesrečene Jernejčkove družine v rezki svetlobi stali pred očmi. V mozeg so ga žgale obupane, od solza rdeče obrobljene Jernejčkine oči. Njen jok, ki ga nikdar ni slišal, mu je bolno zvenel v ušesih.

»Brez duše si, brez srca in vesti! Kam si del naše krvave žulje? Ničvredna zjed!« so vpile vanj obtožujoče oči Jernejčkovih otrok.

»Vedel si in nisi vrnil. Hujši si kot razbojnik,« je očital obupan Jernejčkov obraz.

»Vrnil bom! Vse poplašal!« se je premetaval v senu Ruda in pot mu je v curkih lil po telesu. Mučili so ga

sram, jalovo kesanje in pekoča bolečina zlomljenega ponosa. Zmučen je proti jutru zaspal.

Od takrat se je začel Ruda naglo spreminjati. Postal je nemiren, razdražljiv in pri vsakem delu nestalen.

Spremembo na sinu je prva opazila mati. Njena skrbna misel je iskala vzroka. »Kaj bi le moglo biti? Dekle morda?« Vedela je, da sin rad gleda sosedovo hčer. Z vso previdnostjo se je približala Marički, a sredi zavitega izpraševanja je dekle udarilo v glasen jok.

»Oh, mati, saj me vaš Ruda nič več ne mara.«

»Pa nisi, Marička... mladost je norost! Ne zameri!«

»Kaj mislite o meni, strina Krtova?« je ponosno vstalo dekle. »Ne, nič takega. Drugega fanta tudi nimam in nisem imela!« Črnolasa Marička si je obrisala solze.

»Vem, vem, da si pošteno dekle! Ne zameri, Marička!« je bilo žal in sitno Krtovski.

»Jokam, ker se je Ruda zadnje čase tako ohladil do mene.« Spet so se ji ulile solze.

»Kaj ga torej razjeda?« je še bolj skrbelo Krtovko na poti domov. Zvečer je svojo skrb zaupala Krtu.

»France, se ti ne zdi, da z našim Rudo nekaj ni prav? Ko da ima — Bog nas varuj — kaj hudega nad seboj.«

»Beži no, se je že našlo dekle, ki mu je zmedlo zeleno pamet. Kaj neki pa naj ima nad seboj? Ve ženske povsod vidite strahove,« jo je na kratko odpravil Krt. Vendar je od takrat tudi sam skrivaj opazoval sina.

»Prav pa je, da si me spomnila na te reči. Starava se. Naš France bi se rad oženil.«

»Ti je kaj rekel?«

»V Jernejčkovo starejšo se je zagledal. Nič ne bo prinesla k hiši. Pridna pa je.«

»Milko? Vidiš no, kar vseč mi je. Pridna je in poštena,« se je razveselila Krtovka prve neveste.

»Skraja mi vse skupaj ni bilo prav nič vseč. Ali ko sem neki dan premišljeval, sem spredel, da pridna ženska zaleže za tri dobre dote. O pustu bo poroka.«

»Meni je prav,« je vse potrdila Krtovka, a v radost je že udarila skrb za Rudo. »Moj ljubi Jezus, kaj je z otrokom? Bog se usmili in razsvetli mojo revno pamet!« Vsepovsod je vrtala njena moreča skrb, a poštena duša ni zadela jedra.

Tudi na očeta je legla materina skrb. »Si bolan?« ga je vprašal nekega dne, ko je Ruda spet vstal ves zmučen in bled.

»Nekaj mi ni prav, oče.«

Da bi ga razveselil, mu je povedal stari, da bodo kmalu dobili v hišo mlado nevesto. »Ugani, čigavo?«

»France mi ni nič povedal,« je Ruda široko odprl oči.

»Kako naj ti pa pove, ko pa se držiš kot pust na pratiki! Jernejčkovo Milko z Vrhov si je izbral. Jernejček ji ne bo mogel nič dati, razen malo oprave. Ali jaz in mati sva tudi tako zadovoljna,« se je smeškal

stari Krt. »No, kaj deš,« se je obrnil oče k sinu ter se ustrašil njegovega spačenega obraza.

»Tak kaj ti je?!«

»Nič hudega, oče!« je zastokal in se opotekel.

»Sedi, Ruda!« Oče je bil nevoljen in zaskrbljen.

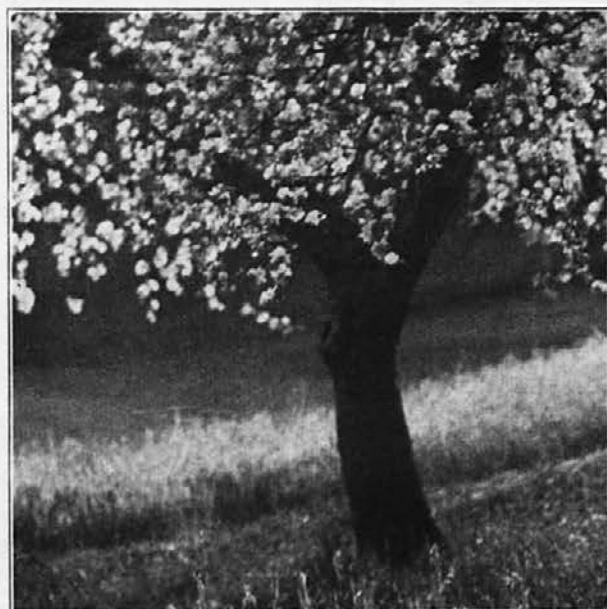
»Mati ima prav. Kaj se ti je zgodilo?«

»Nič mi ni! Le tako, včasih mi je slabo,« je mencal fant.

Krt je zaskrbljen odšel. Mati se je sukala okoli ognjišča ter se delala, kot da ni opazila Rudove slabosti. Z obrazom, obrnjenim v plapolajoči ogenj, je tiho, a odločno rekla: »K spovedi pojdi, Ruda!«

Sin jo je prestrašeno pogledal in odšel.

»Gorje si ga mu, kdor je nad božjo milostjo obupal,« je slišal za seboj v solzah pridušeni materin glas. Skrbeči, nadzorovalni pogledi so ga strašno dražili. — K spovedi?... Kako povedati sramotni greh? Že ob sami misli na spoved je Rudo oblival mrzel pot. — Če bi bila sama lakomnost, nevednost, ali pa če bi se mogel zagovarjati z mladostno lahkomišelnostjo, bi šel in upal na odpuščanje. Nemogoče je odpustiti tako umazano lopovščino, je obupaval Ruda v prečutih nočeh. Sramoti in bolečini prvega greha se je pridružila nova, še hujša bol. Sosedovo Maričko je na skrivaj silno ljubil. Po vsem, kar se je zgodilo z njim po sežanskem sejmu, se mu je zdelo, da je ni več vreden. »O, saj vem, odpustila bi mi umazanijo, čeprav bi ji bilo hudo. Ali kako naj nosim ob njej sramotno skrivnost prvega greha? In če bi tudi to razumela in odpustila, jaz ne bi smel pogledati v njene čiste, poštene oči. Zato rajši ne! Sam bom nosil Jernejčkovo prekletstvo.« Tako se je v hudem boju odrekel svoji lepi ljubezni. Nič hujšega ni mogel zahtevati strašni, nezprosni sodnik njegove duše. In čim bolj je dušil v

Drevo v cvetju. (Fot. Fr. Krašovec.)

P. Friedrich Balmer: Trije bratci. (Umetnostni muzej, Basel.)

sebi ljubezen, tem više je plapolala v njem. »Zdaj še Francetova ženitev. Ali naj vsak hip gledam Jernejčkove obraze...? Prehudo je!... Ne morem!« In vsa muka trpinčene žrtve se je sprevrgla v strašno mržnjo do mučiteljev. »Proč! V svet! Kamor koli!« se je naposled izvila izpod strašnega pritiska odrešujoča misel. »Da, proč, proč! Da nikdar več ne srečam žalostnih Maričkinih oči,« se je prelomilo v njem trpljenje in zajokal je kot otrok sam nad seboj.

Zima se je umikala pomladi.

Kraška mladina se je v trumah selila v tujino.

»Tudi jaz moram od tod,« je stopil Ruda pred očeta. Stari se ni takoj vdal. Šele po dolгих posvetih z materjo in po Rudovem nepremagljivem sklepu je s težkim srcem privolil.

»Pa bi še Francetovo svatbo počakal,« ga je prosila mati.

»Ne, še ta teden grem. Ko sem že uredil.«

Prišel je dan slovesa. Z redkimi besedami so se poslavljali. »Samo to ti povem,« je dejal oče Krt, »da tujina ne ozdravlja. Zapomni si moje besede!«

»Sem stopi, Ruda!« ga je poklicala s tresočim glasom mati in ga za srečno pot pokrižala z ljubečo, žuljavo desnico.

»Hvala, mati!« Sin je zgrabil za popotni kovčeg.

»Ne beži, Ruda! Sam sebi ne ubežiš nikoli,« so ga zadržavale slabotne roke.

»Mati, usmiljenje!« je zahropel Ruda.

»Kar je nad teboj, je po pravici! In samo tja, kjer si storil, kjer si dolžan, boš hodil plačevat račune,« je trdo zazvenel očetov glas.

»Kaj? O čem mi govorite?... Nor še nisem!« se je iztrgal Ruda in pospešil korak.

Na klancu je stala sosedova Marička. Dosti solza so pretočile njene lepe oči.

»Ti...«

»Ruda, zakaj?« so vpile neme solze obupanega dekleta.

»Ker moram... Marička, pozabi...« Ta zadnja, najhujša vseh bolečin je raztrgala Rudovo srce. Kakor se slepec vrže v brezno, tako se je Ruda zapodil po klancu. Dvoje mehkih, ljubečih rok ga ni ujelo. Obupno so se iztegnile za njim in ko mrtve padle ob telesu.

Po slovesu so v Rudi vsa čustva otopela. Šele v Ameriki se je popolnoma zavedel. Vse muke so se pogreznile nekam globoko vanj. Jernejčkov obraz se je le redkokdaj prikazal. V trdem delu, vsakdanjih skrbih, pehanju in hrumu razvijajočega se vele mesta je čas bliskovito bežal in brisal tudi Maričkino podobo.

V pametnega, vztrajnega in drznega Rudo je bila zaljubljena sreča. V petih letih je že trdno stal na lastnih nogah.

V tem času sta se Jernejčkovi Mili, zdaj mladi Krtovki, in Francetu rodila dva sina, dva mlada Krta. Ruda, srečni ameriški stric, je bogato obdaroval mater in otroka. Tudi sicer je bil Ruda odprtih rok. Marsikateremu domačemu trpinu je v tujini krepko segel pod pazduho.

»Kolikokrat sem plačal prekleta Jernejčkova praseta?« se je s smehom vprašal pri nekem takem daru. In vendar je bil njegov nasmeh še vedno grenak. — Poplačal si praseta, da! A boleče skrbi, obup in solze Jernejčkovke tisto dolgo zimo? To se ne plača z denarjem. Kako in kdaj boš plačal gorjé, katerega si prizadejal tudi njej, ki te je ljubila?« se je znova silovito oglasila vest, so zakrvavele stare rane. In spet se je Ruda zaril v delo in vsakdanjost.

»Oče je zbolel, pridi!« so ga klicali od doma. Neznansko rad bi šel domov. Samo strah pred prestanimi mukami, ki bi se utegnile povrniti, ga je zadržal.

»Trgovino sem odprl. Ne morem pustiti dela,« je odpisal, medtem ko mu je krvavelo srce v silnem domotožju.

Oče Krt ni dočakal sina. Umrl je in sredi zime so ga pokopali. Burja mu je pela ob slovesu. Očetova smrt je potrla sina. Po toliko letih se je prvič čutil strašno zapuščenega. Samota ga je tlačila vse huje.

»Priatelja nimam,« se je spomnil. »Janezu Povhovemu ne cvetó rožice doma. Z dninami se ubija in še

poročiti se ne more, Francka ga pa še čaka. Blagor mu! Pa ju pokličem, kar oba. Za vse bo dovolj dela in vsega,« je sklenil samotar. Še tisti večer je napisal Janezu dolgo pismo ter ga poklical k sebi. Janez je vabilo sprejel. Čez nekaj mesecev se je v Rudovo hišo priselil mladi Povhov par. S seboj sta prinesla vonj domače zemlje in obilje lepega življenja. Ob večerih sta morala na dolgo in široko pripovedovati vse dogodke od doma. Neutolaženi begunec je pohlepno užival ob neizrečno topli domači besedi. Pol leta je že minulo, odkar sta se Povhova priselila. Ruda ju je že o vsem izprašal. Le eno vprašanje je zmerom sramežljivo pogoltnil: Kaj dela sosedova Marička? Strašno rad bi bil vprašal, pa mu prirojena zaprtost ni dala. Na Krasu ne nosijo srca na dlani. Janez se pa tudi ni hotel dotikati občutljivega prijateljevega srca.

»Če bo nanesla priložnost, mu bom že povedal,« si je mislil Janez. In je nanesla, čeprav šele drugo leto. Francka in Janez sta dobila sina.

»Saj boš našemu fantu za botra, kajne?« je pobaral Janez Rudo sredi največjega dela.

»Seveda!« je Ruda krepko stisnil prijateljevo desnico. »Danes je srečen dan! Janez, v mesto greva. Kar hitro se odpravi,« je priganjal boter.

»Pa pojdiva.«

»Botrinja se mora zaliti,« sta se veselo menila po poti. »Tu imajo dobro vino, vstopiva!«

Pijača je razvezala jezike.

»Srečen si, Janez!« se je nenadoma utrgalo Rudi.

»Hvala Bogu in tebi. Pa tudi ti bi lahko bil. Nimam pravice, Ruda, ali vendar te bom vprašal. Zakaj se ne oženiš, ko moreš in si sam?«

»Ne sprašuj, če si mi prijatelj,« se je zmračil Ruda. Janez se ni dal ugnati.

»Marička, veš, se je lani poročila.«

»Bog ji daj srečo,« je stisnilo Rudo v grlu.

»Nisi prav ravnal, prijatelj. Dobro vem, da je bila ljubezen med vama,« je prilival olja razbeljeni žerjavici.

»Janez!«

Janez pa je bil neusmiljen. »Dolgo se je branila dobrih fantov. Naposled je obupala in vzela vdovca z odraslimi otroki.«

»Janez, pusti me! Nisem kriv! Nisem mogel! Ko bi ti vedel!« Vse poteze Rudovega obraza so se skrčile, da se je Janez ustrašil in umolknil. »Rajši pijva, Janez,« se je za silo obvladal Ruda. »Na tvoje in sinovo srečo!«

»Nisem te hotel razžalostiti, Ruda. Kar tako sem ti povedal. Hudo mi je zate. Živiš kar tjavdan, ko bi lahko imel družino,« je mehko prigovarjal Janez.

»Se ti pozna, moj ljubi Janez, da si šele lani s Krasa priletel. Živim tjavdan, si rekel; no prav, in kaj potem?« je Ruda podsmehljivo zavrnil prijateljevo skrb.

»To, kar si rekel, Ruda, nisi mislil zares.«

»Pa nisem!« je v ihti udaril po mizi mladi Krt.

Henrika Langusova: Dekle s slamnikom.

»Prav, kakor veš!« se je vdal Janez in nikdar več nista spregovorila o tem. V delu in pehanju je mineval čas.

Neko jesen je Ruda prejel od doma poročilo, da je stari Jernejček z Bogom spravljen umrl.

»Jernejčka ni več. Zdaj se bom lahko vrnil,« se je odvalil Rudi težak kamen s srca. Z Bogom spravljen je umrl. Čutim, da je dobri Jernejček umaknil kletev z moje duše. Ob svoji zadnji uri se je spomnil neznanega grešnika in mu odpustil. Zdaj vem, zakaj se mi je zadnjič v sanjah tako lepo nasmehnil. Zdaj mi je laže... Jernejček, zahvaljen bodi!... K spovedi bi moral... Po dolgih letih se je spomnil materine prošnje. »Šel bom, saj moram — ali samo doma.« Kjer si grešil, boš plačeval račune, so glasno odzvanjale očetove besede v njegovi duši.

Še je omahoval, a ko ga je poklicala na smrt utrujena mati, se je Ruda odpravil v domovino, na zadnjo postajo neizprosne pokore. Vse to je Krtov Ruda še enkrat preživel na poti domov.

Peti dan je čezmorska ladja zavila v vode domačega morja. Še en dan in pred koprnečimi Rudovimi očmi so se pokazali obrisi istrske obale. Hrepenenje sedemnajstih let se je zgostilo v njem v tako mogočno silo, da mu je razganjala prsi, kovala v sencih in jemala zavest. Ko je ladja pristala, je na palubi stoječi Ruda pripognil trda kolena in ponižno sklonil tilnik.

»Pozdravljena, zemlja mojih očetov!« Jutranje sonce pomladanskega dne je po tržaškem zalivu raztrosilo bogastvo zlatih gorečih rož. V čudoviti luči so se blešale gole skale kraških bregov. Vse je bilo ena sama veličastna, nepopisna lepota.

»Hvalim te in častim, neizmerna božja previdnost,« je jecljal Ruda svoj molitev.

Izkrcanje in opravke pri oblasteh je Ruda opravil kakor v omotici. Kovčege je poslal naprej, sam pa jo je mahnil peš na Kras.

Na Openskem vrhu se je vrgla v objem njegove izžejane duše vsa lepota domače zemlje. Očak Nanos je poslal svoj bliskoviti pozdrav.

Noge, žejne dotika domačih tal, so ga same zanesle s široke ceste na ozke steze ozelenele gmajne. Vsak grič, vsak samotni brest so razneženo objemali njegovi pogledi. Ko rajska godba je bilo jutranje ptičje petje.

Zdaj šele je razumel, zakaj ni našel sreče in pozabljenja tam za morjem. Hladen je hodil mimo slepečih lepote tujih zemelj. Tu bi pobožal, poljubil vsak kamen. Njegovo srce, občutljivo, vedno zaprto, samo v sebi izgorevajoče, je ostalo v naročju kraške zemlje. Ranjen ponos, trma in razum so šli z njim v tujino. Ničesar ni ljubil tam za morjem.

»V tvoje naročje se vračam, najlepša, z vsem srcem ljubljena zemlja. Vrni mi mir! Daruj mi odpuščanje. Kajti strašno je bilo moje trpljenje,« se je zdaj v neizmerni ljubezni razcvetelo njegovo srce ko čudovita roža.

V pomladnem brstenju je drhtela kraška zemlja. V gorečem objemu jo je ljubilo sonce.

Ruda je bil spet doma.

»Vrnil si se, moj trmasti otrok. Bog te je ljubil in uslišal mojo molitev. Opravi, kar si dolžan Bogu in svoji vesti,« ga je sprejela od sreče jokajoča mati.

»Zato sem prišel. Kaj ne bi mogli z mano na Sveto goro?« je sramežljivo poprosil sin.

»Ne, sam moraš tja! Kakor si sam grešil in nosil pokoro greha vsa ta dolga leta, tako moraš tudi sam plačati zadnji obrok. Prestrašil si se? Ruda, nikar! Moja molitev bo šla s tabo. Krepila te bo, če ti klecnejo kolena tik pred ciljem... Veruj, moj sin. Bog je videl moje solze,« je ljubeče božala raskava, uvela roka sinov obraz.

V soboto popoldne se je Ruda sam odpravil na Sveto goro. Kasno popoldne je prišel v Solkan.

»Drži ta pot na Sveto goro?«

»Seveda, kar na vrh glejte, pa ne morete zgrešiti,« mu je prijazno povedala krčmarica ob cesti.

Prozoren mrak je objel zemljo, ko je Ruda spel na cilj. Z vrha so ga pozdravili svetogorski zvonovi in ko je došel bliže, mu je udarilo na uho romarsko petje. Še vedno iste stare svete pesmi, tako ljube in mile: Dolga je rajza in temna je noč...

»Mati vseh žalostnih, pomagaj mi!« je na pragu cerkve glasno molil neznan mož.

»Tudi ta je prišel k naši sveti Materi po zdravje,« je uprl Ruda svoj pogled v upognjena ramena neznanega moža.

»Usmili se mojega trpljenja!« je pokleknil tudi sam poleg neznanca. »Moj Bog, kako mi je hudo!« Prav do praga se je upognil široki Rudov hrbet. Iz notranjosti je plaval šepet molitve. Zvonovi so zapeli k večernicam. Ko je utihnila mogočna pesem bronastih src, so v prenovljenem svetišču zagorele vse luči in mogočno zapele orgle. Lep, mehak bariton je slovensko zapel začetek lavretanskih litanij. Za njim je poprijela vsa množica v cerkvi.

Rudi so privrele solze. »Spovednika, hitro spovednika!«

»V samostan pojdite in zahtevajte patra Kazimira,« mu je velel mož, ki je na pragu svetišča opravljal svojo pravno molitev. »Tudi jaz sem bil pri njem. Saj tudi drugi spovedujejo slovensko, ali on, pater Kazimir, je za nas.«

Ruda je ubogal.

»Od kod?« je vprašal sivi redovnik.

»S Krasa sem doma, a prišel sem iz Amerike.«

»Kaj bi rad?«

»Vas za spovednika, oče.«

»Cerkve je prepolna. Vse spovednice so zasedene. Se ti mudi?«

»Da,« je dahnil Ruda.

»Stopi za menoj!«

V ozki celici je viselo veliko razpelo. Drobna lučka pred njim je slabotno razsvetljevala gole stene.

Ruda se je ustrašil razpetega Boga.

»Moli! Bova kar očitno.«

»Pozabil sem molitve,« se je sramoval.

»Kleti pa nisi pozabil,« je vedro zapel spovednikov glas v izpodbudo.

»Poklekni!« je sunil redovnik nizko klopico pred grešnikova kolena.

»Koliko let te ni bilo pri spovedi?«

»Sedemnajst!«

»In vse pošteno povej!«

Ruda je jecljal. Drobne kapljice potu so mu orosile čelo.

»Si koga ubil?« je kakor misel tiho vprašal spovednik.

»Ne to! A morebiti še hujše!...«

»Govori, Bog je pričujoč!« je nežno podrhteval spovednikov glas.

»Jernejček... na sežanskem sejmu je bilo...« je davil greh nesrečno dušo.

»Zberi se, moj sin!« se je blede duhovnikova roka dotaknila glave trpečega človeka. Tedaj se mu je razvezal jezik. Brez usmiljenja, neizprosno se obtožujoč je trgal iz sebe trpljenje dolgih let.

»Je milost pri Bogu za tako grdobijo?« je končal izpoved do kraja izčrpani grešnik.

Pred njegovimi očmi je zanihalo razpelo in drobno lučko je za hip pokrila tema.

»Ker si dvomil v njegovo milost, ti je bila naložena stokratna pokora,« je bil do dna pretresen spovednik.

»Pomagajte mi,« je zaječal Ruda z naporom.

»Ego te absolvo!« se je dvignila trepetajoča roka v odvezo in blagoslov. »Naš Bog je Bog ljubezni. Pojdi v miru!«

Na polnoč je šlo. Ruda je hodil ob obnovljenih zidovih svetogorskega svetišča. Prozoren, skrivnosten mrak, poln zlatega bleska visokih zvezda je objemal zemljo in nebo. Po svetogorskem pobočju so sanjali slanci. Ruda je bil sam s svojo močno, ljubezni polno dušo, katere se je ta težki, a blagoslovljeni večer dotaknil sam Bog s preobiljem svoje milosti.

Iz cerkve so vso noč donele domače romarske pesmi. Njegov izostreni sluh jih je z naslado razločeval. »To bojo Tolminci, to Vipavci. Na Pivki tako zategujejo.« Tudi iz doline je vse bliže prihajalo pobožno petje. »O, to je pa na Krasu zrastle,« je lovil v ušesa žametne glasove altov, pomešanih z globokimi basi kraških božjepotnikov. »Grešna duša, vstani gori, pojdi z mano pod sveti križ,« se je začela prva postaja petega križevega pota.

Od postaje do postaje so se romarji počasi vzpenjali. Dva moška sta pred njimi nosila goreče plamenice.

Zamaknjena v nepopisno lepoto noči in lastnega doživetja jih je Rudova duša pobožno spremljala.

Na vzhodu je bledele nebo, ko so kraški romarji prispeli na vrh. Svetogorski zvon je zapel v pozdrav Kraljici neba in zemlje.

»Češčena si, Marija!« so prinesli Kraševci srčni pozdrav Materi vseh trpečih.

Na gori se je zbudilo romarsko vrvenje. Po duhovnem opravilu se je Ruda umaknil na ozko stezo strmega pobočja. Vstajalo je čudovito lepo majsko jutro. Opojna pesem slavcev je drhtela v zraku. Vsak lešnikov grm je imel svojega pevčka.

Ruda se je z vsem telesom oslonil na gorsko strmino. Košat in cvetoč glogov grm ga je skrival pogledom, sam pa je imel na vse strani odprt razgled.

Njegovi koprneči pogledi so objemali veličastno triglavsko skupino, božali vipavske griče, ljubili kraške obronke ter se naslajali z nébesno modrino najlepše naših vodá. »Soča ti naša! Nikjer nisem videl lepše reke,« so drhtele njegove ustne v nemem občudovanju. »Glej, še gredo procesije na Sveto goro. Z njimi pa gre naša pesem in molitev.«

V sproščenem zanosu prerojenega človeka je Krtov Ruda objel cvetoči, bodeči glog.

B I L A J E Ž E N A . . .

RAYMOND ALBECK * MARA PUNTAR

Med letom je Luiza včasih slučajno srečala na stopnišču mladenko, o kateri ni vedela ničesar razen imena: Berta Prévost. Prebivala je v sobici prav nad njihovim stanovanjem in delala v tovarni kakor skoraj vse ženske iz okraja. Luiza jo je samo enkrat nagovorila, ko je Robert dobival zobe in več noči zapored jokalo: »Upam, da vas ni preveč motil.« Berta Prévost se je v odgovor nekam v zadregi nasmehnila in njuno razmerje je ostalo pri tem. Sem ter tja jo je spremljal delavec iz tovarne, tudi on še zelo mlad, in Luiza si ni mogla kaj, da ne bi dobrohotno gledala za njima. Nekega dne je srečala oba na stopnišču in s presenečenjem videla, da je mladi človek stopil k njenemu možu, ki jo je spremljal, in mu prožil roko.

»Dober dan, gospod Baudoin.«

Odšla sta takoj naprej in Henrik, ki je kar sijal od veselja, ji je razlagal:

»Vrl dečko. Storil sem mu nekaj uslug, dasi je bil zaposlen v oddelku tovarne, kamor sem le redkokdaj zašel. In tega ni pozabil — navzlic tej zadevi s tatvino. Ernest Sellier... Vrl dečko.«

Odslej se je Luiza nekoliko bolj zanimala za dejanje in nehanje svoje mlade sosedice. Nekega dne je opazila, kako se je mladenka naslanjala na ograjo stopnišča v šestem nadstropju. Očividno je bila na tem, da omedli. Brž je stekla do nje in ji pomagala v sobo. Nekaj trenutkov pozneje je stala ob postelji, kamor je bila legla Berta.

»Ste bolni? Hočete, da koga pokličem?«

Dekle je vdano skomizgnilo z rameni:

»Saj vi bi morali poznati take stvari...«

In ker je Luiza začudeno molčala, je nadaljevala:

»Noseča sem, mar niste opazili?«

»In vaš... prijatelj, Ernest Sellier?«

Mladenka se je trudno nasmehnila:

»Ernest Sellier? Odpotoval je... popihal jo je... Moral je nekaj slutiti, čeprav mu nisem nič rekla. Pisal mi je lepo pismo, kjer pravi, da mu je zbolel oče, da odpotuje k njemu in da se vrne.«

»Zakaj pa ste mu prikrivali svoje stanje? Gotovo vas ne bi bil zapustil, ko bi bil vedel.«

»Hotela sem čakati. Mislila sem, da bo sam opazil in spoznal, kaj mora storiti. Ženska sem, saj razumete. Imam svoj ponos. Navadno ne vprašamo me moških, ali nas vzamejo v zakon.«

Vnovič se je žalostno nasmehnila.

»Ubogo moje dete...«

Bila je tako mlada, skoraj še otrok. Njen obraz je bil bled in že ostarel, obraz tistih kmečkih deklet, ki jim postane v predmestju lice skoraj prozorno,

»O, uboga delavka, kakor sem jaz, pač ni ustvarjena za srečo.«

Dvignila se je in prižgala plinski kuhalnik. Tako majhna, tako drobna je bila. »Otrok,« si je zopet mislila Luiza Baudoin.

»Za eno uro moram biti v tovarni,« je dejala in vzdihnila.

Mahoma je bila Luiza ob njej, jo prišla za roke in jo rahlo potegnila k postelji:

»Sedaj boste počivali. In niti ganili se ne boste, dokler ne bo vaše kosilo pripravljeno. Samo povejte mi, kje so potrebščine, pa boste za deset minut lahko brez naglice obedovali. Predvsem pa: ostanite mirni.«

Čim bolj je hitel čas proti višku poletja, tem daljši in zadušnejši so bili dnevi. Po štirinajstem juliju so v šolah zaključili pouk in starejša otroka sta ostala doma. Luiza je nameravala poslati enega izmed njih k svoji materi v Le Havre, toda pismo, ki ga je bila prejela od svojega najmlajšega brata, bivšega Henrikovega družabnika, jo je odvrnilo od te misli. V hišici v okolici Le Havra je stara mati polagoma hiralala in opustili so že vsako upanje, da bi jo rešili. Ko je prejela pismo, je nekaj časa omahovala. Že se je dvignila, da bi pripravila kovčeg in odpotovala — toda ko se je zvečer vrnil njen mož, jo je našel na njenem običajnem mestu ob oknu, kjer je mirno šivala. Povedala mu je slabo vest. Poskušal jo je pregovoriti, da bi odpotovala, a zadel je ob nepremagljiv odpor. Izraz njenega obraza je bil nekoliko trd in odločen, kakor ga je bil pri njej opazil le dvakrat ali trikrat v življenju. Spoznal je, da je njena odločitev nepreklicna.

»Še vedno bo čas, da odpotujem, ko bo mama hudo bolna,« je dodala. »Poznam Leona. Zadostuje, da mamoz mezinca boli, pa že misli, da je v nevarnosti.«

»Tudi jaz poznam Leona in ga imam za pametnega fanta, ki ne izgublja glave za vsako malenkost. Če je napisal tako pismo, pomeni, da je stvar resna.«

Odgovorila ni na to ničesar in se kakor navadno ukvarjala s pripravljanjem obeda.

Prihodnjo soboto zvečer je spoznal, da je njihovo hišo spet obiskala nesreča. Žena je sedela sklonjena nad svojim delom; hrbet ji je bil čudno sključen in roke negibne. Približal se je in videl, da joka. Brzjavka ji je bila zdrsnila k nogam — z otožno kretnjo je pokazala nanjo.

Dolgo časa je stal ob njej in si ni upal spregovoriti.

»Nemara bi bili morali iti v Le Havre takoj, ko so me odslovili,« je slednjič dejal.

Počasi je odmajala z glavo:

»Nikoli več mi tega ne reci. Prej ali slej se bo izdal, kdor te je po krivem obdolžil. Moramo ostati tu, da ga zasačimo.«

Slišal je, kako je kakor sama zase ponavljala z glasom, na pol zadušnim od ihtenja:

»Moramo...«

Smrt nikdar ne ustavi življenja. Spodaj na nezazidanem svetu so se otroci igrali in njihove krike je bilo slišati celó skozi večno zaprta okna. Komaj so pod rušotisti, ki so otrpnili v večnem mrazu smrti, že se vrnejo živeči k svojim običajnim opravkom. Srcé krvavi še dolgo, a je skrito in pri nekaterih ostane velika bolečina nema. In borba, ki se ponavlja vsak dan, je tako utrudljiva... Mož in trije otroci, petero ust, ki jih je treba nasititi; bankovci pa kar plahne pod prsti, ki jih preštevajo. Denar beži: in če si mati in mož nima dela, moraš delati čudeže. Ne grizljaja mesa, ne mrvice kruha ne smeš potratiti. Ostanke kosila, drugače pripravljeni, bodo za večerjo. Kruh kupiš prejšnji dan, da ga otroci manj pojedó...

»Mama, zakaj nimamo več svežega kruha?«

»Zato, ker je star kruh bolj zdrav.«

Vendar se mož, ki sedi na drugem koncu mize in sklanja obraz nad krožnik, ne dá slepiti in sam pri sebi popravlja odgovor:

»Zato, ker vaš oče več ne dela.«

In nadaljujoč svoje nemo sanjarjenje, se mu zdi, da sliši otroka:

»In zakaj oče več ne dela?«

»Ker je kradel...«

Za hip pogleda ženo. Zdi se mu, da je govorila... Obriše si orošeno čelo: »Če pojde tako dalje, moram znoreti.« Vstane in gre.

Da, življenje je včasih trdo: trije otroci, mož. Treba je namakati perilo, ga namiliti, mencati, skuhati, spirati v mrzli vodi. Mora se sušiti, samo kje, dobri Bog, ko se iz štirih tovarniških dimnikov kadi in kadi in žene veter saje v mesto... Kuhinja, preprežena z vrvmi, ki visi na njih perilo, je vlažna in ledene kaplje druga za drugo kapljajo za vrat. Mora tudi loščiti parket, brisati prah, preganjati dim. In so dnevi, ko je na vrsti še likanje, čiščenje medenine. Pozimi je treba kuriti in odnašati pepel. Če ni moža doma ali če je utrujen, mora nositi premog in drva iz kleti in pri tem vsa zasopljena počivati na vsakem presledku stopnišča. In gospodinjsko delo se nadaljuje: treba je ometati stene, strope, iztepati prah iz zaves, predpraznikov, preproge iz jedilnice. In slednjič so še otroci tu. Robert je že prevelik, da bi ostal v zibelki. Posadé ga na tla, kamor pogrnejo odejo, a po vseh štirih se plazi vsepovsod. Privežejo mu vrvico zaves pod ramo, da ne more predaleč. Ne sme tudi pozabiti spiranja plenice, da jih je vedno dovolj. Z Robertom imata pravo

dirko, kdo bo urnejši, ali on, ki maže, ali ona, ki snaži. Lavrico zaposli z lutko. Deklica skuša krpice blaga preoblikovati v oblačilo zanjo. Jakec pa je pravcati vražič. Stokrat na dan gre gor in dol po stopnicah, steče na prazni svet in se vrne s črnim in razcapanim predpasnikom. Zvečer bo morala poskusiti, če se bo dal še popraviti. In kadar bi se želela vsaj za trenutek odpočiti v miru in tišini, pridruži Jakec in Lavrica:

»Mama, zadnjo nedeljo je gospod župnik dejal, da je treba spolnjevati božje in cerkvene zapovedi. Jaz pa še ne hodim h krščanskemu nauku. Katere so te zapovedi?«

»Mama, gospod učitelj je rekel, da bomo čez dve leti jemali ulomke. Kaj so to: ulomki?«

»Mama, ti si rekla, da je ponos napaka. Gospod učitelj pa je dejal, da je ošabnost napaka, ponos pa krepost. Kdo ima torej prav, mama?«

Treba je odločati, učiti in predvsem nikoli ne lagati. Biti mati se pravi, vzgajati k odkritosti. Včasih pa, na večer, ko je dan pri kraju in je umit zadnji krožnik po zadnjem obedu, ko te noge in kite bolijo, ko otroci spé in moraš možu, ki trpi zaradi storjene mu krivice, še nuditi najvišjo tolažbo, ki jo dá mirnost in nespremenljiv nasmeh: tedaj vendarle čutiš, da je tvoje ubogo srce na tem, da počí. Zlasti če samo ti veš, da je načel zadnji bankovec za sto frankov in nočeš tega povedati, ker bi tako nič ne pomagalo. Samo še bolj bi potrlo njega, ki hodi od ulice do ulice, od vrat do vrat in išče dela, ki mu ga družba noče več dati.

★

Osem dni je, odkar Henrik Baudoin dela, in sedaj hiti, da bo čim prej doma. Srce mu od veselja in upanja burno utriplje: pred malo trenutki ga je blagajnik izplačal in predstojnik mu je ponudil roko:

»Na svidenje v ponedeljek.«

Že precej mesecev je preteklo, odkar ni hodil s tolikšnim samozaupanjem. Resda, delo je težavno in tovarna je daleč. Zjutraj mora vstajati že ob petih, eno uro prej, preden dobi mali Robert prvi obrok. Ob šestih je že na ulici. Prvi mraz mu ostro biča obraz in roke. V jutrnjem somraku hiti avtobus »Delavski voz« in obliva z lučjo pot pred seboj. Do vrat Kapele je skoraj sam v njem, tam pa, kjer človeška reka napolni zadnjo ploščad, ga zapusti in se pogrezne v predor podzemske železnice. Teče vzdolž neskončnih razsvetljenih hodnikov, hiti po stopnicah navzdol, čaka na postajališču. Okrog njega nemo stoje ljudje. Vozovi prispejo in skozi zemljo odvažajo žalostno vojsko de-

Andrej Herrlein: Štirje otroci.

lavcev. Ženske, ki so ob tej uri še prav redke, zagrizeno pletejo in možje se vsi istočasno zatope v čitanje časopisov, ki jim njih črke puščajo sledove na prstih in na možganih. Henrik Baudoin je obrnjen proti šipi in nepremično zre ven: luči sekajo velike proge teme — plamen v temi, podoba življenja.

Da dospe do vrat Lilasa, mora še enkrat menjati progo. Nato še deset minut hoje, pa zagleda mostiček, ki veže oba oddelka tovarne in se nad ulico odbija od neba.

Henrik Baudoin je ves dan v kretnikovem stolpu tik ob mostičku in tla pod njegovimi nogami se tresejo od grmenja težkih tovornih avtomobilov, ki vozijo po ulici skoraj pod njim. Po približno tri hektare velikem prostoru brazdijo neštevilni vagončki od tovarne na sever in na jug ter drse po svetlih tračnicah. Na svojem poveljniškem prostoru premakne prvi kretnik zdaj pa zdaj vzvod, da preusmeri vrsto vozičkov. Henrik Baudoin mu pazljivo pomaga. Osem ur mora povsod imeti oči, tolmačiti telefonska obvestila, jih oddajati, pospešiti ali zadržati odhod vozičkov, v manj kot eni sekundi oceniti razdaljo, ki loči voziček od mesta, kjer se proga cepi, opazovati optična znamenja, ki jih dajejo čuvaji oddelkov, in jih brez obotavljanja ubogati. Zvečer se vrača po isti neskončni poti domov. A tam ga pričakuje Luiza, vsa živahna, saj se ji vidi, da bo hudih časov kmalu konec. In Henrik hiti.

Zavije v predmestje. Nikoli si ni upal povedati ženi, kakšno tesnobo občuti, ko mora skozenj. Od daleč opazi prodajalce, ki postavajo po hodniku pred trgovinami. Kakor hitro ga opazijo, stopijo nekateri v svoje prodajalne in izzivalno zapró vrata za seboj. Drugi se ne dajo motiti, zadovolje se s tem, da gle-

dajo preko njega. Komaj pa je dobro mimo njih, sliši, kako se predmestje zopet oživilja. Vrata se odpirajo in na stotine oči mu sledi ter ga goni naprej.

»To je bivši delovodja varilne delavnice, ki so ga odpustili zaradi tatvine...«

Tako je šušljanje, ki ga spremlja, šumi za zidovi vsepovsod okrog njega. Sleherni korak mu je bolj in bolj mučen; hladni pôt mu pokriva senci in tilnik in mrzličen drget mu stresa telo. Tako hiti dalje s sklonjenim hrbtom, tresočimi se koleno, v tla uprtimi očmi. Spočetka je poskušal pozdravljati, pričakoval je odgovorov, ki jih ni hotelo biti. Ko se vzpenja v četrto nadstropje domov, mu ena sama misel roji po glavi: »Bog ve, ali je Luiza opazila spremenjeno vedenje ljudi? Nemara pa so le z menoj taki. Mogoče sem si pa le domišljjal, da me zaničujejo.« Resnično, nekaj ga pomirja: Luiza se nikoli ni pritožila...

Nocoj pa hodi Henrik skozi predmestje brez sramu, z dvignjeno glavo. Čuti, kako ga je ta teden dela prerodil. Skoraj bi se smejal bojazni, ki je minila. Le naj se mlekarnarica skrrije, ko se ji približuje, le naj vinski trgovec zaničljivo žvižga na pragu svojih vrat, kaj vse to njemu! Nikomur ni nič dolžan in dasi je njegov zaslužek skromen, vé vnaprej, da bo Luiza shajala s tem, kar ji prinese. Droban dež prične rositi in kmalu so ulice prazne. Svetloba uličnih luči riše na mokrih in spolzkih tleh njegovo spreminjajočo se senco. Kmalu bo doma, ker že čuti dim, ki ga duši. Kljub svojemu veselju stisne pesti. »O, ko bi že mogli zapustiti to predmestje, odpotovati! Saj mora priti dan, ko se bo pravi krivec izdal. O, ko bi mogel izpričati svojo nedolžnost!«

Tisto noč je imel grozotne sanje. Videl je, kako se tovarniški dim pošastno gosti. Zalil je predmestje in vse mesto. Kmalu se je ves svet dušil v njem. Prihajal je k njim, se plazil izpod vrat, lezel iz špranj v podu. Vzpenjal se je ob zidu, se dvigal... Zmeden od groze je odpiral vrata in okna: dim vsepovsod. Lovil je sapo, se grabil za grlo, razgalil vrat. Okrog njega so otroci jokali, vpili, in Robertov glas je bil čedalje šibkejši, čedalje bolj oddaljen... Odšel je...

Prebudil se je in skočil kvišku, ves premočen od znoja. Luiza je bila že budna. Stala je ob zibelki malega Roberta, od koder je prihajalo čudno stokanje. Otrok je težko dihal. Glas mu je bil hripav, prav ko v Henrikovih sanjah. Zdajci ga je stresel suh in trgajoč kašelj. Že goreča lica so mu postala škrlatnordeča.

»Po zdravnika! Hitro!«

Na pol oblečen in razkuštran teče Henrik po zapuščenih ulicah. Še vedno pada dež, mrzel in pronicajoč. Dvakrat ali trikrat mu spodrsne na mokrih tleh. Samotnost predmestja povečava ropot njegovih korakov, ga spreminja v strašno topotanje. Teče pod pošastnimi pouličnimi svetilkami, velikimi svečami, ki gore v ko-

lobarjih dima. Njihova plazeča se luč lošči z električno lesketajočo se tla, posejana z lužami vode, črnimi in gostimi kakor zemeljska smola. Ves zasopel, izčrpan se ustavi pred vrati tovarniškega zdravnika, se obesi na hišni zvonec in vleče, vleče... Skozi oknice posveti luč. »Prihajam,« zavpije zaspan glas.

Doktor Fleury je premišljal. Starši so opazovali njegov obraz, ki se je pomračil. Poslušal je otrokovo dihanje, mu preiskal pljuča in srce. Po novem napadu kašlja mu je velel odpreti usta, mu potisnil v grlo košček razkužene vate in ga zopet izvlekel: sivkasta mrenasta krpica je lepela na njem. Nehote je vzdihnil. Še za trenutek se je hotel boriti proti prepričanju, ki je vstalo v njem. Toda bolezen se je razvijala s strahotno naglico in kmalu ni bilo več mogoče dvomiti.

»Ali ga bom mogel rešiti?« se je strahoma vprašal.

Bil je še mlad in vselej, kadar je opazil, da je posmeh smrti napel poteze človeškega bitja zato, da otrpnejo, se je nekaj v njem strlo. Cela množica strokovnih izrazov se mu je podila po možganih, ponavljal, obračal jih je v nadi, da bi vsaki verjetnosti nakljub našel napako v svoji prvi razpoznavi.

»Da, prišel sem že v polni dispenzični periodi. Dušenje je že nepretrgano in povzročeno po progresivnem zamašenju larinksa zbog zveženih membran. Vdihavanje je težko, podaljšano, sikajoče, izdihavanje kakor žvižg piščalke. V dvojnem neenakem presledku je respiracija hudo hreščeča... žaga smrti na kamnu, ki ga načenja. Ako položim roko na njegov toraks, čutim ob vsaki inspiraciji globoko depresijo in pod prsnico kakor da bi vsrkavala sesalka mehke dele. Nadsternalno in nadklavikularno vgrezanje, vgrezanje epigastrično in interkostalno. Pomota ni možna, davica je. In ker pljučno dihanje ni čisto, je že komplikacija tu: poleg vsega še bronho-pneumonija. Končano je.«

Dvignil se je.

»Huda angina,« je dejal slednjič. »Poskusili bomo s seroterapijo. Najbližja bolnica je Beaujon, v Clichyju. Nemudoma ga je treba prenesti tja.«

Videl je, da se obotavljata. »Če jima pustim čas za razmišljanje, bo vse izgubljeno,« si je dejal.

»Moj voz čaka spodaj. Dobro ga zavijte in ne pozabite obleči drugega suknjiča in površnika. Vi ste tudi premočeni.«

Njegov glas je bil osoren. »Bolje tako, kakor da pokažem ginjenost,« si je mislil.

Medtem ko je čakal, se je ozrl okrog sebe. Ne da bi se zmenila za ves hrup, je v majhni postelji spala drobna deklica z odprtimi usti. Spomnil se je, da je opazil še eno posteljo v sosednji sobi. »Jutri se vrnem, da preprečim njiju obolenje.« Stopal je po sobi, ko se je mahoma ustavil iznenaden ob misli, ki se mu je

v tem okolju zdela tuja: »Baudoin... Henrik Baudoin... Saj to je bivši delovodja, ki so ga odslovili zaradi kraje.« Malce je omahoval, podvomil, pa je skomizgnil z rameni: »To so vrli ljudje, da, vrli so, roko bi dal zanje v ogenj.«

Približala se mu je mati, blede, strta:

»Gospod doktor, lepo vas prosim, povejte mi resnico... Davica je, kajne?«

»Difterična angina, gospa.«

»Saj to je isto...«

»Vselej ne, vselej ne.« Čutil je, kako nehote zardeva.

»Moj mož vas bo spremljal,« je nadaljevala. »Jaz moram ostati pri obeh otrocih, ki spita. Toda prosim vas, preden odidete, da mi odkrito odgovorite: mislite, da bo ozdravel? Ali mu bo jutri zjutraj, ko pridem v bolnico, bolje?«

Prikimal je. Srce v prsih mu je bilo težko. Dobro je vedel, da bo stara sovražnica smrt močnejša od njega. Včasih se mu je posrečilo, da jo je odgnal, a tega otroka ji nobena sila na svetu ne bi mogla iztrgati. In ko so njegove ustnice izgovorile laž iz usmiljenja, se je slišal, kako je kakor v sanjah dodal:

»Morali bi me prej poklicati.«

»Včeraj je imel nekaj mrzlice, a nameravala sem počakati do ponedeljka, da bi šla v bolnico. Ni bilo denarja... Šele danes, plača...«

Govorila je komaj šepetaje, z očmi na široko odprtimi, a brez solz. Le rok ni mogla obvladati, trepetale so in se obupno krčile.

»Ženska,« si je mislil, »prava ženska, mati.«

Ko jo je tako gledal pred seboj vzravnano, a vso slabotno, se je spomnil škandala v tovarni, očitkov, da tudi ona ne služi. Še enkrat je pogledal snažno in dobro nameščeno pohištvo, tistih nekaj z okusom razobešenih podob, plavo Lavričino in temnejšo Jakčevo glavico... Kako globoko znajo spat otroci, mirno, v popolni pozabi vsega...

»Koliko smo vam dolžni, gospod doktor?«

V odgovor je zamrmral nekaj nerazločnega.

»Gospod doktor...«

Stopal je že po stopnicah za očetom, ki je nesel otroka.

»Umazani denar,« je še godel, ne da bi odgovoril ali se ozrl. Ko je prišel dol, je začutil, kako mu je čuden mir zalil srce, omehčal poteze obraza. »Če najdem tej slično žensko,« si je mislil, »se pobotam s človeštvom, morda bi se celo oženil.«

Avto je brzel v noč. Deževalo je neprestano. Naprava za čiščenje je samogibno brisala mokro steklo. Obcestne svetilke so se dvigale nad temo in njihove dolge molčeče vrste so hitele proti vozu, ki se jim je pri okretih izmuznil... Robertovo dihanje je postajalo bolj in bolj žvižgajoče. Sem ter tja se je doktor Fleury

ozrl na moža ob sebi, držečega v rokah dete, ki ga smrt ne bo več izpustila. A navzlic strahotam te noči si ni mogel kaj, da ne bi verjel v bodočnost. Pred oči mu je stopila mati, ki se je odločila, da ostane doma pri drugih svojih otrocih, dasi jo je vse bitje vleklo, da bi spremljala bolno dete. Nekaj velikega je bilo v tej odločitvi.

»Ta mož je močan s tako ženo,« si je dejal. »Da, človek mora biti nepremagljiv nasproti vsemu in vsakomur, če ve, da bo dobil doma oporo v resnični ženski. Otroci, domače ognjišče, to je neizčrpna zaloga moči.«

Čisto tiho je ponovil:

»Domače ognjišče...«

V dalji se je dvigala iz morja temine donebna bolnica Beaujon, razsvetljena nalik prekooceanskemu parniku.

(V drugo naprej.)

PASTIRICA MIJA

VINKO BELIČIČ

I

Mlado jutro, sinje polje. Mak rdeči
in plavica dramita zorečo strn.
Potok se med jelšami iskri hiteči.
Sonce vzhaja. Spev pozdravlja me srebrn.

Poj mi, pastirica, krotko čredo pasi — —
da ti veš, kako lepo je pasti v dveh!
Kaj me vleče k tvoji pesmi v sončni jasi?
Da mi daš en sam pogled, en sam nasmeh!

K soncu rasti! Naj ti ne skalé pokoja
vihre, kadar čistijo pomladni zrak — —
dobo setve! S kako srečo, da si moja,
bi te jaz popeljal čez domači prag!

II

Zapredla se je v steljnike jesen —
kje zdaj si, pastirica svetlolasa, Mija?
Med jelševjem se kalna, mrzla voda zvija,
selilke že pregnal je dih strupen.

O vem: nad knjige sklonjen je obraz,
oči strme, življenja krog se širi, večja,
srce pa žejno išče, kliče: Sreča! Sreča!
Za okni zlati log — in v dalji jaz.

Ko dahne mila spómlad čez vasi,
pastirje zdrami, se povrneš, ljuba, k meni?
Pojoč na pašo v steljnik pojdeva zeleni — —
O Mija draga, bodi, bodi ti!

PISANO POLJE

IVAN CANKAR PO DVAJSETLETNICI SMRTI

Dne 11. decembra 1938 je minilo dvajset let, ko je umrl naš največji pisatelj Ivan Cankar, prav tako narodni vodnik v letih svetovne vojne in glasnik našega osvobojenja, kakor so bili politični voditelji glasniki naše narodne volje. Zato se je Cankar v svojem delu nazadnje tako približal delu J. Ev. Kreka, da je zapisal ob njegovem pogrebu: »Nič žalosti ob tem grobu! Bolj nego kdaj zaupajmo v svoj narod, verujmo vanj in v njegovo slavo! Kajti njive, ki je imela take orače in take sejalice, ne pomori slana, ne pobije toča; in žetev bo obilna, ko pride čas!« Ivan Cankar je sam komaj dočkal vstajenje svojega naroda; utrujen od dela in izmučen od življenja je omagal.

Dvajsetletnice njegove smrti smo se Slovenci spomnili z raznimi prireditvami, predavanji in akademijami. Spomina vredna je bila tudi prireditev v Cankarjevem rojstnem kraju na Vrhniki 13. marca 1939. Ljubljanska Filharmonija je priredila popoldne brezplačen koncert za šolsko mladino, nato je bila poklonitev pred spomenikom, zvečer pa v Prosvetnem domu velik koncert slovanskih skladb, ki so se ga domačini udeležili v zelo velikem številu. Spominski govor o Ivanu Cankarju kot Vrhnčanu je imel pred začetkom koncerta France Koblar; iz tega govora priobčujemo tele odstavke:

Ivan Cankar ni bil Vrhnčan samo po svojem rojstvu, ampak je Vrhniko vso sprejel vase, z njo v srcu je odšel v svet, iz nje je živel in iz nje je tako rekoč vzraslo njegovo veliko delo. Zato je prav, da se dvajsetletnice njegove smrti spominjamo še tu, v njegovem rojstnem kraju.

Kaj označuje Ivana Cankarja in njegovo zvezo z Vrhniko? Veliko srce siromaka — in lepota, ki jo je tukaj odkril in jo kot edino bogastvo ponesel s seboj v življenje.

Svojo borno mladost na Klancu, prva spoznanja o človeški družbi, razliko med gospodo, delavcem in kmetom, med veljaki in siromaki, nasprotje med čednostjo in grehom, pravico in krivico — vsa ta spoznanja in nasprotja življenja je odnesel s seboj od doma, tja po široki cesti proti Ljubljani; vse to je v njem zorelo in se pripravljalo, da se razodene v novi, še nikoli gledani podobi in v novi, še nikoli slišani besedi. Tako je Ivan Cankar že od tod zajel najmočnejše podobe za svoje delo, posebej še svoje misli o pravici malih in zatiranih in tudi svojo vero v lepšo prihodnost.

Ni mogoče, da bi ob tej priliki posebej govorili o njegovem delu, o tem, kako goreče in pogumno je skušal pokazati pravico posameznega človeka do sreče, pravice človeške družbe in še posebej pravice svojega naroda — vse to stoji danes v 20 debelih knjigah, ki nam kažejo njegove zbrane spise; berimo njegovo delo, spoznavajmo ga brez pridržkov, kakor je sam rekel o njem: »Moje delo je knjiga ljubezni — odpri jo, domovina, da boš videla, kdo ti je pravičen sin.«

Ivan Cankar je s svojo grenko mladostjo nesel v svet tudi delež svojega trpljenja, delež nemirnega popotnika, ki nima svojega doma. Ni užival časti, prej zaničevanje; mnogim je bil spočetka izgubljen študent, pozneje izgubljen

človek. Vi sami, ki ste ga poznali, boste izpričali, da mu domači kraj ni izkazoval časti in da ni še mogel ceniti njegovega dela. In vendar je bila njegov edini pravi dom Vrhnika, njena lepota, njegova najtrdnjša opora misel na mladost in njegovo mater. Takrat, ko se je povzpел v svojih spisih najvišje, je šel največje lepote iskat v spomine na otroške dni, gor k Sv. Trojici, v Tičnico in tja k Močilniku, in po zadnjo, največjo modrost je poromal h grobu matere, ki jo je imenoval svetnico.

To veliko domotožje, pogled na dom iz tujega sveta, je bilo najslajša tolažba njegovemu srcu: »Vrhnika, prečuden kraj! V mehke domotožju mi zakoprni srce ob mislih nate. Kdo te je videl z bdečimi očmi, kdo te je spoznal? Šli so mimo, videli so bele ceste, bele hiše in so šli dalje. Jaz pa sem ti pogledal v obraz kakor ljubljenu dekletu, in zdaj je moje srce bolno po tebi... Kdaj bo že drdral moj voz po široki cesarski cesti, kdaj bo že zavil pod Logom, da te zagledajo moje koprneče oči, o sveta Trojica? Kdaj bom že zaslišal tvojo sladko pesem, o sveti Pavel, patron in varuh Vrhnike?... In kdaj bom pozdravil tebe, ubogi sveti Lenart, ki stojiš pod sveto Trojico in pod svetim Pavlom kakor dete neobgljeno in zavzdihneš le o mraku s tenkim, vdano prosečim svojim glasom?... O Vrhnika, blagoslovljen kraj!«

Tako se je iz najlepših spominov mladosti in iz najbridkejših spoznanj moške dobe mogel Ivan Cankar vzpeti do zadnjih vzklikov, v katerih se je končalo njegovo delo: Mati, domovina, Bog — življenje, mladost, ljubezen! Tolike ljubezni do rojstnega kraja ne najdemo pri nobenem našem pisatelju, pa tudi tolike lepote ni znal na svojih domačih tleh odkriti še nihče drug.

Toda Ivan Cankar Vrhnike ni ljubil samo kot pesnik — tudi kot človek jo je ljubil: »Vrhnika je na sredi sveta,« je rad ponajljal, kadar se je razvnel v razgovoru. Nanjo je bil ponosen in v zadnjih dneh življenja ga je posebno preganjala skrb, da ne bi Vrhnika kdaj prišla tujcem v roke. »Če bi se imelo to zgoditi, pojdem sam tja in bom sam branil svoj rojstni kraj,« je zatrjeval prijateljem.

V delu Ivana Cankarja se združujeta dve veliki sili človeškega srca: srd in milina; s srditostjo je bojeval svoj boj za pravico, s srditostjo je preganjal vse, kar je spoznal za slabo — z milobo je risal človeško trpljenje, dobroto in ljubezen in posebno lepoto svoje Vrhnike.

Vi, ki ste poznali njegovo telesno podobo, in vi, ki je niste poznali, iščite njegovo pravo, duhovno podobo, ki raste iz njegove velike ljubezni do rojstnega kraja, naroda in domovine in posebej še do trpečega človeštva.

KANONIK J. J. OMAN

DR. FR. TRDAN

OB ŠESTDESETLETNICI ŽIVLJENJA

Petnajst let je že minilo od tedaj in vendar ga vidim še popolnoma razločno pred seboj s tistim umerjenim korakom in s tistim čudovitim mirom na licu, kakor da se pravkar vrača od meditacije pred Najsvetejšim. Stopal je v družbi Mr. Antona Grdine po pločniku Miklošičeve ceste. Žgoča toplota julijskega sonca je še povečala lahno rdečico njegovega dobrohotnega, klasično začrtanega obraza. Črno ocvetbe oči, ki so se le tu pa tam zganile, je senčil belo pisan slamnik, ki je dajal vsej zunanosti še posebno prikupljiv izraz.

»Ta bo pravi!« sem si mislil.

Ivan Cankar.

Dasi sva bila v pismeni zvezi že več let, se vendar osebno še nisva poznala. Iz pisma pokojnega bratranca sem zvedel za njegov naslov — vabil me je k sodelovanju pri Glasilu KSKJ — in sem mu pisal. Odgovoril je in tako sva polagoma postala pobratima. In zdaj sva si gledala iz obraza v obraz.

»Ali poznate gospoda doktorja Trdana?«

»Poznam.«

»Ali bi mogla z njim govoriti?«

»Prav lahko.«

»Kje pa?«

»Kar tukaj!«

»All right!« je mrmral Mr. Grdina in se nekam hudo-mušno muzal, ko smo se predstavljali in si kot stari pri-jatelj in znanci stiskali roke.

In potem sem g. kanonika povabil na svoj dom. Bivala sva pet tednov pod isto streho, hodila križem Slovenije po istih potih in si v bratski prisrčnosti izmenjavala misli. Tako sva si postala iskrena, da je bilo vse njegovo moje in vse moje njegovo. Ko je po desetih letih znova obiskal rojstno grudo svojih staršev, jaz pa dve leti potem njegov dom v Ameriki, so se krepke prijateljske vezi le še utrdile. Zato mi je njegova podoba jasno zrcalo njegove plemenite notranjosti.

Kanonik Oman je pravi lik slovenskega duhovnika. V trpljenju in žrtvah, v pomanjkanju in samoodpovedi iz-

klesan se je v najlepših fantovskih letih odzval bož-jemu klicu in se mu brez pridržka izročil. V srednje šole je prišel z dvaindvajsetim letom, prej pa je delal na železniški progi, na farmi, v gozdu, v želez-nih rudnikih in končno kot strojnik v elektrarni. Ob vstopu v semenišče je kakor svetopisemski orač pri-jel za obe ročici pluga, zarezal brazdo na globoko in oral in se ni nikoli nazaj oziral. »Odkar sem se po-svetil duhovskemu stanu,« mi je nekoč pisal, »mi je bila edina misel: zvesto služiti Bogu, posvečevati sa-mega sebe in delati za časni in večni blagor svojega bližnjega.« To so zlate besede, ki jih more govoriti le tako nesebično in plemenito srce, kot je srce ka-nonika Omana.

Moderni človek navadno ne razume ali pa ima docela napačne pojme o božjem klicu in duhovniškem zvanju. Tudi g. Omanu je še kot mlademu ka-planu neki slovenski prosvetljenec podtikal sebične namene. Takole je bilo:

»Gospod, povejte mi odkrito, zakaj ste postali du-hovnik?«

»Ker sem čutil v svojem srcu, da me Bog kliče.«

»Bežite no! Bog nikogar ne kliče. Vi ste postali duhovnik zaradi zaslužka. Saj je vendar znano, da imajo duhovniki mastne službe.«

»Pa kako mastne! Jaz kot kaplan dobim sleherni mesec tri in trideset dolarjev. Še preden sem šel v srednje šole, sem kot strojnik zaslužil pet in šest-deset dolarjev mesečno. Pustil pa sem to delo, stopil v šole, se zakopal v nekaj tisoč dolarjev dolga, vse zato, da sedaj vlečem tri in trideset dolarjev mesečne plače. S tem, kar dobim za maše, je vsega skupaj tri in šestdeset dolarjev na mesec. Ali mislite, da bi to napravil, ako bi šlo samo za denar?«

»Mogoče pa ste šli v duhovski stan zaradi časti?«

»Prijatelj, komaj nekaj tednov je tega, odkar so na cesti vpili za menoj in me sramotili, ker sem — duhovnik. Ali si želite take časti? Ne, poudarjam še enkrat: nič drugega me ni napotilo v duhovski stan kot pre-pričanje, da me Bog kliče, da bi delal zanj in za zveličanje duš. Kdor bi postal duhovnik zaradi udobnosti ali denarja, bi se bridko kesal.«

Božji klic je g. Oman pil že iz materine krvi. Njegova blaga mati je vedno želela in molila, da bi eden izmed enaj-sterih otrok postal duhovnik. Vsedobri Bog je materino molitev obilno nagradil. Njen ljubljeneec je v resnici duhov-nik, kakršnega more želeli le dobro in skrbno materino srce. Ves Omanov značaj se najlepše izraža v njegovem duhov-skem stanu in poklicu. Ako ga vidiš pred oltarjem ali na prižnici, doma ali na poti, vedno isti, dosledni in popolni duhovnik po Melkizedekovem redu. Na njem ni nič pre-tiranega, tudi ne hladno preračunanega, vse je svečeniško ubrano. V njegovih besedah ni običajnih puhlic, iz vseh njegovih pogovorov in odgovorov veje obširno znanje, po-nazorjeno s primernimi življenjskimi zgledi. Ves živi za svoj stan, zanj neprestano dela in v njem tudi uživa svojo srečo.

Nekoč mu je neki slovenski odpadnik ponagajal, češ: »E, Father, za dva milijona dolarjev bi pa tudi vi prodali svoj poklic!«

»Ne, dragi moj! Tako poceni ga pa ne dam. Jaz svoj duhovski poklic više cenim kot ves svet.«

Naše vsakdanje življenje je večinoma posnemanje dru-gih. Ljudje potrebujejo vzorov, po katerih se ravnaajo. Dober

in tih duhovnik je živ evangelij, ki ga imajo ljudje vedno pred očmi, pa naj živi kjer koli! Če jih njegov zgled tudi še ne pripelje na pravo pot, jim vendar vceplja spoštovanje in jih uverja v spoznanju, da živé na svetu resnično pobožni ljudje in da je čednostno življenje res lepo.

Kanonik Oman je v pravem pomenu besede dober pastir: on pozna svoje ovce in one poznajo njega. Kjer koli sva hodila, povsod so mu bili njegovi farani v mislih: na Brezjah in na Sveti gori, na Zaplazu in pri Novi Štifti, v sveti tišini zavodske kapele in v avtu. Ljubi jih kot svoje otroke, zato tudi najrajši o njih govori. Da bi izročil pozdrave svojih faranov svojcem v starem kraju, se ni strašil ne pota, ne vremena, ne stroškov. Zaradi slabih cest je moral avto nešteto krat ostati v dolini ob vznožju hriba, navadno pod kakim kozolcem, g. kanonik pa je v žgočem julijskem soncu s palico v roki in s kovčgom na rami sopihal po bregu, samo da bi prišel v slednjo gorsko vas in tako dobesedno izpolnil želje svojih ljubljenih župljanov. Skoraj slehernega se je spomnil tudi z razglednico. Ko si je po dneh neprestane vožnje in obiskov privoščil vsaj nekoliko odpočitka, je tri dni pero pelo venomer isto pesem: naslov in pozdrav, pozdrav in naslov.

In kamor sva prišla, je bila vsa vas kakor elektrizirana. »Gospod iz Amerike so prišli!« Tako je šlo po bliskovo od ust do ust in brž so se okoli g. Omana zgrnili možje in žene. Kjer se je pa g. kanonik ustavil čez noč, je objelo vso vas neko praznično razpoloženje. V Hinjah so mu v mesečini priredili podoknico, drugi dan pa je vsa fara napolnila društveno dvorano do zadnjega kotička, ko je g. Oman po končanih litanijah predaval o ameriških delavskih razmerah.

Lepa poteza na značaju g. Omana je tudi njegova globoka ljubezen do slovenske zemlje in mile materinščine. Nikdar ne bom pozabil tistega večera pred odhodom v Ameriko v prvih dneh septembra.

V sobo je lil skozi odprto okno večerni hlad. Na mizi je bilo grozdje iz metliške okolice: belo, rdeče in črno. G. kanonik je slonel v naslonjaču in kadil trabuko. Cigaro je vzel v usta samo ob svečanih trenutkih, pa še tedaj ji je polovico prizanesel.

»Kako sem se počutil v starem kraju, bi rad vedel? Odkriti ti povem, da še nisem bil zlepa tako srečen, kot sem bil v preteklih dveh mesecih. Semkaj sem prišel, da bi si поблиže ogledal rojstno grudo svojih nepozabnih staršev, o kateri so mi nešteto krat toliko lepega pripovedovali. Ko sem se prvokrat pripeljal na slovenska tla, me je za hip prevzela nepopisna ginjenost: najrajši bi bil izstopil in poljubil to krasno zemljo, ki mi je dala očeta in mater in mi izročila v varstvo nešteto svojih sinov in hčera. V Ameriki sem gledal to lepo zemljo, kot gledam znanca na fotografiji, vidim ga, toda govoriti ne morem z njim. Zdaj pa sem gledal slovensko zemljo iz oči v oči. Njeno sliko ponesem s seboj, tako se mi zdi lepa in mila, da mi je noben tuj vtis ne skali in ne zabriše.«

Tako je govoril g. Oman tisti večer. Pa ne samo tisti večer! Tako je govoril in tako govori vselej, kadar nanese govor na slovensko zemljo in njene lepote.

Pa jo tudi pozna, to lepo slovensko zemljo, morebiti bolje kakor marsikateri izobražen Slovenec domačin. V dveh mesecih svojega bivanja v starem kraju je spoznal kraje in ljudi, ker je prepotoval skoraj ves slovenski svet — Kranjsko, Koroško, Štajersko, Primorsko — z avtom ali po železnici, z vozom ali peš. Dne 7. avgusta l. 1935 je celo zapisal svoje ime v spominsko knjigo v Aljaževem stolpu vrh Triglava. Z mladostno pozornostjo se je zanimal za vse

naše prirodne lepote, mnoge izmed njih je tudi fotografiral in filmal ter jih ponesel s seboj, da bi jih pokazal svojim ameriškim rojakom.

Prve hvalnice o naravnih lepotah slovenske zemlje je g. Oman slišal iz ust svoje dobre matere. Doma iz rajsko lepe blejske okolice, je mati svojim malim nešteto krat pripovedovala o blejskem jezeru in o otoku, o Marijini cerkvi in o čudotvornem zvonu, o Savici in o sivem očaku Triglavu. In kadar je utihnilo pripovedovanje, se je oglasila pesem, največkrat seveda tista: Otok bleški, kinč nebeški...

Mati je že doma slovela kot izborna pevka. Ko je po letih hvaležni sin obiskal rojstno vas svoje matere, so mu stari ljudje pripovedovali, kako je »Petračeva Reza« znala peti, kako je imela lepe in dolge lase, kako so po njenem odhodu zlasti berači žalovali za njo.

Materina pevska žila bije tudi v sinu. Lepa slovenska pesem, posvetna in nabožna, je g. Omanu že od mladih let najljubša družica. V duhu mi vstaja ljubka domislica. Ko sva se hladila pod staro hruško, streljaj ob Bohinjskega jezera, se je g. Oman vzravnal, poskočil na noge in vzkliknil: »Zdajle sem se pa nekaj lepega spomnil. Tistih lepih večerov v Minnesoti. O velikih počitnicah so prihajali iz šentpavelskega semenišča v Brockway slovenski bogoslovci. Delali so na ondottih farmah in se tako čez počitnice preživljali. Ob nedeljah ali tudi med tednom so se zbrali sredi vasi in v tiho noč je zadonela lepa slovenska pesem. Po vasi je na mah vse utihnilo, vse je poslušalo: starejši so ob zvokih slovenske pesmi obujali mladostne spomine, mlajši pa smo lovili poedine slovenske besede in tako nevede in nehote vzljubili slovenske popevke. Lepoto takih večerov smo že tedaj čutili, zato smo govorili, kadar smo bili otroci sami: Dajmo še mi eno zapet!«

V začetku novega leta 1912 je g. Oman nastopil v Clevelandu pri Sv. Vidu službo kaplana. Prav tedaj so ondottni slovenski fantje osnovali tamburaško društvo, ki je imelo gojiti zlasti domačo slovensko pesem. To je bil magnet za mladega Omana. »Če mi je le čas dopuščal,« mi je sam pripovedoval, »sem se po večerji ukradel iz hiše in pohitel med tamburaše, da sem poslušal prijazno brenkanje slovenskih pesmic.«

In od tedaj se to njegovo navdušenje za slovensko pesem ni prav nič zmanjšalo, še naraslo je! Lepa slovenska pesem je g. Omanu ključ do mile materinščine doma in v cerkvi, v prosvetnih in zabavnih društvih. Lansko pomlad je naročil 200 izvodov Cerkvene pesmarice, da bi v cerkvi vpeval skupno slovensko petje. Neki prijatelj mi je kmalu zatem pisal: »Vpeljava skupnega slovenskega petja v cerkvi je zlata vredna misel. Kadar zaori pri Sv. Lovrencu, Lepa si, lepa si, roža Marija,« se mi zdi, da sem doma pred vaško kapelico, kjer ob nedeljah vsa vas prepeva lepe Marijine pesmi.«

Tudi meni se je pred dvema letoma podobno godilo. Ko sem prvo nedeljo po prihodu v Cleveland v cerkvi Sv. Lovrenca ob šesti uri zjutraj pristopil k oltarju, se mi je nehote utrnila solza ginjenja. Prikupljivi glasovi orgel, domači napevi, slovenska pesem in glasna slovenska molitev: četudi sem si ponovno prizadeval, nisem mogel priti do prave zbranosti. Ves čas se mi je zdelo, da mašujem doma pri Novi Štifti in ne na tujih tleh sredi milijonskega mesta.

Gojenje materinščine pospešuje g. kanonik tudi z razširjevanjem slovenskega časopisja in slovenske knjige. Menim, da ne pretiravam, ko trdim, da ne prihaja v nobeno slovensko ameriško župnijo toliko in tako različnega slovenskega beriva kot v župnijo Sv. Lovrenca. Bogato so zastopane Mohorjeve knjige, katerih poverjenik je g. kanonik

Sam. Lepo je tudi število slovenskih nabožnih listov. Živahen stik s starim krajem vzdržuje tudi politični tednik Domo-ljub. Pri naročbi slovenskega beriva je g. Oman osiše, okrog katerega se vse suče. Vsako leto pošlje z naročnino tudi točne naslove starih in novih naročnikov, naznani spremembe in izrazi morebitne želje glede vsebine in oblike. Ko sem v začetku lanskega leta po naročilu g. Omana pri upravi Cvetja poravnal naročnino, mi je rekel fr. Generoz: »Gospod kanonik Oman je tako točen, da bi po njem lahko naravnal svojo uro. Če bi bili vsi poverjeniki in naročniki taki, bi ne imela uprava nikdar nikakih sitnosti.«

Veliko in uspešno deluje g. kanonik Oman tudi s peresom. V svojih spisih in zasebnih pismih ima vedno pred očmi božjo previdnost. Iz vsakega stavka veje svež krščanski duh, ki koprni po luči, po življenju, po dušnem in telesnem blagru njemu izročeni ovčic. In v tem je tudi bistvo vsega njegovega pisateljevanja. Njemu ni za literarno čast in ime, on živi in piše le za življenje, ki ga pozna v vseh potankostih. Kar je bral v duši naših ameriških rojakov, posebno še v srcih mladine, to je zbral in napisal čisto zanje: preprosto, duhovito in dobrohotno. Svojo tvorbo moč je jel preizkušati precej po vstopu v dušno pastirstvo, ker se je zavedal, da je v praktičnem pastirstvu tudi pisana beseda kaj izdatno vzgojno sredstvo. Z vnemo je sodeloval in še vedno sodeluje pri vseh naših ameriških časopisih in revijah. Ko je bil prvičkrat duhovni vodja K. S. K. Jednote, je vpeljal pri njenem Glasilu mladinsko prilogo, pisano deloma v angleškem deloma v slovenskem jeziku. S kratkimi in mičnimi pripovedkami in zgodbicami je skušal že v mladih srcih vzbuditi ljubezen do mило doneče materinščine. Bolelo ga je, ko je videl, kako se slovenska mladina, vzgojena v angleških šolah, odtujaše domačemu jeziku, narodu in prečestokrat tudi veri svojih očetov. Zato je od prvih začetkov svojega javnega delovanja posvečal največ pozornosti slovenski mladini. »Zanimal sem se,« piše v svojih Spominih, »zlasti za mladino. Ukvarjati se z mladino, je bilo moje največje veselje.«

Najlepša slika Omana pa so njegovi spomini: Pet in dvajset let med clevelandskimi Slovenci. Ves Oman diha iz njih: njegova razgibana duševnost, ki je včasih celo ribniško šaljiva, vedno pa polna ljubezni do rojakov, rodne jezika in globoke žive vere, njegova dobrota in ljubeznivost. Iz njih žari ogenj večno mladega srca, klic vedno čuječega dušnega pastirja, ki očetovsko zaskrbljen drami, vzgaja in dviga naše dobro in poslušno ljudstvo.

O priliki svojega obiska pri njem sem pogledal tudi v njegovo knjižnico. Lepa je po zunanji opremi in dragocena po notranji vsebini. V njej so zastopane vse novejšje slovenske publikacije, nabožne, leposlovne in znanstvene. Ko je bil prejel župančičevo Našo besedo, mi je poročal: »Naša beseda je tako lepa, kot je lepa naša slovenska zemlja. Zato se ne boš čudil, če je na mah zelektrizirala vse tukajšnje slovenske izobražence. Ko so zvedeli, da jo imam, jo je vsak hotel dobiti prvi v roke. Romala je kakor deseti brat od hiše do hiše, iz rok v roke.« Veliko zanimanja in veselja je vzbudil v njegovem književnem krogu tudi Trubarjev Catechismus, ki ga je Akademsko založba za božič 1935 poklonila slovenski javnosti.

Letos dne 22. maja bo g. kanonik J. J. Oman dopolnil šestdeset let. Na zunaj se mu ta razmeroma že visoka leta še prav nič ne poznajo. Še vedno je ves veder in živahen. Ves je mlad sredi mladine, poln navdušenja in vere v boljše bodočnost. Vernost mu sije z obraza, modrost in razum se kaže v njegovem nastopu, ljubezen mu žari iz oči. Deset

let duhovniškega pripravljanja je prebil v gozdni samoti pri Sv. Janezu Krstniku. Tam je napravil visoko šolo svetosti in študiral knjigo božjega stvarstva — naravo in knjigo božjega razodetja — sv. pismo. Spoznal je zanke sveta in se oborožil z gorečnostjo za čast božjo in utrdil v odločnosti in ljubeznivosti. Zato je vsaka njegova beseda kot zdravo zrno, ki vzkali, kot ogenj je, ki vse vžiga in budi. Ni čudno, da ga njegovo ljudstvo tako spoštuje in ljubi, saj vé, kdo je tisti, ki mu zaupa.

Njegove zasluge za verski in duhovni napredek naših ameriških rojakov je javno priznal tudi ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, ko ga je 12. marca 1936 odlikoval z naslovom častnega kanonika ljubljanskega stolnega kapitlja. Žal nismo dobili še dobre njegove slike...

S L I K E I Z D A N S K E

FRAN ERJAVEC

I. Severni apostol

Severozapadne pokrajine Evrope so bile v starem in v zgodnjem srednjem veku naseljene z Normani. To so bili drzni mornarji, ki so v 9. in 10. stoletju ropali po vseh zapadnih obalah Evrope, v južni Italiji pa ustanovili celo mogočno kraljestvo. Govorili so en jezik in razvili samoraslo kulturo z znamenitim lastnim pripovednim pesništvo. V teku srednjega veka so se pa polagoma razcepili v tri samostojne narode: v Dance, Švede in Norvežane. Razpadati so začele tudi njih sijajno organizirane državne tvorbe, le Švedi so za reformacije še močno posegali v burni tok dogodkov v tedanji Evropi. Potem pa so stopili v ozadje tudi ti in zgodovina naslednjih stoletij teh severnih narodov skoraj niti ne omenja več. Kako tudi! Njih svetle politične in kulturne tradicije so tonile v pozabljenje in v začetku prejšnjega stoletja se je zdelo, da bodo izgubili celo svoj jezik: zgornja plast izobražencev je pisala, govorila in mislila le nemško, ljudska govorica je bila pa razdrobljena na nešteto narečij in je kar vidno propadala.

V tej dobi splošnega razkroja se je pa tem nordijskim narodom naenkrat pojavil mož zgodovinskih oblik, silnih ustvarjajočih moči in duhovnih globin, mož, ki je zajel ljudstvo in narod v njegovi celoti, cerkveni reformator, pesnik, zgodovinar in narodni buditelj Grundtvig, o katerem lahko mirno rečemo, da je posegel v zgodovinski tok severnih narodov in jim dal drugo smer. Zlasti svojemu danskemu narodu je ta mož pravi Mojzes, saj bi brez njega ne imeli danes danske kulture, morda pa celo niti danskega naroda ne.

Nikolaj Frederik Severin Grundtvig se je rodil leta 1783 v Udby, majhni kmečki vasi na otoku Seeland kot sin tamkajšnjega pastirja. Med očetovimi, zlasti pa še med materinimi predniki je bilo mnogo odličnih duhovnikov in znanih učenjakov, tako da je deček že nekako podedoval zlasti veselje do proučevanja domače zgodovine. Z devetimi leti je zapustil zeleni in gozdnati Seeland ter odšel na peščen Jütland k nekemu stanovskemu tovarišu svojega očeta. Ta ga je šest let pripravljaj na latinske šole, vmes se je pa na krajših potovanjih seznanil z nešteti narečji svojega naroda, kar je tvorilo pozneje podlago tistemu univerzalizmu njegovega domoljubnega čustvovanja in materinskega jezika, ki tvorita temelj njegovi narodni zavesti. Nato je obiskoval dve leti latinsko šolo v Aarhusu. Tu je spoznal in zamrzil ves tedanji okosteneli šolski sistem, obenem pa zaradi prisiljenega pobožnjaštva izgubil celo svojo

otroško vero. Leta 1800 je naredil v Kopenhagenu srednješolske skušnje in potem »mu obiskovanje cerkve sploh ni padlo več v glavo,« kakor je pozneje sam dejal.

Navzlic temu se je pa začel pripravljati že na duhovniške skušnje, ker je bila tedaj pač taka navada in ker so seveda tako želeli tudi starši. Ohranil si je pa npravnostno neoporečnost, ostal vedno ponosen značaj in s prezirom gledal na razna stranpota svojih tovarišev. Izmed njegovih visokošolskih učiteljev je vplival nanj nekoliko le mladi Nemec Steffen, ki ga je seznanil s tedanjimi vrhovi nemške znanosti in književnosti (Fichtejem, Goethejem, Schillerjem i. dr.). Vendar se zanje nikoli ni mogel prav ogreti ter je ostajal mnogo rajši pri svojem zgodovinskem študiju. A vse je kazalo, da bo polagoma utočil v enoličnem življenju podeželskega pastora.

Tedaj so krepko posegle v njegovo življenje nove sile. Spomladi leta 1805 je dobil službo domačega učitelja v neki odlični rodbini in tu se je z vsem mladeniškim ognjem zaljubil v mater svojih učencev. Brezupnost te ljubezni je samozavestnega mladeniča skoraj zlomila. Tedaj se je začel posvečati poeziji. Bral je nemške in angleške pesnike in nekatere tudi prevajal, posebno se je pa zatopil v svet nordijskega bajeslovja in je s tega področja napisal tudi nekaj razprav. Ko je prišel leta 1808 v Kopenhagen, je bilo njegovo ime že znano, zato je hitro dobil stike z odlično družbo, kjer je potem polagoma zopet našel notranji mir.

Danska je preživljala tedaj zelo burna leta. Ker je stala v Napoleonovih vojnah s svojimi simpatijami na strani Francije, se je pojavila jeseni leta 1807 pred dansko prestolnico angleška vojna mornarica in je po tridnevem bombardiranju Kopenhagena Dansko prisilila, da ji je izročila vso svojo vojno in trgovsko mornarico. To ponižanje je vrglo Dansko popolnoma v francosko naročje, zapletla se je v vojno z Anglijo in Švedsko ter je po Napoleonovem porazu izgubila vso Norveško. Toda niti te nesreče niso zbudile Dancev iz tedanje narodne brezbrčnosti. Grundtvig je z bolestjo v srcu opazoval to narodno nemarnost in je že tedaj snoval s svojimi prijatelji načrte, kako bi vzbudil pri svojem ljudstvu narodno zavest. Zaenkrat se je pa le še bolj poglobil v študij nordijskega bajeslovja. Hotel je dvigniti iz pozabljenja stara nordijska božanstva, iz katerih naj bi pesništvo črpalo notranjo silo in narodno zavest. Izdal je »Nordijsko mitologijo«, ki ga je dvignila med prve sodobne danske pesnike.

V tej dobi je preživel tudi hudo versko krizo. Otroška vera mu je bila že povsem splahnela, študij mitologije in zgodovine mu je pa še bolj zmedel razsodnost. Čeprav mu ni ostalo skoraj nič več vere, je vendarle začutil v sebi poklic nekakega verskega reformatorja. To ga je vodilo v silno duševno razdvojenost, ki se je stopnjevala v napade prave blaznosti, dokler se ni končno zbudil ob vznosu — križa, ponižan, a prečiščen kot kristjan.

Spomladi leta 1811 je bil posvečen za duhovnika in nameščen za kaplana svojega očeta v svoji stari vasi Udby, po očetovi smrti leta 1813 se je pa vrnil v prestolni Kopenhagen. Svojih reformatorskih misli je prej ni zatajeval, tu jih je pa širil v pridigah in v spisih. To mu je naprtlo mnogo sitnosti od strani protestantskih cerkvenih oblasti, kajti cerkev je hotel preroditi v njej sami, jo osvoboditi vpliva nemškega razumarstva in ji vrniti življenje vere, zlasti pa razdreti pretesno zvezanost cerkve z absolutistično državo. Za te cilje se je boril vse svoje življenje, doživljal uspehe in ponižanja, nastavitve in odstavitve v raznih cerkvenih službah, a na večer svojega življenja je

le dosegel lepe zmage in zadoščenje. Mirno lahko trdimo, da je tudi današnje globoko versko življenje Dancev predvsem zaslug Grundtvigovih prizadevanj. Ob sedemdesetletnici ga je priznal in slavil ves sever in kralj ga je imenoval za škofa. Umrli je leta 1872, star 89 let, in danes je njegovemu spominu posvečena ena najlepših cerkva danske prestolnice.

Prava veličina tega izrednega moža pa je v njegovem ljudskovzgojnem delu. Ko se je leta 1828 odpovedal svoji službi, je odšel v londonske muzeje proučevati stare anglosaške rokopise, kajti študij starih nordijskih spomenikov mu je bil vse življenje prava strast. Tudi prevajal jih je pridno, vendar ne s kakih jezikoslovnih vidikov, temveč zgolj kot sredstvo ljudske vzgoje. Glede na to je dajal tem prevodom tudi čim najpoljudnejšo obliko, da bi jih tako presadil v življenje ljudstva ter s tem v njem obudil speče spomine na njegovo zgodovinsko veličino. Obenem se je v Angliji tudi pobliže seznanil s tamošnjim ljudskim življenjem, ki se je tako popolnoma razlikovalo od tedanje danske duhovne otopelosti in obupnega gospodarskega siromaštva. Spoznal je tamošnjo vsestransko razgibanost in pravi vir te razgibanosti, to je svoboda, ki ni posledica kake državne ustave, temveč globoko v ljudstvu zakoreninjenega čuta za pravice posameznikov. Grundtvig ni bil mož, ki bi gledal rešitev v kakih političnih svoboščinah, temveč prav v osebni svobodi, ki se je ustave sploh dotikati ne smejo. Svoboda in duh, ki se more uveljavljati samo v svobodi, sta bila Grundtvigu ključ do razumevanja vsega, kar je vzbujalo v Angliji njegovo občudovanje. Živo, ustvarjajoče življenje, ki ga je opazoval v Angliji na vsak korak, je vzbudilo v Grundtvigu pravi odpor proti knjižnemu študiju, kateremu je posvetil skoraj vse svoje dotedanje življenje, čeprav je bil po svojem značaju predvsem aktivna bojna narava, ki se je želela uveljaviti na vse strani. O smeri in cilju tega uveljavljanja si je pa postal na jasnem šele v Angliji.

Spoznal je zlasti, da je pisana beseda le medla senca govornice, zaradi česar tudi ni mogoče kakega naroda zbuditi s samimi knjigami. Že leta 1832 se je pojavila pri njem misel nekake poljudne visoke šole, ki bi zajemala široke plasti ljudstva, ga duhovno dvigala ter oblikovala v nasprotju s šolami, ki so posvečene predvsem znanstvenemu delu, oziroma šolanju v običajnem pomenu besede. Začel se je zavedati, da začne goli učenjarski študij nujno uhajati na večkrat brezplodna stranpota, če mu ne stoji ob strani primerna ljudska izobrazba, ki ga prisili k upoštevanju živih potreb, a da postaja tudi ljudska izobrazba samo zunanja in površna, če ji znanstvena raziskavanja ne dovajajo vedno nove hrane. Začel se je ukvarjati z mislijo enotne višje izobrazbe vsega ljudstva, ki bi bila v zvezi z dognanji sodobnega znanstvenega dela. Ta višja ljudska izobrazba bi morala biti pa narodna in univerzalna obenem. Konkretnne oblike so dobile te misli šele leta 1844, ko je bila ustanovljena prva danska ljudska visoka šola, a do pravega razmaha so prišle šele po letu 1864. V teh letih se je Grundtvig neutrudljivo boril zanje in njegova življenjska misel se je izoblikovala v načrt velikopotezne ljudske vzgoje, ki je kmalu prekrasila ves sever in ga dvignila na njegovo današnjo duhovno in gospodarsko višino.

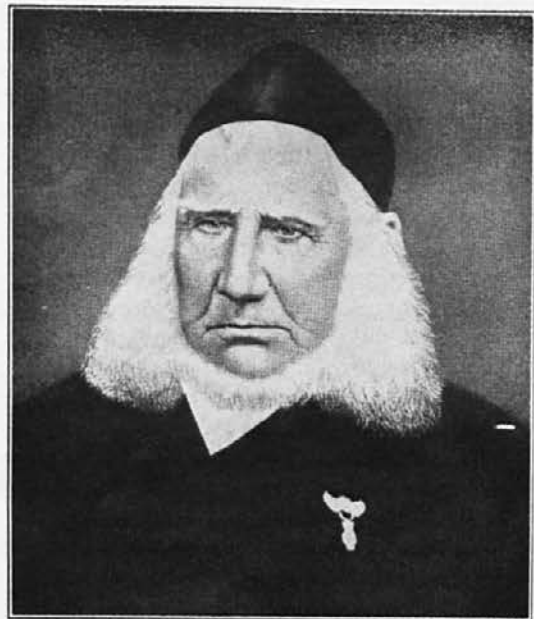
Švedska pisateljica Ana Sandström nazivlje Grundtviga največjega severnega ljudskega vzgojitelja — saj spada k tistim redkim, ki so prodrli v osrčje svojega ljudstva ter prinesli svetlobo in toploto pod tiste zapuščene strehe, kjer se leto in dan preliva znoj ob trdem delu, a brez vsake

lepote. Francoski vzgojeslovec J. J. Rousseau je osredotočil vso svojo pozornost na otroka, Grundtvig pa na mladeniča in na dekle. Ni se strinjal z običajnim naziranjem, da je ta doba človeškega življenja le nekaj prehod k sledeči, temveč ji je prisojal posebno važen in samobiten pomen kot tisti dobi, ki je za človeško življenje odločilna, kajti v teh letih gre za to, če bo setev, ki je bila v otroški dobi vsejana doma in v šoli, prestala pomladanske slane, ali bo pa brezupno pomorjena. Za veliko večino mladine so namreč slavospevi na mladeniška in dekliška leta le prazne besede, kajti velika večina mladine je že po končani ljudski šoli vprežena v trdo delo in se začne zanjo grenak boj za obstanek, ki je za mnoge še tem bridkejši, ker ga spremljata skrb in beda, a mladenič in mladenka tedaj še nimata dovolj izkušenj, temveč jima stojita nasproti še z na pol otroško dušo. Skoraj za vse so ta prevažna leta doba kolebanja ter notranje nestanovitnosti, v kateri zamre toliko življenj, od katerih bi mogli v drugačnih okoliščinah pričakovati velikih sadov.

Dekliška in mladeniška leta so doba, v kateri se polagajo temelji bodočega življenja tistega rodu, ki bo gradil tudi nadaljnjo usodo naroda, zato mora ta mladina vsrkavati veselje do življenja, lepoto in znanje, a Grundtvig je bil mož, ki je zahteval, da se ji dá za to prilika. Visoko je cenil klasično, zlasti grško kulturo, toda bil je neizprosni nasprotnik sodobne oblike »latinskih šol«, ki so trpale mladino s suhim formalističnim znanjem brez antičnega duha in ga na vsej črti odtujevale svojemu lastnemu narodu. Vedel je, da sestoji kultura vsakega naroda iz samobitne lastne in iz prevzete tuje kulture, toda prevladovati mora lastna, tuja se pa v njej le oplajajoče vtopiti. Grundtvigovi vzgojni cilji so bili v pravem pomenu besede demokratični, dočim je gledal v tedanji obliki humanistične izobrazbe čisto aristokratsko vzgojno pot.

Ker pa je hotel utreti ljudstvu pot do čim večje splošne izobrazbe, je moral iz tedanjega pojmovanja splošne izobrazbe odstraniti vse, kar je bilo tujega narodu in ljudstvu, in to postaviti le na res ljudske in narodne temelje, da postane fant in dekle resnična človeka in kristjana. Samo resničen človek more namreč po Grundtvigovem mnenju biti tudi resničen kristjan, Danec pa, ki ni prežet s samobitno dansko miselnostjo in danskimi izročili, notranje sploh nič ne pomeni. Kozmopolit, je dejal Grundtvig, more resda hoditi pokonci po dveh nogah in imeti sredi obraza nos, toda za narodno občestvo je mrtev.

Bil je neizprosni nasprotnik tedanjih šol, ki jih je imel za izrodek nemške miselnosti tudi zato, ker so gledale svoj višek v skušnjah, ki naj bi pripomogle dijakom predvsem do primerne kosa kruha v udobnih službah. Narod s takimi šolami mora po njegovem mnenju izgubiti vse veselje, voljo in moč, prebiti se skozi življenje s svobodno in samostojno delavnostjo. Ustvarjajo le kasto nadutih in aristokratsko mislečih izobražencev, kateri naj bi potem služile množice »neizobraženega ljudstva«. Med take »mrtve šole« je prišteval sploh vse, ki so gradile na knjižno znanje, češ da mladino le odvajajo od ustvarjajočih poklicev, kajti obiskovalec takih šol navadno ne bo hotel nikoli več prijeti za kladivo ali za plug, ker bo imel tako delo za grobo in poniževalno. »Kajti to vendar ne gre,« je poudarjal, »razkrojiti ljudstvo na same profesorje in uradnike, razen če bi ti lahko živeli od zraka.« Nemško šolstvo je naravnost sovražil, ker ga je dolžil, da vzgaja same stremuhe za udobnimi službami, visoko pa je cenil angleško ljudsko vzgojo,

Nikolaj Grundtvig.

ki budi v mladini od otroških let dalje veselje do telesnega dela, da praktičnih poklicev in stremenje po samostojnosti.

Iz teh in takih spoznanj se je rodila v Grundtvigu misel »ljudske visoke šole«, katere smoter naj bi ne bile skušnje in službe, temveč vzgoja in izobrazba najširših plasti ljudstva v smislu živega življenja in občestvenosti. Na teh šolah ni maral knjižnih učenosti in ne učiteljev, ki niso drugega kot knjige, temveč je hotel, da bi stale za katedri osebnosti in da bi zvenela po učilnicah živa beseda, ki bi bila izraz učiteljeve osebnosti in bi tudi v slušateljih oblikovala predvsem osebnosti.

Čeprav ni nikoli razvil podrobnih načrtov za svojo zamisel ljudskih visokih šol, je vendarle poudarjal, da mu ne gre toliko za predmete same, kakor za način njih obravnave, a v prvi vrsti je zahteval, da morajo biti nekako zgodovinsko-pesniške ter res ljudske in narodne. Neprestano podčrtavanje te osnovne zahteve je razumljivo iz tedanje odtujenosti danskega šolstva lastnemu ljudstvu, Grundtvigova globoka zakoreninjenost v njegovem ljudstvu in njegovo plamtče narodno navdušenje pa izžareva tako notranjo toploto, da gledajo Danci in tudi drugi severni narodi v njem po pravici nekakega svojega Mojzesa.

Biti Danec Grundtvigu ni pomenjalo ob slovesnih prilikah razkazovati domoljubno mišljenje, temveč razvito narodno osebnost, zraslo na zgodovinskih tleh domovine, skovano po narodnem jeziku in prekušeno z ljudsko samobitnostjo. Bil je prepričan, da ima vsak narod svoje posebnosti, samo kozmopolit nima nobenih.

Glede na to mora po Grundtvigovem mnenju ljudska visoka šola obravnavati v prvi vrsti domovino in učenec razjasniti njeno kulturo, narodo, zgodovino in gospodarstvo, pa tudi njene slabosti in pomanjkljivosti. Tudi pomanjkljivosti domovine je treba obravnavati, kajti bil je prepričan, da se bo le iz takega obravnavanja domovine razvil v mladih ljudeh pravilno domoljubje. Kot najboljšo sredstvo za to je smatral vsestransko obravnavanje in spoznavanje materinščine. Šola naj gojence seznani z izročili ljudskega bajeslovja, ga uvede v domačo književnost, v duha in zgradbo jezika ter ga nauči gladkega, jasnega in živahnega pismenega in ustnega izražanja v materinem jeziku. Zato

imamo danes malo dežel, kjer bi celo najpreprostejši ljudje v raznih zastopih tako jasno obravnavali tudi najtežja vprašanja, kakor ravno na Danskem. Inozemec se ne more navediti, kako ti mladi ljudje s samo ljudskošolsko izobrazbo po danskih ljudskih visokih šolah predavajo o modernih kulturnih, gospodarskih ali socialnih vprašanjih.

Grundtvigov vpliv na danski jezik je bil silen. Jezik izobražencev je v tedanjih šolah popolnoma okorel in se zaradi premočnih tujih vplivov oddaljil od ljudske govornice, zato so vsi Grundtvigov jezik imeli za prostaškega. Toda danes pojo po vseh danskih cerkvah njegove prevode psalmov, njegove pesmi so ponarodele in njegov iz ljudstva zajeti jezik je popolnoma prevladal tudi v slovstvu, kajti zmagal je ravno po ljudskih visokih šolah. Z njimi je namreč hotel v tem pogledu doseči, »da bodo naši zanamci čez sto let še vedno dansko čutili, mislili in govorili,« medtem ko so tedanje latinske šole naravnost zatirale njegovega duha. Z ljubeznijo do žive ljudske govornice je hotel zbuditi in oploditi duhovno življenje ljudstva in ga dvigniti iz otopelega materializma k idealističnemu pojmovanju življenja. Ploden pouk mora po njegovem mnenju izvirati iz lastnega doživljanja, a nastroj, ki oblikuje življenje posameznika, in razporeditev, s katerimi dojemamo dogodke, naj vzbujajo ljudske visoke šole že v mladini.

Razgibanega duhovnega življenja in idealističnega svetovnega naziranja pa v širokih množicah ni mogoče vzbujati z mrtvo pisano črko, temveč le z živo, osebno, občutja polno in poetično besedo, ki ustvari resnično duhovno zvezo med govornikom in poslušalcem. Zato ljudske visoke šole tudi ne smejo učiti iz knjig, temveč z besedo učiteljev, katerim mora žareti iz oči in iz govora resnično notranje navdušenje, iz srca pa vreti toplo čustvo, ki naj poslušalca osvoji za predmet. In v tem tiči skrivnost silnega vpliva danskih ljudskih visokih šol. Kdor je le enkrat slišal predavanje na kaki danski ljudski visoki šoli, bo takoj začutil, da stoje tu za katedri pravi umetniki, ki nimajo le globoke strokovne izobrazbe, temveč znajo mlade ljudi res tudi popolnoma osvojiti in jih s svojo osebnostjo oblikovati. In ugled posameznih šol je odvisen ravno od teh sposobnosti njih učiteljev.

Drugi glavni predmet danskih ljudskih visokih šol je zgodovina. Grundtvig ni hotel v njih mrzlega kritičnega obravnavanja zgodovine, temveč obravnavo, ki bi temeljila na notranji toploti in ki bi tudi netila toploto. Ni mu šlo za popolnost in kronološko razporeditev dejstev, temveč za zgodovino, kakor živi v res narodno zavednih ljudstvih iz roda v rod, kajti ljudstvu je zgodovina domovine le živo pripovedovanje od ust do ust o bistvenih doživljajih naroda in domovine. Preprosto ljudsko čustvo ima tenak čut za bistveno, zato ne bistro hitro pozablja. In kakor gleda na zgodovino ljudstvo, tako naj se poučuje v ljudski visoki šoli, brez vsakih drugih odnosov, razen narodnih. Tudi v tem pogledu zahteva Grundtvig od učitelja predvsem osebnosti, kajti kdor ne čuti narodno, ne more predavati zgodovine v narodnem duhu.

Jezik in zgodovina, prepojena s pravo krščansko pravostjo, naj tvorita temelj vzgoje na ljudskih visokih šolah. Ta naj sicer ne zametava praktičnih znanj, saj je namenjena živemu življenju. Grundtvig je odklanjal vsako strokovnjakarstvo, kajti te šole niso namenjene posameznim poklicem, temveč vsemu ljudstvu in njih glavni pomen je v njih občekulturnem smotru. Priznaval je potrebo, da dobe gojenci s poučnimi izleti tudi vpogled v praktično gospodarsko življenje in ustvarjanje, a pod vodstvom učitelja,

ki bo znal na tej osnovi razložiti vsestranske gospodarske odnose.

Enako je gledal na pouk državnozanstva. Znal je dobro ceniti pomen državljanskih svoboščin, obenem je bil pa tudi lojalen in monarhiji zvest državljani, kajti jedro vprašanja svobode je gledal v notranji ljudski svobodi, h kateri dorašča kulturni narod sam po sebi in mu zato svoboščin ne bo treba šele izsiljevati. Odklanjal je vsako misel na to, da bi postala ljudska visoka šola morda kako torišče političnih prerivanj, bil je pa mnenja, da si mora pridobiti mladina vsaj toliko politične izobrazbe, da si bo lahko ustvarjala lastno sodbo in da ne bo postajala plen demagogije političnih strank — na milost in nemilost izročena njih tisku in agitatorjem. Razen tega mora imeti mladina vsaj osnovne pojme o zakonodaji, ki naj ne bo samovolja kogar koli, temveč le izraz volje vsega ljudstva. Končno mora biti mladina poučena tudi o javni upravi, zlasti občinski, da bo pozneje pri njej lahko plodno sodelovala.

Prav bistvena posebnost Grundtvigove zamisli ljudske visoke šole je pa ta, da ne sme biti na njej nobenih skušenj in spričeval, kajti izobrazba se mora gojiti zaradi duhovnih vrednot, ki jih posreduje kultura in ki imajo tolik vpliv na vse življenje naroda. Te šole naj bi ne pripravljale učencev za službe ali poklice, kajti namenjene so bile predvsem tistim, ki so že živeli in delovali v kakem poklicu, katerega bi tudi po dokončani ljudski visoki šoli ne menjali, temveč se k njemu vračali, le z večjim notranjim veseljem, z večjim domoljubnim čustvom in z večjim smislom za višje, idealnejše pojmovanje dela in življenja. Ravno zato naj nosi tudi značaj visoke šole in bi naj bila skupna za vso odraslo mladino, ki naj bi jo vzgajala za občenarodne zadeve. Vse, kar koli bi se tikalo le posameznih slojev in bi ne imelo organske zveze z vsem narodom, mora odpasti, kajti služiti mora izključno le kulturni vzgoji vsega naroda, ne pa kakim praktičnim potrebam.

To nekako so osnovna načela Grundtvigove ljudsko-vzgojne zamisli, ki jih je zajel iz svojega lastnega pojmovanja vzgojeslovnih, človeških, verskih in zlasti narodnih vprašanj. Bil je eden prvih in doslej še zelo redkih, ki je sprevidel usodno važnost in svojevrstno nastrojenost fantovske in dekliške dobe človeškega življenja in je obenem tudi spoznal, da je treba nuditi ravno tej dobi čim več plemenite poezije ter premišljeno voditi idealizem in hrepenenje teh let k pozitivnim življenjskim vrednotam v smislu dobrega in lepega, krščanskega in narodnega. Ljudska visoka šola naj vsaj za nekaj časa prekine trdo življenje že v določenih poklicih delujoče mladine in ga povede v kraljestvo idealizma, iz katerega bi se potem na znotraj vsa poplemenitena vrnila zopet k trdemu vsakdanjemu delu. Bistvo tega idealizma pa je v čistem človečanstvu, prepojenem s krščanskimi in narodnimi vrednotami, ki imajo na severu izrazito demokratičen značaj. Zavedal se je brezpomembnosti višje kulture izbrane tenke plasti naroda, ako bi široke plasti tavale v temi in nevednosti, kajti kultura tako zvanega izobraženstva ima za državo in za narod resničen pomen le tedaj, če temelji na čim višji kulturni stopnji vsega ljudstva. O kulturi se mnogo piše in govori, a te kulture je deležen le neznamen drobec naroda in še temu služi predvsem za dosego udobnejših službenih položajev, medtem ko so široke plasti ljudstva navadno deležne komaj najnujnejšega osnovnega znanja in postajajo potem seveda lahek plen zlasti politične agitacije, ki je vedno tako rada gradila ravno na ljudsko nevednost in nekritičnost. Grundtvigov cilj je pa bil, s pomočjo ljudske visoke šole doseči

čim večjo izobrazbo čim širših ljudskih plasti obeh spolov in tako ustvariti široke temelje za enotno narodno kulturo, ki tvori ravno veličino vsakega naroda ter ustvarja tudi pogoje za njegovo blaginjo, kajti duh take kulture pozna le ustvarjajoč narod, v katerem ima vsak njegov člen svojo vrednost in svoj pomen. Duh take kulture pa nujno vrednoti v vsakem človeku njegovo osebnostno vrednost, ker izključuje vsako možnost, da bi različne vrste dela za vsakdanji kruh ustvarjale kake razredne razlike.

In ravno ta veliki cilj je Grundtvigova ljudska visoka šola v prav veliki meri dosegla, kajti z gojitvijo čisto človečanskega, krščanskega in narodnega se ji je pri severnih narodih posrečilo premestiti vse razredne razlike, kakor ne vidimo premoščenih menda nikjer drugod na svetu. Misel ljudske visoke šole je vzniknila iz demokratičnega kulturnega ideala velike narodne osebnosti, osvojil jo je ves narod in postala je najgloblji duhovni temelj njegove demokracije. Po zaslugi ljudske visoke šole je na Danskem prešlo težišče kulturnega življenja in politične moči od vrhnje socialne plasti k ljudstvu, zlasti po nesrečni vojni Danske s Prusijo in Avstro-Ogrsko l. 1864, ki pomenja pravi polom vsega dotedanega gospostva te ljudstvu odtujene vrhnje plasti. Čeprav so stale in stoje danske ljudske visoke šole daleč izven vsakih strankarskih območij, so postale vendarle ravno te najmočnejša duhovna opora vseh kulturnih in demokratičnih stremeljenj širokih kmečkih plasti, ker so jim ravno ljudske visoke šole vzgojile potrebno samozavest in jih usposobile, da so vzele svojo in svojega naroda usodo v svoje roke. To je dotlej privilegirana višja plast tudi čutila, zato je dolgo skušala ovirati njih razvoj, a ljudstvo se jih je oklenilo še s tem večjo ljubeznijo in je pridno pošiljalo vanje svoje sinove in hčerke. Tako so postale ljudske visoke šole v pravem in najvišjem pomenu besede visoke šole danske kmečke narodne kulture in resnične neposredne demokracije, kakršnih najdemo le malo na svetu, obenem pa tudi najgloblja gonilna sila vsega narodnega napredka Dancev in tudi drugih sorodnih jim severnih narodov, njih oče, Grundtvig, pa ustvaritelj današnje duhovne veličine in posredno tudi stvarne blaginje teh malih, a srečnih in vsestransko svobodnih narodov, od katerih v prvi vrsti bi se moral učiti tudi naš slovenski narod.

(V drugo naprej.)

Na prvi paši. (Fot. Fr. Krašovec.)

KOCH V BOJU S SMRTJO

PAUL DE KRUIF ★ MARIJA TRATNIKOVA

6

Tega prihuljenega morilca je bilo razmeroma veliko teže razkrinkati kakor anthraxov bacil, saj ta je velikan med mikrobi. V telesih bolnih živali je bilo dobesedno vse živo anthraxovih klic, ko so živali poginjale. Toda bacil tuberkel je bil drugače trd oreh. Mnogi raziskovalci so ga zaman iskali. Leeuwenhoek je imel najostrejše oči, a našel bi ga ne bil nikdar, pa če bi ga bil iskal v sto bolnih pljučih; Spallanzanijevi mikroskopi ne bi bili zadosti močni, da bi bili razodeli potuhnjenca; veliki raziskovalec Pasteur pa ni bil ne dovolj dosleden v raziskovanju ne dovolj potrpežljiv, da bi razkrinkal tega zločinca.

O tuberkulozi je bilo znano le to, da jo mora povzročati svojevrsten mikrob, ker so bolezen lahko prenesli z bolnega človeka na zdravo žival. Na tem polju je utiral pot stari Francoz Villemain. Znameniti profesor Cohnheim v Vratislavi je s tuberkulozo okužil zajce, ko jim je vtaknil v oči kepico jetičnih pljuč. Tu je Cohnheim mogel opazovati, kako so se tuberkli zbirali v otočke, ki so se širili in uničevali. To je bil prav posebno bistroumen poskus — kakor da bi skoz okno gledal, kako se bolezen razvija.

Koch je Cohnheimove poskuse natančno proučil. Saj to je že prej delal pri anthraxu! Delal pa je tako neizprosno metodično, da človeka zmrazi, ko bere njegove znanstvene spise. Iz mrliča šestintridesetletnega delavca je dobil prvo tuberkulozno snov. Zdrav ko riba v vodi je začel močni mož tri tedne pred smrtjo pokašljevati. Kmalu nato je začutil v prsih zbadanje in telo mu je vidno hiralalo. Štiri dni potem, ko je prišel v bolnico, je umrl. Mrlič je bil prenasičen s tuberkli, vsak organ je bil pretaknjen z majhnimi, sivkasto rumenimi madeži, ki so bili videti kakor proseno seme.

S to nevarno tvarino je delal Koch, in sicer sam, zakaj Loeffler je zasledoval mikrob daviče, Gaffky pa nevidnega krivca tifusa. Koch je med dvema segretima nožema mečkal rumenkaste tuberkle iz telesa mrtvega moža. Po zrnih jih je pobiral v majhno cevko in jih varno vbrizgal številnim zajcem v oči in celim čredam igračkastih morskih prašičkov pod kožo. Vse živali je zaprl v snažne kletke in jih skrbno negoval. Ko je čakal, da bi se na živalih pokazala znamenja bolezni, je z najmočnejšim mikroskopom opazoval bolne snovi iz okuženega telesa.

Dneve in dneve ni ničesar videl. Z najboljšimi lečami, čeprav so več stokrat povečevale, je opazil samo sprijene ostanke prej zdravih pljuč in jeter.

»Če je tu kakšen bacil tuberkel, mora biti zviti spak tako neizrečno majhen, da ga ne morem spaziti v njegovem naravnem stanju,« si je moral priznati. »Poskusil bom vso to snov pobarvati z modrim barvilom, morda se bo tako odrazil zlomek.«

Koch je zdaj dan za dnem barval tvarino iz delavčevega trupla z rjavo, modro, vijoličasto, skratka z vsemi mavričnimi barvami. Mazal je nevarno tuberklovo snov na čiste steklene ploščice, a skoraj po vsaki kretnji je pomočil roke v živosrebrni biklorid, da so vse počrnele in se nagubale. Steklene ploščice je zdaj za več ur vložil v močno modro barvilo.

Nekega jutra je vzel preparate iz barvne kopeli, položil jih je pod svoje leče in jih ostro naravnal — res, iz sive meglice v leči se je prikazala prečudna podoba. Med razkropljenimi bolnimi pljučnimi celicami so bili čudni kupčki

majhnih, neskončno tankih bacilov, modro pobarvanih paličic, ki so bile tako nežne, da ni mogel presoditi njihove velikosti; bile so še krajše kakor petstotinka milimetra.

»O, pa so čedni!« je mrmral. »Niso ravni kakor anthraxovi, malo zapognjeni in ukrivljeni so. Glej, tukaj jih je cel zvitek, kakor zavojček cigaret so. In tu je v pljučni celici en sam samcat zlomek! Neverjetno, ali sem res že našel ta vražji tuberkel?«

Koch je šel po svoji poti naprej z njemu lastno vztrajnostjo. Natančno je barval dele različnih organov mrliča in vsepovsod je modro barvilo pokazalo iste nežne ukrivljene bacile. Neznani stvori niso bili podobni nobenim drugim od vseh tisočev, ki jih je opazoval v živalih ali ljudeh, v bolnih ali zdravih.

Okuženi morski prašički in zajci so bili zdaj že pomilovanja vredni. Morski prašički so žalostno čepeli v kotih svojih kletk. Gladki kožuški so se jim namršili, telesa shujšala, dokler niso bila kakor kosti v revnih mešičkih. Treslo jih je in ravnodušno so gledali rdeči korenček in dišeče seno. Drug za drugim so poginili. Ubogi mučenički so umrli zaradi Kochove demonske sle po spoznanju in zaradi njegove vroče želje, da bi pomagal ljudem, ki so trpeli.

Mrtvake je Koch pritrdil na desko, dlako je prepožil z živosrebrnim bikloridom in s steriliziranimi noži je odpiral trupla natančno in tako prevzet od pričakovanja, da mu je zmanjkovalo sape. V notranjosti teh ubogih živalic je Koch našel prav take sivkastorumenne, pogubonosne tuberkle, kakršni so polnili delavčevo truplo. Na steklenih ploščicah jih je potopil v modro kopel in vsepovsod, v vsaki posamezni kepici je našel zapognjene paličice, kakršne so skakljale pred njegovim začudenim pogledom že takrat, ko je gledal pobarvana pljuča mrtvega moža.

»Pa ga imam,« si je zašepetal in poklical Löfflerja in Gaffkyja. »Glejta,« jima je zaklical Koch, »pred šestimi tedni sem okužil živalce z drobcem tuberkleove tvarine; v njej ni moglo biti več kakor nekaj stotin bacilov, a tu so se razmnožili v milijone. To so ti peklenščiki! Iz prostorčka v smrkcu morskega prašička so se mu razplazili po vsem telesu in ga razžrli. Prerasli so stene krvnih žilic in kri jih je nanesla v kosti in v skrajni kotiček možganov.«

Koch je obiskoval berlinske bolnišnice in si izprosil trupla jetičnikov. Dneve je prebil v zoprnih mrljskih vežah, kjer je proučeval organe mrličev, večere pa pred mikroskopom v laboratoriju, kamor si je prinesel ostanke tuberklovih žrtev. Tu so tišino motili samo morski prašički, ki so zadovoljno predli in švigali po kletkah. On pa jih je na stotine okužil z bolno snovjo shiranih trupel jetičnikov in še nešteto zajcev, tri pse, trinajst mačk, deset kokoši in dvanajst golobov. Pa še ni nehal s strašno morijo. Isto smrtno sirasto tvarino je vbrizgnil še belim in poljskim mišim, podganam in dvema svižema.

»O, to zdela živce,« si je priznal. Morda se je ravno spomnil na mačko, ki je med otepavanjem s kremplji šavsnila po igli brizgalke, natrpani s klicami, da se je ta zasukala proti njegovi roki.

Toda roka tega na zunaj prav nič junaškega moža ni zgrešila nikoli. Samo posušila se je, zgrbančila in počrnela od neprestanih kopeli v živosrebrnem bikloridu, s katerim so v tistih davnih časih lovci mikrobov razkuževali vse, tudi sebe same.

Tedne in tedne so se v živalih Kochovega zverinjaka, kjer je bilo zmeraj dovolj mijavkanja, vreščanja, lajanja in gruljenja, razplajali neusmiljeni, majhni, zapognjeni ba-

cili v milijone. Živali so poginjale druga za drugo in zalagale Kocha z osemnajsturnim delom in s snovjo, ki jo je njegovo brljavo jazbeče oko oprezalo skozi drobnogled.

»Te modro pobarvane paličice, te bacile morem najti samo v jetičnih ljudeh in živalih,« je pripovedoval Koch Löfflerju in Gaffkyju. V zdravih živalih jih nisem nikdar našel, čeprav sem, kakor vesta, stokrat pogledal vanje.«

»Gospod doktor, to nedvomno pomeni, da ste odkrili bacil, ki povzroča —«

Koch je oporekel: »Ne, ne še! Zdaj moram priti do teh bacilov iz trupel shiranih živali, ki še životarijo. Razmnožiti jih moram v naših zavrelicah govedine in želatine. Pridobiti moram čistoplemenska naselja teh mikrobov, gojiti jih moram več mesecev daleč stran od vsakega živega bitja. Če bom potem vbrizgnil te izreje v zdravo žival in bo ta zbolela za jetiko —« in Kochu je na resnem, nagrbnčenem obrazu za trenutek zaigral smehlaj.

Koch je preskusil vse mogoče kombinacije, ki si jih je mogel izmisliti. Začel je izrežati enovrstne bacile v različnih mešanicah goveje zavrelice in želatine; pripravil je zanje tucat različnih vrst slastnega hraniva. Cevke in steklenke je hranil v različnih temperaturah: v sobni, v vročini in v gorkoti človeškega telesa. Za poskuse je razsodno uporabljal bolna pljuča morskih prašičkov, ki so bila posebno prenasajena z bacili. V njih ni bilo nobenih drugih mikrobov, ki bi mogli prerasti in zadušiti tiste nežne klice, o katerih je z gotovostjo sumil, da spočenjajo jetiko. Tvarino teh pljuč je prenesel ob nevarnosti lastnega življenja v stotine cevk in steklenk. Toda uspeh vsega dela je bil — prazen nič. Skratka, tisti vitki bacili, ki so se v telesih bolnih živali razbohotili kakor plevel v tropičnih vrtovih in se v bolnih ljudeh milijonkrat pomnožili, so vihali nosove, to se pravi, bi jih vihali, če bi jih imeli, nad slastnimi zavrelicami in želatinami. Nič se ni premaknilo.

Nekega dne pa je hušknilo Kochu v glavo, kaj je krivo njegovih porazov; posvetilo se mu je, v katerem grmu tiči zajec. »Težava je v tem, ker so tuberkli tako popolni zajedalci, da se nočejo razmnoževati drugje kakor v telesih živih stvorov. Torej moram pripraviti zanje hranivo, iz kakršnega sestoji živalsko telo.«

Tako se je zgodilo, da je Koch iznašel slovito hranivo za mikrobe, ki so preizbirčni, da bi se plodili ob navadni živinski krmi, bil je to želatinasti krvni serum. Šel je k mesarjem in pri njih dobil čist serum slamnate barve iz sesirjene krvi zaklanega zdravega goveda. To tekočino je skrbno segrel, da bi uničil tuje mikrobe, ki so morebiti padli vanjo. Nato je serum oprezno nalil v tucat poskusnih cevk in jih namestil na poševno polico tako, da se je napravila dolga, ploska površina; nanjo je namazal bolno jetično tvarino. Potem je vsako cevko ravno toliko segrel, da se je serum s poševno površino sesiril v čisto, lepo žolico.

Vsako jutro je poginil morski prašiček; bil je ves natrpan s sivkastorumenimi tuberkli. Koch jih je nekaj izrezal in jih s platinasto žico prenesel na vlažno površino žoličastega seruma v vseh cevkah. Globoko je zajel sapo, kakor človek, ki je opravil zopno delo; pobral je cevke in jih postavil v pečko, ki je proizvajala natančno telesno gorkoto morskega prašička. Dan za dnem je navsezgodaj hitel k peči, segal po cevkah in jih prenašal tik pred zlato obrobljene naočnike — videl ni ničesar.

»No, že zopet sem se zmotil,« je zagodrnjal. Bilo je že štirinajst dni, odkar je segrel jetično snov. »Vsak drug mikrob, ki sem ga kdaj koli hotel razploditi, se je že v nekaj dneh pomnožil v obširna naselja, a tu, da bi vrag vzel vse

skupaj, tu se ne zgodi nič, prav nič. Kdo drug bi cevke z jalovim serumom zagnal stran. A na zatilniku tega podežlskega zdravnika ščetinastih las je čepel zli duh in mu prišepetaval: »Počakaj, potrpi, mojster, saj veš, da se tudi tuberkli trudijo mesece in leta, preden uničijo človeka. Morebiti se morejo v serumu le počasi ploditi.«

Koch ni zavrgel cevke. Petnajstega dne zjutraj se je vrnil k peči in videl, da se je žametna površina žoličastega seruma pokrila z bleščečimi pičicami. Roka se mu je tresla, ko je segel v žep po povečevalno steklo, ga prislonil k naočnikom in oprezal eno cevko za drugo. Skozi lečo so bile te pičice kakor suhe, tanke luskinice.

Koch je ko omotičen potegnil bombažasti zamašek iz cevke, mehanično je segrel odprtino nad modrim plamenom Bunsenovega gorilnika. S platinasto žico je pobral eno nasele luskinic, ki že vendar mora biti naselje tuberklov. Ne da bi vedel kako in kaj, ga je prenesel pod mikroskop.

Zvedel je, da je prišel po dolgi trnjevi poti vendar že v toplo krčmo. Zagledal je namreč mirijade prav takih bacilov, prav takih zakrivljenih paličic, kot jih je prvič zasledil v pljučih mrtvega delavca. Niso se premikale, a so živele in se razmnoževale; bile so nežne, izbirne stvarce, a krutejšje ko hunska krdela in nevarnejše ko kače klopotače.

Koch je več mesecev s trdim, premišljenim delom utrjeval svoj prvi uspeh. Dokazoval ga je neskončno potrpežljivo in temeljito, o tem priča njegovo klasično opisovanje tuberkuloze in spisi o neštivilnih poskusih. Iz jetične opice, iz jetičnih volov in jetičnih morskih prašičkov je Koch razplodil tri in štirideset družin teh smrtnih paličic na posevnih plasteh žoličastega seruma v cevkah.

Pridobiti jih je mogel samo iz živali, ki so boleale ali poginjale za jetiko. Dolge mesece je stregel tem pošastnim morilcem; prenašal jih je iz cevke v cevko, s čudovito čuječnostjo jih je obvaroval stika z drugimi priložnostnimi mikrobi.

»Zdaj moram vbrizgniti te bacile, ta čisti zarod mojih bacilov v zdrave morske prašičke, v vse mogoče vrste zdravih živali. Če bodo ti postali jetični, bom vedel in bom prepričan, da so moji bacili nedvomen vzrok jetike.«

Mož je spremenil svoj laboratorij v grozoten zverinjak. Tudi sam se je spremenil v čemerne, nepriljudnega godrnjača, s strupeno besedo je odganjal radovedne obiskovalce in jim bil kakor sovražen nemški medvedek. Sam je razkužil cele baterije svetlikajočih se brizgalk, prenašal je nasele z vrvežem mikrobov iz svojih kultur v cevke z žoličastim serumom. In zmečkane bacile je s kapljico čiste vode vbrizgnil morskim prašičkom in zajcem, kokošim in podganam, mišim in opicam. »To še ne zadostuje,« je godrnjal, »poskusiti moram še z živalmi, ki o njih ni znano, da bi se po naravni poti nalezle jetike.« Vseposvoda je stikal za živalmi in jih prinašal v svoj laboratorij. Svoje drage, strašne bacile je vcepil še želvam in vrabcem, petim žabam in trem jeguljam. Koch je prav po norčevsko venčal svoj poskus, ko je vbrizgnil mikrobe iz zaroda na serumu še zlati ribici.

Dnevi so se vlekli, tedni so minevali. Koch je vsako jutro prihajal h kletkam in vrčem, kjer so bile spravljene poskusne živali. Zlata ribica ni nehala odpirati in zapirati gobčka, mirno je plavala v trebušasti stekleni posodi. Žabe so nebrizno kvakale in regale, jegulje so živahno polzele sem pa tja, želva je včasih pomolila glavo iz oklepa in po-mežiknila Kochu, kakor bi mu hotela reči: »Tvoji tuberkli so izvrsten prigrizek, daj mi jih še kaj!«

Njegove injekcije niso škodovala živalim, ki njihov naravni ustroj ni podvržen jetiki. Morski prašički pa so začeli

hirati, mali nesrečniki so obležali in s težavo hropli. Drug za drugim so poginili, tuberkli so jim telesca strašno opustošili.

Koch je skoval zadnji člen verige; pripravljen je bil razglasiti ljudem: »Bacil, ki povzroča jetiko, je ujet in razkrinkan!« A premislil se je, ker se je spomnil, da mora še nekaj preskusiti.

»Ljudje se gotovo nalezejo teh bacilov z vdihavanjem prašnega zraka in izparin iz pljunkov jetičnih bolnikov. Bog ve, če se zdrave živali tudi na ta način nalezejo tuberkuloze?« Koch je premišljal in premišljal, kako bi izvedel ta poskus, dokler si ga ni izmislil! »Bacile iz mojih kultur bom nad živalmi razpršil tako, da bodo kar deževali nanje.« Toda to je bilo nevarnejše, kakor če bi tisoč morilcev izpustil iz ječe.

Koch je bil pogumen lovec, ni odnehal zaradi nevarnosti, zakaj vsem se ni mogel izogniti. Zbil je velik zaboj, natrpal vanj morske prašičke, miši in zajce in ga postavil na vrt. Skoz okno je v notranjost tega zaboja naravnal svinčeno cev, ki se je končevala v nekakšen razpršilnik. Tri dni, vsak dan po pol ure, je sedel v svojem laboratoriju ob sesalki in pritiskal mehove, da je v zaboj pršila strupena megla bacilov, ki so jo ujete živali morale vdihavati.

Čez deset dni so trije zajci že s težavo sopli in se borili za dragoceni zrak, ki ga jim njihova bolna pljuča niso mogla več dovajati. V petindvajsetih dneh so se ponižni morski prašički dožrtvovali, vsi so poginili za jetiko.

Koch ni nikoli pravil, v kakšni nevarnosti je bil, ko je spravljaj živali iz zaboja, ki je bil prenasiten z bacili tuberkuloze. Nikoli še omenil ni, kaj je počel s to bajtico, ki so vanjo bacili tako deževali, da so bile stene premočene. Skromni Koch je zamudil priložnost, da bi bil svoje junaštvo obešal na veliki zvon.

(V drugo naprej.)

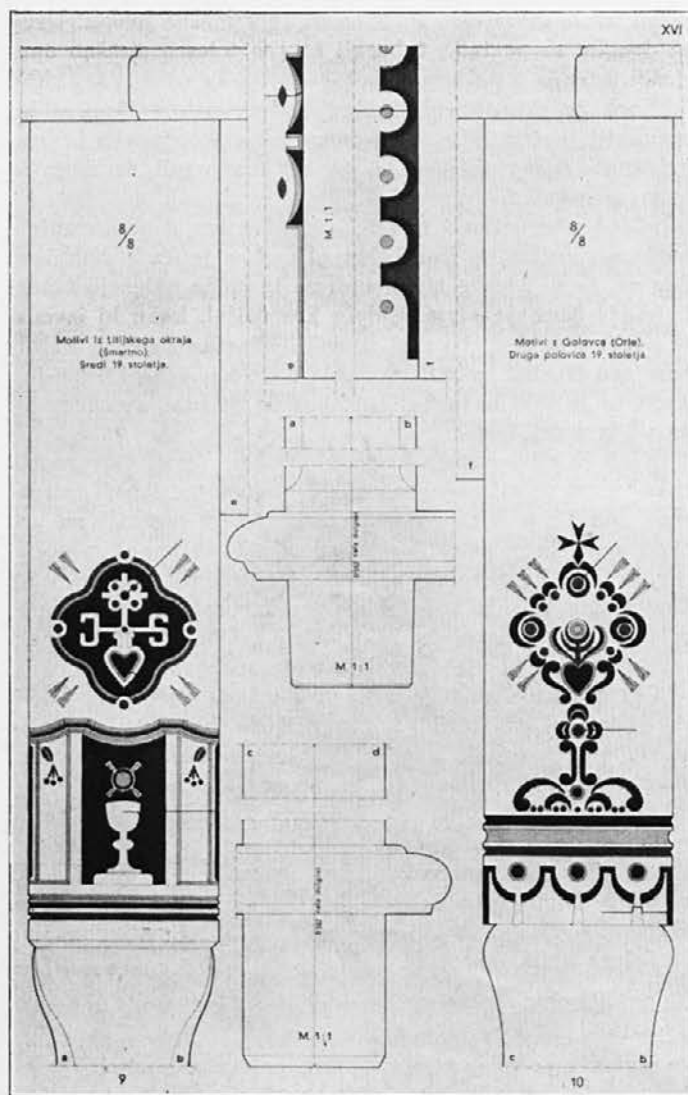
OŽIVIMO SLOVENSKO LJUDSKO UMETNOST

OB IZIDU O. GREBENČEVEGA DELA: MODERNO SLOVENSKO POHIŠTVO PO NARODNIH MOTIVIH

K. DOBIDA

Pod prednjim naslovom je izdala in založila naša banska uprava I. in II. del zbirke načrtov oziroma predlog za sodobno pohištvo po slovenskih narodnih motivih, ki jih je zbral in sestavil upokojeni profesor ljubljanske srednje tehnične šole, Oton Grebenc. Prvi del te zbirke obsega piščev uvod in članek o zgodovinskem razvoju slovenske ljudske umetnosti, kateremu sledi izbor praktičnih navodil za izdelovanje pohištva po teh osnutkih. Prava vsebina tega izdanja je pa zbirka 24 litografiranih listov (v velikosti 50 × 35 cm), ki prinašajo osnutke za pohištvo po izbranih ljudskih motivih. Celotna mapa, katero je natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, velja 250 din in je izdelana v več barvah, tako da so vselej vsi osnutki podani v naravnih barvah.

V uvodu utemeljuje avtor potrebo za to izdanje z ugotovitvijo, da je po novem stavbenem zakonu za določene dele Slovenije predpisan domači stavbeni slog, da se na ta način doseže pri novih poslopih na deželi skladnost in povezanost z okoljem in dotično pokrajino. Toda prav tako, ali pa še bolj nujno je pa, da se tudi notranjost zlasti javni potrebi službe stamb opremi v značilno domačem slogu. Zlasti naj

Iz Grebenčeve zbirke: Moderno slovensko pohištvo po narodnih motivih. — Noga mize z motivi iz Šmartnega (v litij-skem okraju) in z Orljega pri Ljubljani.

bi se uradi, gostilne, hoteli in drugi tujskemu prometu namenjeni prostori opremili s pohištvo, izdelanim kraju primerno, tako da bi bil ohranjen značaj domače ljudske umetnosti. To bi blagodejno vplivalo na razvoj našega podeželskega obrtništva, koristilo bi pa seveda tudi tujskemu prometu in vzbujanju narodne samozavesti najširših slojev. »S svojimi osnutki hoče avtor podati približno sliko, kako daleč bi se bila morebiti razvila ljudska umetnost, če bi ne bila pričela propadati. Njegovi osnutki naj bi bili izhodišče za novo obdobje, v katerem naj bi se razvijal pohištveni slog sicer modernemu času primerno, vendar na temelju karakterističnega krajevnega miljeja. — Dimenzije in bogastvo dekora (okrasja) naj si pri predmetnih osnutkih izbere vsakdo po lastnem okusu. Avtor si ne domišlja, da bi se ne dali njegovi načrti v raznih smereh izpopolniti in izboljšati.« Tako pisec sam v uvodu.

V članku o zgodovinskem razvoju naše ljudske umetnosti pa prof. Grebenc na kratko podaja najvažnejše smernice za pravilno ocenitev in uporabljanje objavljenih načrtov. Za nastanek ljudske umetnosti v Sloveniji so važne okoliščine, da je naše narodno ozemlje izrazito prehodna točka,

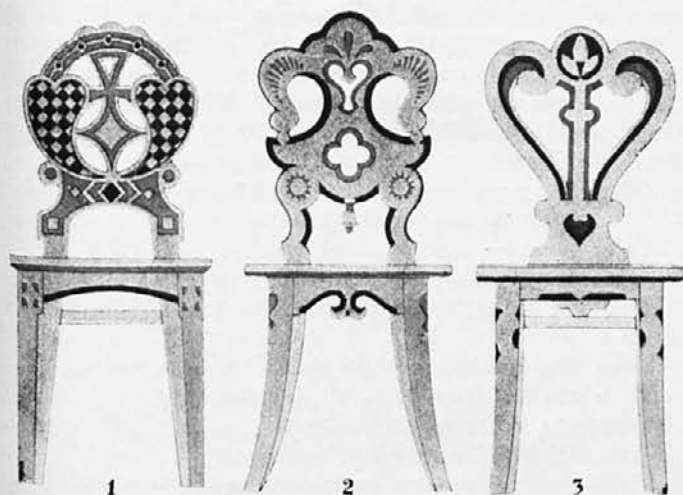
kjer se stikajo kulture mnogih narodov, kjer so močni obmejni vplivi in kjer ponekod znatna pomešanost prebivalstva ustvarja čisto posebne pogoje razvoju domačega umetnostnega ustvarjanja. Najznačilnejši in najmočnejši je religiozni vpliv, tako da so najstarejši dokazi naše slovenske ljudske umetnosti trdno povezani z verskimi motivi. Vpliv verske simbolike, pa tudi čisto konkretnih cerkvenih predmetov, je jasno opazen in se ni čisto izgubil niti do današnjega časa. Kasneje se pojavljajo prvine patriotičnih in končno narodnostnih vplivov. Vendar se je pa treba zavdati, da ti motivi sami niso tako bistveno drugačni od podobnih motivov, ki jih najdemo pri sosednih narodih. Saj je pri presojanju ljudske umetnosti najvažnejši vselej način obdelovanja motivov, ker prav ta način kaže narodnostno svojskost v gledanju in občutenju določenega motiva.

Slovenska ljudska umetnost je zaradi hudo napredujoče civilizacije in bega kmetijskega prebivalstva v mesta začela v drugi polovici minulega stoletja vidno propadati. Do danes so se rešili komaj ostanki nekdanjega bogastva in še ti predvsem v krajih, ki so bili zaradi nezadostnih prometnih zvez nekako ob strani. Drugod, kjer je stik podeželja z mestom živahnejši, je mestna moda že dodobra izpodrinila vse staro bogastvo ljudske umetnosti, ker je ob nezadostni umetnostni vzgoji in precenjevanju tujega prevladalo stremenje posnemati vse, kar prihaja iz mesta. Ko se je pa začela pri nas vse bolj širiti industrializacija, je bil s tem zadan ljudskemu umetniškemu ustvarjanju poslednji udarec.

S svojo zbirko osnutkov modernega slovenskega pohištva je prof. Grebenc začel orati ledino. Ta knjiga je prav za prav začetek načrtne gojitve in praktične uporabe bistvenih prvin slovenske ljudske umetnosti. Prav tako potrebna bi pa bila tudi izdaja domačih ornamentalnih motivov, ki so se pri nas po deželi uporabljali v stavbarstvu — v najširšem pomenu besede. Sem spadajo tudi tesarski, kovaški, ključavničarski, lončarski in drugi izdelki. Zunanost naših podeželskih poslopij, ki je postala v zadnjih desetletjih čisto vsesvetsko neznačilna, je treba pričeti oblikovati v duhu domačega izročila, da se bodo nove stavbe spojile z okolico v skladno celoto, s starejšimi pa tvorile enotno skupnost. Tudi pri novejših poslopjih mora biti očitna zveza med obstoječim in nastajajočim. Tu nas čakajo še velike naloge, saj se je toliko grešilo zadnjega pol stoletja po Sloveniji, da je škoda ponekod že kar nepopravljiva. Poglejmo le večino novih stavb po naših vaseh in mestih, pa se bomo zgrozili. Ne le da so umetnostno brez cene in estetsko brez vrednosti, temveč tudi zaradi svoje neskladnosti z okolico kaze in kvarijo lepoto kraja in pokrajine. Poglejmo le, kakšna so pri nas javna poslopja po manjših in večjih krajih! Kako neorgansko so vrinjene v pokrajino po večini vse naše šole, kako malo okusa kažejo razni društveni domovi, kako smešne so premnoge vile in počitniške hišice, ki motijo lepo našo pokrajinsko sliko. Kako kričeče in neokusne so razne javne stavbe, kakor da niso bile zidane za določen kraj in določeno okolico, temveč kot bi bile naročene kar izgotovljene po tiskanem ceniku iz zaloge v tovarni, ki jih izdeluje enake in povsod natančno iste, pa naj bo to za Slovenijo ali za Južno Afriko. Samorodnost, naše krajevne posebnosti in v teku stoletij izoblikovane narodne značilnosti izginjajo, se umikajo mednarodno izenačeni šablوني brez duha in duše. Naša letovišča dobivajo »mednarodni« obraz — le ozrimo se po Bledu! Lice naših starih mestec in vasi je ponekod že grobo skaženo, ker so se lastniki hiš v napačnem strahu, da jih ne bi kdo imel za nazadnjaške, sramovali starih, organsko zrasi oblik, stavbeniki in stav-

beni obrtniki pa niso imeli ne smisla ne ljubezni za stare oblike. Okusna, skrbno pretehtana pročelja stavb so izmaličili v »secesionističnem« slogu, med lepe stare hiše vrinili neokusne betonske kocke. Kje je okus, kje je duh umetnosti naše dobe? Saj jih nihče ni k temu navajal, saj jih nihče ni poučil, da je v umetnosti, ki se nam je rešila skozi stoletja, mnogo več lepote, okusa in smotrnosti, kakor jih pa daje še modernejša, brez umevanja tuje miselnosti in brez spoštovanja pred lastno duhovno osebnostjo mehanično k nam presajena tuja moderna manira.

Redki učitelji na obrtnih in strokovnih zavodih so se zavedali, da je prva njihova naloga, dati učencem, bodočim obrtnikom, trdno oporo, da bodo znali iskati pobud in smeri v minulosti in da bodo znali z odprtimi očmi gledati okrog sebe in ustvarjati v duhu svojega naroda. Tak je bil profesor Grebenc vsa dolga leta, ko je poučeval na ljubljanski obrtni šoli, ko je dolga desetletja skrbno in z največjo ljubeznijo zbiral, proučeval, preiskoval in urejal zadnje drobce naših umetnostnih starin, dokler ni zbral edinstvene zbirke

Iz Grebenčeve zbirke: Moderno slovensko pohištvo po narodnih motivih. Osnutki za stol z motivi: 1. z Notranjskega (sredi 19. stol.); 2. iz Bohinja in z Bleda (od srede 18. do srede 19. stol.); 3. iz Prekmurja (iz začetka 19. stol., še danes v rabi).

gradiva z vseh področij domače ljudske umetnosti. Iz iste notranje potrebe je leta 1921 ustanovil umetniško vzgojno društvo »Probuda«, ki si je zastavilo nalogo, širiti zanimanje za domaco umetnost in ji omogočiti uveljavljanje v praksi.

Ta album načrtov za pohištvo je samo drobec izsledkov neutrudnega zbiralca. Samo ornamenti za pohištvo iz najrazličnejših krajev Slovenije so zbrani v teh načrtih: iz ljubljanske okolice, dalje iz Bele Krajine, pa iz Prekmurja in Savinjske doline, z Bleda in iz Bohinja, od Kamnika in z Dolenjskega ter Notranjskega. Zavedati se pa moramo, da so oblike tega pohištva (mize, stoli, omare, postelje, karneze za zastore, stenske police) svobodno ustvarjene, da so torej Grebenčeve oblike, medtem ko je ornamentika točno in zvesto posneta po starih vzorcih. O tem pravi avtor sam, da so te risbe samo približna slika, kako bi se bila morda razvila ljudska umetnost, če je v drugi polovici minulega veka ne bi bila izpodrinila tuja moda. Ali pa so te oblike tudi najprimernejše za našo dobo, to je pa seveda vprašanje, na katero je možnih več odgovorov, ki jih narekuje osebno nagnjenje in poseben okus. Gotovo so mogoče še mnoge drugačne rešitve oblik sodobnega pohištva, zlasti

če gre za uporabo v mestu z njegovimi posebnimi potrebami in zamotanimi življenjskimi pogoji.

Grebencova zbirka osnutkov je tako skrbno izbrana in nazorno podana, da je praktično popolnoma uporabljiva. Ni dvoma, da se bo marsikaj od tega, kar nudi album, res razširilo med nami in da bodo obrtniki začeli v večjem obsegu ustvarjati po teh vzorcih, ki se utegnejo razširiti med ljudstvom in tudi priljubiti. Če bo ta namen dosežen, bo izdanje upravičeno. Tvornejši duhovi bodo seveda tudi oblike pohištva spreminjali po svoje, vendar smemo upati, da se bo to godilo v pravem ljudskem duhu.

Naša doba bolešno išče svojo podobo, tipa nazaj v davnino, da izlušči izpod tuje navlake pravi svoj lik, ki je nastal in zrasel v stoletjih iz pravega narodovega duha. Za to iskanje narodnega bistva bo Grebenčevo delo izredno koristen pripomoček, ker je namenjeno življenju in praktični uporabi. Naj bi temu prvemu albumu kmalu sledil drugi, ki ga ima avtor že pripravljenega. Še bolj bi pa morda potrebovali podobno izdanje, ki bi enako vestno sestavljeno prav tako pregledno in smiselno pokazalo še ohranjene ostanke slovenske ljudske stavbarske umetnosti.

SLOVENSKI PREGOVORI IN REKI

IVAN ŠAŠELJ

Ajda dobro obrodi, kadar devetkrat ovne.

Ajda v kozolcu zori.

Bogastvo in smrt zmerom potujeta.

Boljša je pešnica (pečnica), če je notri mir in potica, kot so gradi, če so notri jadi.

Boljši je danes vrabec, liki (kakor) jutri jereb.

Boljši je ptič ko nič.

Bolnik se ob pajčevini spotakne.

Bos ne hodi v trnje!

Brez nič se berači ne praskajo.

Če se za Kozjakom jasni, naj se kolo po vrtu zatoči (ker bo lepo vreme).

Če se za Kočevjem jasni, priveži kobilu k jáslim (ker bo dež).

Če trta ne joka (se ne solzi), ne rodi.

Če se krompir cvetni teden sadi, potem zmerom cvete.

Če žena prav gospodinji, zraste zabela tudi na tramu.

Človek, ki ljubi cvetlice, ima dobro srce.

Človek se v muki, konj pa na potu spozna.

Čudno, da imajo berači (revni ljudje) največ otrok.

Delo ima zlate korenine.

Dober je kot rodovito leto.

Dobra žena naredi dobrega moža.

Dobra žena nima ušes.

Dobra žena več velja ko steber zlata.

Dolgo živi, kdor za domovino umrje. (Prekmurski pregovor, zapisan leta 1780.)

Doma zapovedavaj! (Prekmurski pregovor, zapisan l. 1780.)

Desetkrat premisli, preden govoriš!

Ga gleda kakor žaba jajce.

Ga ujeda kakor molj v kožuho.

Gladen človek ne posluša pridige.

Gladen človek ne razbira dlake.

Gleda kakor hudič na veliki petek.

Gleda kakor vrag iz grmovja.

Hiša se ne začinja zidati pri strehi.

Hosta vidi in sliši.

Huda naloga je, po tujem kožuho obirati bolhe.

Izbira kakor hruške iz košare.
 Jej, jej koromač (sladki janež), da te ne pikne strupen kač!

Ječmenček mora biti gost, da v njem stoji pokonci kost.
 Jeseni celo kača teže lovi.
 Jezik mi je izsušen kakor kraški pršut.
 Jezik mu tako hitro miga kakor gosi rep.
 Kadar gredo megle v gorico, zavleci voz v kolnico.
 Kadar je ajda v zemlji, je prave vročine konec.
 Kadar konj ne mara več vleči, pa ga dajo ciganom.
 Kadar matica poje, je roj blizu.
 Kadar sneg na Kumu dvakrat zapade, zapade potem tretjič povsod.
 Kakršen je sin do svoje matere, tak bo kot mož do svoje žene.

Kar ima človek najrajši, najprej izgubi.
 Kako da lešniki in otroci vsako leto obrode!
 Kar se dá revežem na pragu, to na njivi priraste.
 Kdor se rad smeje, dolgo živi.
 Ko raste brada, pamet zori.
 Kotel očita loncu, da je črn.
 Krpa hišo redi.
 Krušnikov dosti, delavcev malo.
 Lahko je šteti mrtvemu medvedu zobe.
 Laže dobiš nevesto ko pet dinarjev napósodo.
 Laže je lačno tele potegniti izpod krave kakor pijanca izza mize.

Ljubi ga kakor oči v glavi.
 Meseca februarja se ženske najmanj kregajo (ker je najkrajši mesec).
 Mlad gospod — star berač.
 Možitev je uganitev.
 Mrzla sapa v nedeljskem soncu.
 Najbolje diši vino iz lastnega soda.
 Ne dajaj svojega kopita drugim!
 Ne nosijo noge želodca, ampak želodec noge.
 Nesramne deklinje in kuhinjske cunje se ogibaj!
 Nesramnega mladeniča in garjavega človeka se ogibaj!
 Ni lahko meriti živemu volku rep in mu šteti zobe.
 Ni pečenka za berača, boleli bi ga zobje.
 Nikdo ne dá, česar sam nima.
 Nikomur ne pade sreča v naročje kot pečen golob.
 Noben človek ni tako hudoben, da bi ne imel tudi kake dobre lastnosti.
 Nobena žival se ne veseli starosti kakor samo mravlja, ker dobi na starost peruti.
 Ob sobotah prihaja Marija v vice, da tolaži duše.
 Obležajo ga kakor čebele svojo matico.
 Otroci imajo majhne oči, pa velika ušesa.
 Otroci zmerom votek motajo materi.
 Ovce, ki jo volk odnese, ne dá volk nikdar nazaj.
 Pozna se ti, kakšnega perja ptič si.
 Pravica nima mladih nog.
 Preveč medena potica zobe krha, presladek človek rad goljufa.

Prevzetna žena je ogenj v hiši, ki nikdar ne ugasne, pohlevna žena pa je biser vsake družine.
 Pri tej hiši je tak kamen vzidan, ki ga je oblezla peklen-ska kača (zato ni sreče pri hiši).
 Pust je masten krog ust.
 Repa želodec čisti.
 Resnica je v zlati skledi.
 Riba mora trikrat plavati — pravijo slovenski ribiči ob Adriji — v vodi, v olju in v vinu.

S tujimi očmi prav vidiš svoje lastne napake.
 Se ga ogiblje ko tat biriča.
 Se mi toliko ljubi ko umreti.
 Sem lačen, kakor bi prišel s tlake.
 Sem zdrav ko bel kruh.
 Si kakor farovski hlapec, ki se poti, ko jé, in ki ga zebe, kadar dela.
 Sit sem te jedi kot nezabeljene repe v postu.
 Slutnja redkokdaj vara.
 Smeh je blizu joka.
 Skrbna žena napolni hišo do slemena.
 Smrči, kakor bi drva žagal.
 So se zlasali kakor vrabci v prosu.
 So mu že poklatili previsoke vrhove.
 Soseba je tako skopa, da ne bi dala Bogu šibe, da udari vraga z njo.
 Spanec je tat, ki ukrade človeku polovico življenja.
 Srečen je, kdor je z malim zadovoljen.
 Starega človeka padec je smrtni udarec.
 Ste pa res kakor hudo leto (tako pravijo navadno otrokom, ki bi zmerom radi jedli, v spomin na leto 1817, ko je vladala pri nas huda lakota in netek, netečnost in nenasitnost, da so ljudje od lakote mrli, kakor sem to popisal v svojem spisu: »Iz spominov na lakotno leto 1817« v Dol. Novicah leta 1917 in 1918 za štiri dolenjske dekanije: Novo mesto, Semič, Trebnje in Žužemberk).
 Stopil mu je na jezik (zavril ga je).
 Stradal sem kakor star volk.
 Sušec gorak — kmet siromak.
 Sušec preveč gorak — mali traven naopak.
 Še drevo se naslanja na drevo, pa se ne bi človek na človeka!

Tako me žeja, kakor bi mi goba v želodcu rastla.
 Tako sem bil lačen, da bi bil tla grizel.
 Tepe se z lastno šibo.
 Tista žlahta je kaj vredna, ki vkup drži.
 Tisti, ki preveč pri srcu raste, prav rad po srcu zelo udari.
 Trnje ga pika, kdor me dotika.
 Tu čaka velika žlica (velika pojedina).
 Tudi lepa posoda se stara.
 Uči potreba — iskati hleba.
 Usta so mi suha ko trska.
 V dobrih časih človek hitro pozabi na hudo.
 Velika glava veliko vé.
 Vsak po svoje Boga moli.
 Vsaka neumnost se te prime, kakor bolha mladega psa.
 Vsaka stvar ima svoj začetek in svoj konec.
 Vsaka cesta ima griče in doline.
 Vsej me v kepo (suho zemljo), pravi ajda, pa te zasujem v kašči.
 Vrešči kakor sraka na hruški.
 Z Bogom drži in Bog bo držal s teboj.
 Za tata se nikdar ne poganjaj (da se ne osramotiš).
 Zamorec se pere.
 Zastonj se golobi ne obirajo.
 Živi kakor božji volec.

Charles Dickens: DAVID COPPERFIELD, tretji del. Prevedel Oton Župančič. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1958. Strani 376, 8 slik. — Začetek prejšnjega stoletja je napravil iz Anglije najstarejšo industrijsko državo v Evropi. Nova industrija, s tem v zvezi nova nastala denarna aristokracija in bogastvo mest na eni ter obubožanje najširših slojev na drugi strani, vse je klicalo po neki rešitvi in odrešenju. Boljše življenje so skušali ustvarjati tudi pisatelji. Tako je posegel kot zdravnik v svoj čas tudi Dickens: v začetku s humorjem in ljubeznijo, pozneje tudi z ostro satiro in trdimi besedami je skušal lajšati življenje množicam, ki so v njem gledale svojega glasnika. David Copperfield je Dickensov najboljši roman (izhajal je od leta 1849 do leta 1850). Pisatelj je imel za seboj že vrsto romanov in je kot zrel mož hotel v obrambo kritikom, ki so mu očitali eni presvetle, drugi pretemne barve, odkriti izvor svojega gledanja na svet in ljudi. Podal je v tem romanu svoj duševni razvoj od prvih otroških let do svojega pisateljskega viška. Seveda je svoje resnično življenje kot pisatelj preoblikoval in ga izoblikoval v idiličen roman, ki v angleškem slovstvu po svoje nadaljuje smer idilično sentimentalnega Goldsmithovega Župnika. Sam pravi: »Pišem v bistvu resnične spomine« (str. 132). V tej tretji knjigi n. pr. popisuje svoje delo kot stenograf v parlamentu, kot poročevalec časopisov in kot pisatelj prvih romanov, ki so mu prinesli slavo in spoštovanje. Kraji, ki jih slika, so kraji njegove mladosti, ljudje, ki jih riše, so njegovi sorodniki in prijatelji, n. pr. žena, Micawber (oče), Agneza (svakinja) itd. David Copperfield je idiličen roman. Življenje sije tu v sončnih barvah, temne so pridane samo zato, da povečajo našo ljubezen do bednih ljudi, posebno do otrok. Tudi najtežja vprašanja rešuje Dickens s prizanesljivo dobrohotnostjo. Vedno »poskuša ubrati srednjo pot« (str. 8). Tudi govorica njegovih ljudi ni nikoli strastna in kratkobesedna, temveč široka, gostobesedna, »preprosta in razumno praktična« (str. 17). Dickens je zdrav in sončen pisatelj, ljubi smeh in šalo in s tem preganja temnoglednost iz naših duš. Ljudje njegovih romanov so ljudje nižjih družabnih plasti. Njihove usode so težke in tudi tragične, toda pisatelj jih večkrat prav siloma srečno zaključuje, čeprav se to upira toku dejanja. Izreden je Dickens kot risar človeških značajev. Iz Davida Copperfielda naj tu omenim skrivnostno zločinskega spletkarja in satanskega hinavca Heepa, ki je zrasel pač bolj iz otroške domišljije Davidove kot iz resničnosti, dalje karikiranega Micawbra, teto Davidovo, Peggoty itd. Najbolj moram ob tem romanu podčrtati Dickensovo ljubezen do otroka, ki je v tem romanu postal glavna oseba. Otroke je slikal Dickens zelo rad že v prejšnjih romanih, n. pr. v Oliverju Twistu, s tem romanom pa je podal širok vzgojni roman. V novem času, ki je prinesel industrializacijo, je otrok postal simbol neoskrunjene narave, idealno bitje, ki ga tlačijo razmere in moralno slabši ljudje, pa se zato dviga proti nasilju, telesnemu in duševnemu. Tak prvotno romantično idealistični tip otroka je dobil v Davidu psihološko utemeljenost in globino. Twist je Dickensu še junaško močna osebnost, ki je vstala proti tlačiteljem, David pa je brez romantičnih primesi naslikana podoba otroške duše, njegove rasti od rojstva do srede življenja. Naše »stoletje otroka«, kot imenujejo naš vek, tudi v tem najde sodobnosti ustrezajočo potezo v Dickensu. (Umrli je 1870.) Gostobesednost včasih utruja, sentimentalnost in prevelika sončnost včasih človeka spravita v dvom

o pristnosti, toda v celoti nam Dickens s sladko satiro in prizanesljivim zasmehom govori o nekem času, ki je tudi nam blizu, dasi je živel veliko bolj v zavetju, kot živimo mi.

Viktor Smolej.

Ivan Zorec: IZ NIŽAV IN TEŽAV. Mohorjeva knjižnica 101. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1958. Str. 417. — Za Aleševcem, Debevcem in Finžgarjem je opisal tudi Zorec »pot ubožnega slovenskega dijaka«. Prinesel je nov svet, zlasti Dolenjsko in nje prestolnico Novo mesto, prinesel tudi novo dobo šolanja, zadnja leta 19. stoletja. Vsak tak spominski spis je zanimiv z literarnega in kulturnega vidika, saj nam je najbolj živa priča tedanjih razmer med mladim rodом. — Ivan Zorec se je že prav v otroških letih zagledal v dolenjsko pokrajino in že pri materi vzljubil domačo ljudsko besedo. Ljubezen do obojnega mu je ostala za zmeraj vir vsemu pisateljevanju. Bogastvo besedja in nazornost v primeri in podobi sta pri današnjem papirnatem jeziku res prava slaščica, mlademu dijaku pa kar izvrstna šola. Včasih imam sicer vtis nekoliko pretirane jezikovne skrbi, kakor bi namenoma iskal nenavadnih besed, glasovne ubranosti in ljudske pregovornosti, toda mnogo mi je ljubša kakor neznanje in nespoštljivost, s kakršno se premnogi danes lotevajo knjižnega dela. Pri vsem tem pa se vprašujem, če morda ni pisatelj nakopičil v knjigo preveč dogodkov, če ni preobremenil svoje življenjske poti. Ko smo hodili pot v majhnih odstavkih po Mladiki, se nismo utrudili, v knjigi pa zdržno branje malo utruja. Kako mojstrsko je znal izbirati Cankar Ivan spomine za svoj življenjepis! — Snovno pa je knjiga zelo bogata in vredna branja za vsakogar, ki ga zanima zadnje desetletje prejšnjega stoletja. Saj je polna podatkov o takratnih dijaških razmerah, kako se je srečeval pisatelj z različnimi nazori, z literaturo, s politiko, s kulturo itd. Zlasti zanimiva so poglavja, ki nam podajajo spomine na Ketteja v Novem mestu, srečanja z literarno pomembnimi tovariši in predstojniki. Včasih so si taki opisi pač nujno podobni. Prav gotovo pa je knjiga zanimiva predvsem za vseh vrst učitelje in profesorje, ker prezgovorno kaže, kako usodno je lahko vsako srečanje v življenju, kako je nevarno soditi prehitro in preostro in prečrnogledno, ko je mlad človek le malokdaj hudoben, pač pa rad nagajiv in lahkomišeln. Na svoj način zanimiva in poučna in vzgojna pa bo knjiga seveda prav posebej dijaku, saj mu bo v lepem jeziku pokazala dijaka prejšnjega rodu. Zato jo šolskim knjižnicam z literarnega, kulturnega in vzgojnega stališča lepo priporočam. J. Š.

Dr. J. Mal: PROBLEME AUS DER FRÜHGESCHICHTE DER SLOWENEN. Izdala Nova založba v Ljubljani 1959. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celju. Strani 175. — Ravnatelj ljubljanskega muzeja in vodja državnega arhiva v Ljubljani, dr. Josip Mal, ki je Mohorjanom dobro znan kot pisatelj Zgodovine slovenskega naroda, se je v tej knjigi ponovno lotil najstarejše dobe domače zgodovine. Ne obravnava je v celoti, ampak le v spornih vprašanjih, ki so jih nekateri zgodovinarji razlagali tako, kakor da stari Slovenci (Slovenci) niso nikdar pokazali državotvornih sil in smisla za samovlado. Dr. Mal zameta tako pojmovanje naše zgodnje preteklosti in dokazuje prav nasprotno, da so Slovenci sebi postavljali lastne kneze, imeli izrazito slovanske pravne običaje, ki so jih ohranili dolga stoletja še pod tujim jarmom. V prvem delu te knjige dokazuje, da alpskih Slovencev niso Obri nikdar spravili pod svojo oblast, zlasti ne v tisti meri kot one v Panonskem nižavju. Od svojega prihoda do

zahodnih narodnih mej (l. 596) do tedaj, ko so se prostovoljno pridružili Bavarcem (pred l. 743), so nastopali samostojno tako proti Bavarcem kot Langobardom (Furlanom) in Obrom, posebno v dobi kralja Sama. Nekatere po Obrih posnete besede kot župan, beleg, knjiga in redki krajevni nazivi (n. pr. Vovbre) še ne dokazujejo odvisnosti naših prednikov od Obrov. Proti zgodovinarjem, ki dokazujejo, da so Slovenci rešili obrske oblasti šele iz Zakarpatja priseljeni Hrvati, se obrača dr. Mal v drugem oddelku svoje knjige in pravi, da je taka podmena virom nasprotna in nevzdržna. V zadnjem delu knjige, kjer se mu pripovedovanje najživaheje razmahne, raziskuje sledove slovenskih pravnih uredb in običajev še pod nemškim gospostvom. Obravnava vprašanje slovenske kmetije, določanje zemljiških mej po pojezdi, slovensko davščino »poklon«, sodne in pravne oblasti desetk, govori o veči (sodnem in upravnem zboru svobodnih slovenskih mož). Iz večje izvira tudi pravni običaj volitve in umeščanja knezov na Gosposvetskem polju, ohranjen od nasešitve tja do l. 1414. Pisatelj poudarja domači izvor tega običaja, ki ga potrjuje posebno slovenska govorica tudi v dobi nemških knezov in laični značaj obredov, ki izhajajo še iz poganske dobe; krščanski znaki ustoličenja so po Malu kasnejša pritoklina. — Dr. Malova knjiga je predvsem obrnjena proti tistim, ki skušajo vzeti stari slovenski zgodovini in pravnim izročilom iz te dobe veljavo in izvirnost. Bojuje se za častno pojmovanje naše preteklosti, pobija ugovore zoper svoje nazore. Zato je pripovedovanje nekoliko raztrgano in razumljivo šele ob poznanju spisov, ki so jih na kupe izdali pristaši in nasprotniki njegovih misli. Celotno delo je vendar skrbno izbrušeno in bo lahko pripomoglo k določnejšemu pogledu na našo svobodno preteklost. Za čudo malo pa se dr. Mal ozira na izsledke univ. prof. M. Dolence, ki je med nami zadnji čas največ pisal o pravni zgodovini Slovencev. Ker je knjiga pisana nemški, opozarjam, da je dr. Mal o teh vprašanjih pisal tudi slovenske razprave, in sicer v Vestniku Prosvetnih zvez o pravnih starinah v Slovincih, v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo (l. XIX, 1938) pa o vprašanjih v zvezi z ustoličenjem slovenskih knezov. Prav je, če se Slovenci za take spise živo zanimamo; če hočemo biti svobodni narod, moramo dobro poznati dobo, ko smo svobodo že imeli. M. Miklavčič.

N A Š E S L I K E

NEKAJ OTROŠKIH SLIK

Kot dopolnilo zbirke otroških slik, ki jo je objavila Mladika v letošnji januarski številki, prinašamo še štiri podobe starejših domačih slikarjev. Prepričani smo, da bodo tudi ti portreti otrok zanimali naše bralce, ker jim bodo pokazali, kako so naši umetniki gledali in upodabljali otroka okoli začetka minulega veka pa še dobrih sedemdeset let kasneje.

Najstarejša teh slik je podoba »štirje otroci«, ki jo je naslikal Andrej Herrlein. Slika predstavlja štiri otroke v starosti od dveh do približno petih let. Prvi od leve sedi na stolu ob mizi z jabolkom v rokah. Drugi, pokrit z avbico, se oklepa sestrice, ki drži v naročju punčko iz cunj, zraven pa sedi četrti ob mizi, na kateri leži blazina, ki služi srednjima za sedež. Slika prav nazorno kaže otroške noše iz časa okrog leta 1800, je pa v sestavi otroške sku-

pine malce trda in okorna, zelo mračna, kakor so po večini vse Herrleinove slike, kjer se zlasti na portretih komaj obrazi dobro dvigajo iz temnega, navadno rdečega ozadja. — Herrlein je bil doma iz Würzburga ob Mainu, kjer se je rodil okrog leta 1739. Vemo o njem, da je leta 1778 dobil kot prvi na novo ustanovljeno službo učitelja za risanje na ljubljanski normalki. To službo je opravljal do leta 1804, ko so ga upokojili. V ljubljanskem družabnem življenju je imel precejšnjo vlogo, zlasti še v tedanji družbi ostrostrelcev. Postal je tudi predsednik (strelski mojster) tega društva, ki še danes deluje. Naslikal je takrat vse društvene in teh 39 Herrleinovih portretov visi še danes v strelski dvorani na strelišču pod Rožnikom. Tudi v ljubljanski licejski knjižnici so njegovi portreti ustanoviteljev knjižnice. Herrleinove slike so v različnih ljubljanskih cerkvah, pri Sv. Florijanu, Sv. Jakobu, v Frančiškanski cerkvi in v stolnici. Na vrhu stopnišča nekdanje Virantove, prej Gruberjeve hiše je njegova freska, ki predstavlja v alegoriji obrtno in trgovsko delovanje. Umril je Herrlein leta 1817 v Ljubljani. Bil je predvsem slikar religioznih podob, zelo plodovit portretist in deloma pokrajinar.

O Henriki Langusovi smo pisali že januarja, ko smo objavili reprodukcijo slike »Deklica z grozdom«. Tudi naša današnja podoba »Dekle s slamnikom« je dober primer njenega slikarstva, ki mu je bil poglavitni cilj doseči ljubkost in časih malce sladkobno in preveč izglajeno čustvenost, ki ponekod prehaja skoraj v osladnost. Podoba kaže deklico s kiticami na glavi v značilnem oblačilu, obrobjenem s kožuhovino na ovratniku in z rožo na širokem slamniku. Tudi podoba otroka v rožasto obrobjeni obleki s psom ob strani je prav ljubko in zanimivo delo, močno značilno za duha umetnosti tedanje dobe.

Taka je tudi slika otroka, sedečega v velikem naslanjaču, ki jo je naslikal Karel Vogl. Izraz portretiranca je nekam trd in izmučen, pa vendar še kar dobro podaja otroško neboljnost in ljubkost. Slikar je z veliko skrbnostjo upodobil vse različne igračke, s katerimi se resni otrok igra.

TRIJE ŠVICARSKI SLIKARJI

Lani v novembru smo objavili lepo podobo »Bolničarka«, ki jo je naslikal švicarski slikar Ernst Kreidolf. Danes objavljamo drugo delo istega umetnika, »Dekle ob oknu«. V prijazni sobici stoji ob oknu dekle in zaliva rože na okenski polici. Spredej stoji šivalni stroj, na njem ždita dve mački. Ena pozorno opazuje dekleta. Od zunaj lije v sobo jasna svetloba, skozi odprto okno je videti posamezne starinske hiše in strehe. Pokojnost lepega pomladanskega dne je razlita po sliki, ki je bila dovršena leta 1893 in visi v Umetnostnem muzeju v Baselu. — Iz istega leta je ljubka podoba »Trije bratci«, delo Paula Friedricha Balmerja (1865 do 1922). Kaže otročička, še dojenčka, ležečega v postelji, nadenj se pa sklanjata starejša dva in občudujeta malega bratca. Prizor je prav prisrčno in toplo podan, slika je pa tudi barvno zanimiva in za čas nastanka prav sodobna. Visi v istem baselskem muzeju. — Prav tam hranijo tudi »Deklico z martinčkom«, ki jo je naslikal Ernst Stückelberg (1831 do 1903). Na morski obali sloni ob skali črnolas, kodrast deklič in z vso pozornostjo napeto opazuje martinčka, ki prav tako zvedavo in skrbno ogleduje neznano bitje. Prizor je ljubeznivo podan in prav dobro naslikan.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

OKNA V STANOVANJU

ŠTEFANIJA HUMEK

Največja želja vsake gospodinje je suho, svetlo in sončno stanovanje, v katerem naj bi zdravo in res udobno prebivala njena družina. Koliko se trudi, ko išče primerno stanovanje ali kadar pomaga postavljati lastni dom. Rada bi kaj boljšega, pa revna plača ne dopušča. Končno dobi zaželeno stanovanje. Četudi skromno, ima velika, lepa okna, ki so včasih obrnjena celo na vrt ali travnik. Kar neverjetno je, da takrat pozabi na to, po čemer je toliko hrepenela, in pot svetlobi in zraku zapre z najrazličnejšimi zastori.

Tekma med gospodinjami, katera bo imela lepše zavese, ni nič novega; vendar jo danes težko razumemo, ko vendar vemo, kako potrebna sta zrak in sonce v stanovanju in kako drago ga včasih plačamo. V mestu ali na kmetih so še vedno redkost okna, ki imajo le ob straneh tanek zastoreček, ki nič ne ovira sončnih žarkov in ne zatemnjuje stanovanja. Kar po vrsti vidimo okna na gosto zagrnjena, včasih kar z dvojnimi zavesami, ki so nabrane in preprežene na vse načine in vrhu tega še iz blaga, ki ne prenese vode in mila.

Gospodinje se dostikrat izgovarjajo, da morajo za okna uporabiti, kar je pač pri hiši starega, ker za nove zastore ni denarja. Ta izgovor je prazen, ker se iz vsakega, najcenejšega blaga dado sešiti lepe in praktične zavese; navadno je res nasprotno, da je denarja zanje preveč, sicer bi ne bila okna tako na gosto zamrežena, kar prav po nepotrebnem zatemnjuje stanovanjske, dostikrat tudi delovne prostore.

Zastor čez vse okno je potreben samo, ako je nasproti drugo stanovanje. Popolnoma zadostuje, če je iz tanke, prozorne tkanine in preproste oblike, kar nas dovolj varuje pogledov z nasprotne strani. Narejen mora biti tako, da ga vsak trenutek lahko potegnemo na stran in okno odpremo. Nepotrebni so vrhu podolžnih še prečni zastori, zaradi katerih okno navadno veliko teže in zato tem manjkrat odpremo. Okna zastiramo vse preveč tam, kjer ni nič potreba, n. pr. ako so obrnjena na vrt, oziroma nam nihče ne gleda v stanovanje. Ne mislimo, da napravimo sobo lepšo in udobnejšo, če jo na vso moč zastremo. Saj je porabnost in prijaznost stanovanja odvisna prav od velikosti, oblike in lege oken, ki jih zato ne smemo zakrivati. Poglejmo stanovanja novih hiš! Večinoma imajo vsa velika, široka okna, ki napravijo stanovanje tako svetlo, prijazno in lepo. Nasprotno pa zastori ne morejo popraviti mračnega, temnega prostora, ki postane uporaben in prijetnejši šele pri umetni luči.

Zadovoljimo se z lahkimi, pralnimi, kratkimi zastori ob strani oken, ki svojo nalogo čisto izpolnijo, ne da bi nam kratili svetlobo, zrak in sonce. Posebno za spalnico in otroško sobo sta zrak in sonce velikega pomena. Pozneje, ko imamo okna odprta navadno ves dan, ponekod tudi vso noč, so zavese prav odveč. Prav tako moramo gledati, da delovne sobe in kuhinje z zastiranjem oken ne oropamo potrebne svetlobe. Pri delu moramo dobro videti, samo bleščati se nam ne sme. Za bivanje in delo zvečer pa so tako povsod vdelani kakršni koli zastori, ki naj zastro razsvetljeno stanovanje.

Danes je povsod na izbiro primernih tkanin v lepih, svežih barvah in dobre kakovosti. Zavese sešijemo kar mimogrede. Zamudno delo, ki si ga naložimo z raznim okraševanjem, je največkrat odveč. Sonce namreč zavese razmeroma kmalu prežge, zato ni, da bi bile preveč dragocene. Preproste zavese z lahkoto operemo in zlikamo same doma ter nataknejo nazaj. Ne zdi se nam jih škoda prati, ker se ne bojimo, da bi se poškodovale. Tudi stroškov nam ne povzročajo. Navzlic temu so lahko vedno čiste in brez prahu. Učinkujejo s preprostostjo, svežostjo in barvo, pa tudi okno pride tako do veljave. Tkanino, barvo in obliko zaves izberemo po okusu ter pri tem upoštevamo velikost in namen prostora, kjer bodo visele.

Pač pa moramo gledati na to, da izberemo dobro napravo, na katero zavese obesimo. Zastor mora teči lahko in gladko, da ga brez vsake težave in zamude časa potegnemo preko okna, če se nam pri delu blešči, in ga zopet odstranimo, ko ni več potreben. Razne nove priprave olajšajo gospodinji delo z zavesami: n. pr. traki z vdelanimi zankami in razne sponke, ki nadomeščajo obročke, katere je bilo treba šivati pri vsakem pranju. Tudi tapetnika navadno ne potrebujemo ali kvečjemu prvič — pozneje opravi gospodinja sama. Tkanina bodi vedno lahka, higienska, ki se dobro pere in je neobčutljiva za svetlobo, n. pr. mreža iz tula, platno, voal, markizet, pralna svila, bombaž in razne mešane tkanine. Enostavno sešita zavesa tvori mirno ploskev, na kateri se oko spočije. Barva naj bo svetla, n. pr. kakršen je strop ali tapete. Zastor naj sega samo do oken-ske police, ker pod oknom ni prav nič potreben.

V vrtu ali izven mesta je stanovanje najlepše brez zaves. Prazna okna niso pustá, ker nam nezakrita pričarajo vso lepoto narave med štiri stene. Koliko lepše kot razne tkanine je spomladi pred oknom cvetoče drevo, ki je poleti polno sončnega zelenja in se jeseni šibi od pisanih plodov! Kar pregrešno bi bilo, če bi zagrinjali očem take krasote. Posebno lepa so široka okna, ki dajejo sobam enakomerno svetlobo. Preveč zagrnjena okna tudi zunaj s ceste niso videti lepa in kvarijo mirno pročelje hiše. Le redko naletimo na stanovanja, kjer okna niso zadelana. Tista gospodinja ima gotovo pravi smisel za svetlobo in sonce v stanovanju in so njene sobe navzlic temu, da je okno prosto, lepe in prikupljive.

OPREMA ZA KOPALNICO

ELIZA SKALICKY

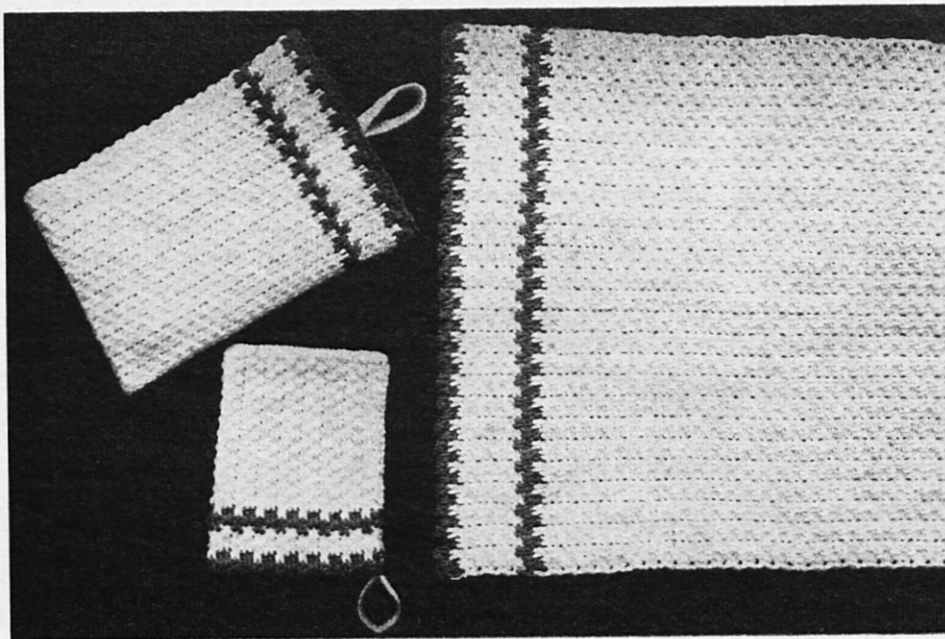
Če hočemo imeti posebno lepo kopalnico, si napravimo preprogo za desko pred banjo, vrečice za umivanje in brisačo. Taka oprema je tudi primerno darilo za vsakogar, zlasti če bi bili kdaj v zadregi, kaj naj bi komu, na primer za god, napravili.

Nove so sedaj majhne preproge pred banjo iz materiala, ki ga lahko peremo in prekuhamo. Včasih smo imeli pred banjo le slame. Te male preproge pa so lične za oko in dajo kopalnici posebno lep in čist značaj.

Vrečice za umivanje so za nego kože neobhodno potrebne. Tudi za čiščenje banje rabimo vrečico ali krpo.

Kar se brisače tiče, velja, da mnogo ljudi daje prednost pletenim ali kvačkanim brisačam, ker so dosti trde, da kožo dobro odrgnejo.

Opremo za kopalnico naredimo lahko iz tanjšega ali debelejšega, iz belega ali surovega bombaža. Oprema na naši sliki je kvačkana iz debelega bombaža številke 4 in

s kvačko številke 2 $\frac{1}{2}$. Lahko napravimo te stvari čisto belo ali v kateri koli enotni barvi, lahko pa uporabimo za okras tudi drugo barvo, kakor to vidimo na sliki. Kje in koliko naredimo z drugo barvo, je odvisno od okusa vsake posamezne.

Kvačkani vzorec delamo takole: napravimo verižico; v prvi vrsti kvačkamo dve šibični petlji, kateri vbadamo v začetku v šesto in sedmo verižno petljo. Nato delamo dve verižni petlji in zopet dve šibični, te pa sedaj vbadamo v deseto in enajsto verižno petljo; ker smo kvačkale dve verižni petlji, zato tudi dve verižni izpustimo. Tako nadaljujemo do konca vrste. Potem napravimo tri verižne petlje in delo obrnemo.

V drugi vrsti kvačkamo v začetku zopet po dve šibični petlji v one verižne, ki smo jih v prvi vrsti izpustile, začetni dve šibični kar preskočimo in vbadamo v verižne petlje nasnutka, preko verižnih petelj prve vrste. Potem nadaljujemo do konca vrste. Zadnji dve šibični petlji vbadamo v prvo in drugo verižno petljo od tistih petih, ki smo jih v začetku prve vrste izpustile, in s tem preskočimo četrto in peto petljo. Ena verižna petlja nam na robu še ostane, to pa zato, da nam delo ne vleče vkup.

Preden obrnemo, napravimo zopet tri verižne petlje.

V tretji vrsti delamo tako kakor v drugi, samo da vbadamo sedaj že v šibične petlje druge vrste. Prvi dve seveda zopet preskočimo. Tako delo nadaljujemo.

Za preprogo pred banjo nasnujemo pač toliko, da bo velikost taka, kakor je velikost deske, če jo imamo. Preproga na naši sliki ima velikost 86 × 46 cm in ima v vzorcu 100 petelj. Nasnujemo torej 103 verižne petlje. Verižne petlje in prvi dve vrsti na sliki so iz rožnatega bombaža. (Barvni bombaž se ne dobi v vseh številkah kakor beli in surovi. Moramo si pač pomagati na ta način, da kupimo tanjši bombaž in vzamemo potem dvojno nit.) Nato kvačkamo osem belih vrst in potem zopet dve vrsti iz rožnate prejice.

Brisačo delamo prav tako kakor preprogo. Nasnujemo tudi 103 verižne petlje. Če pa vzamemo za brisačo tanjšo prejico, moramo pač več nasnuti. Širino in dolžino brisače pač vsak napravi tako, kakor mu ugaja. Običajna velikost je 96 × 46 cm.

Vrečica za umivanje ima 64 petelj v vzorcu; nasnujemo torej 67 verižnih petelj. Prvi dve vrsti sta iz rožnatega bombaža, nato pridejo štiri vrste iz bele prejice, potem zopet dve vrsti iz rožnate prejice. Vsa vrečica ima 32 vrst. Pri strani in spodaj vrečico zašijemo.

Vrečica za čiščenje banje ima 88 petelj v vzorcu; nasnujemo torej 91 verižnih petelj. Prvi dve vrsti sta iz rožnate prejice. Nato kvačkamo šest vrst z belo prejico in potem zopet dve vrsti iz rožnate prejice. Vsa vrečica ima 46 vrst. Pri strani in spodaj vrečico zašijemo. Namesto vrečice za čiščenje banje in školjke lahko napravimo tudi kvačkano krpo. Velikost bi bila 38 × 38 cm. Petelj pa nasnujemo toliko kakor za vrečico: 88 petelj v vzorcu, torej 91 verižnih petelj. Kvačkamo pa toliko vrst, da je dolžina ista kot širina.

DOBRA KUHARICA

LUŠTERKOVA JUHA

Razgrej v kozi žlico masti in zarumeni v njej žlico moke, prideni pest zrezanega lušterka, premešaj in prilij 2 l tople vode ali kostne juhe; osoli, prideni ščep popra in kuhaj 15 minut. Kuhano stresi v skledo, ki si vanjo dala za oreh surovega masla in rumenjaka, dobro zmešaj in prideni še eno do dve pesti opečenih krušnih rezin.

VRŠIČKI KOPRIV (ZA OTIRANJE GLAVE)

Večjo steklenico napolni do ene tretjine z opranimi svežimi vršički kopriv, nalij nanje žganja ali špirta in postavi za tri tedne na sonce, da postane zeleno. Je dobro sredstvo zoper izpadanje las.

SOLATA S KISLICO

Seseklaj pest oprane berivke in pest kislice, osoli, polij z dvema žlicama dobre kisle smetane in eno žlico drobno zrezanega drobnjaka, premešaj in postavi z mesom ali polento na mizo. Lahko jo pripraviš tudi z oljem, limono ali kisom.

ŠPINAČA S SOLATO

Zreži pest oprane špinace in pest solate na rezance, prideni žlico drobno zrezanega zelenja od čebule, žlico zelenega peteršilja ali drobnjaka, osoli, polij z oljem in limonovim sokom ter na rahlo premešaj.

GORČIČNA JAJCA

Skuhaj pet jaje v trdo, kuhana olupi in čez pol po dolgem prereži, izdolbi rumenjake, osoli in zmešaj z dvema do tremi žlicami gorčice, dvema žlicama olja, dvema žlicama kisa in žlico drobnjaka. Z mešanjem napolni beljakove skle-dice, jih naloži na krožnik ter okraši z vejicami peteršilja in kumaricami.

KUHANO GOVEJE MESO V SPOMLADANSKI OMAKI

Razgrej dve žlici olja in prideni žlico drobno zrezane čebule; ko se nekoliko zarumeni, prideni dve žlici drobtin in prilij zajemalko juhe, osoli, prevri in prideni žličico

drobno zrezanega pehtrana in žlico drobnjaka. Ko vse pet minut vre, prideni $\frac{1}{2}$ kg na primerne kose zrezanega kuhanega mesa, ki naj v tej omaki vre deset minut, ter postavi s krompirjevim — hrenovim piréjem na mizo.

KROMPIRJEV PIRE S HRENOM

Skuhaj šest do osem srednje debelih olupljenih in opranih krompirjev. Kuhane odcedi, zraven pa pusti za dve žlici krompirjevke, osoli, dobro stlači, primešaj eno do dve žlici naribanega hrena in dve žlici razgrete zaseke ali kake druge masti. Vse prav dobro zmešaj in postavi kot prikuho na mizo.

PEČENA JAGNETINA

Kos jagnjetovega stegna pretakni s česnom, osoli, položi v kožo, prideni žlico masti, vejico timijana, nekaj koscev čebule, dve žlici tople vode in postavi v precej vročo pečico. Ko se pečenka zmešča in zarumeni, prideni žlico krušnih drobtin, košček limonove lupine in lovorjev list. Ko se drobtine nekoliko zarumene, prideni dve žlici kisle smetane, žlico kisa in majhno zajemalko juhe. Ko vse skupaj prevre, zreži meso, naloži na krožnik, precedi omako po mesu in postavi z riži-biži na mizo.

LIMONOV SLADKOR

Osminko litra precejenega limonovega soka mešaj s $\frac{1}{2}$ kg sladkorja pol ure. Stresi na krožnik in ga čez noč v pečici posuši. Suhega stolci v možnarju in ga shrani na suhem v majhnih kozarcih, ki jih dobro zaveži. Kadar rabiš limonado, deni eno do dve žlici tega sladkorja v kozarec vode in dobro zmešaj. Prav tako lahko napraviš izvleček jagod, ribezlja ali malin.

MESNI OMLET

Napravi sneg treh beljakov, primešaj polagoma tri rumenjake, tri žlice mleka, tri žlice presejane moke, ščeplj soli in nazadnje za nožev konico pecilnega praška. Vse na rahlo premešaj in stresi v dobro pomazano pekačo, enakomerno zravnaj in postavi v srednje vročo pečico, da se zarumeni. Pečeno nadevaj z mesno sekanico, zapogni čez polovico, potresi z bohinjskim sirom in postavi še za dve minuti v pečico. Postavi jed s solato ali kot uvodno jed s paradižnikovo omako na mizo.

MESNI PUDING

Mešaj deset minut 2 dkg masti in dva rumenjaka, prideni dve v vodi napojeni in ožeti žemlji ali dve rezini kruha, pol žlice v masti precvrte čebule, ščeplj soli, popra, 10 dkg kuhanega in drobno zrezanega mesa in sneg dveh beljakov. Vse na rahlo premešaj, stresi v dobro pomazan in z drobtinami potresen model za puding ter kuhaj 40 do 45 minut. Postavi puding s smrkovo ali paradižnikovo omako ali z grahom v omaki na mizo. Zraven pa pražen riž.

SIRNATE REZINE

Mešaj četrť ure 7 dkg surovega masla, ščeplj soli, 5 dkg sladkorja in štiri rumenjake. Primešaj desetinko litra mrzlega mleka, 4 dkg nastrganih orehov, 10 dkg moke, sneg štirih beljakov, 10 dkg moke in pol pecilnega praška. Vse na rahlo premešaj, stresi na pomazano, z moko potreseno pekačo in postavi v srednje vročo pečico, da se na pol speče. Nato namaži sirnati nadev in peci še četrť ure. Pečeno zreži, potresi s sladkorjem in postavi toplo ali mrzlo na mizo.

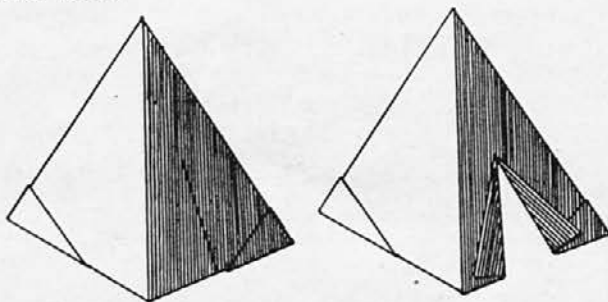
M. R.

ZABAVA IN ŠALA

SPRETNOSTI IZ PAPIRJA

ŠOTOR

Najprej si naredi štiristranično piramido, kakor smo jo že opisali. Ko je to delo opravljeno, napravi na eni strani zarezo takele T ali takele I oblike. Če potem zavijaš navznoter ali navzven nastala krila, dobiš prost vhod v svoj vojaški šotor.

ANEKDOTE IN SMEŠNICE

NEVŠEČEN PREDPIS

Nemški pisatelj Peter Altenberg se ni dobro počutil. Šel je k zdravniku.

»Kaj pijete?« je vprašal zdravnik.

»Portsko vino.«

»Koliko?«

»Eno steklenico na dan.«

»Kadite?«

»Da.«

»No, torej, opustiti morate pitje in kajenje.«

Altenberg je brž poiskal svoj klobuk in brez besede izginil.

Presenečeni zdravnik je tekkel za njim: »Počakajte, za svoj nasvet dobim petdeset dinarjev.«

»Saj ga sploh ne sprejemem, gospod zdravnik,« je rekel Altenberg in odhitel po stopnicah.

USPEŠNO ZDRAVILO

»Nič mi ne govori o zdravilih! Za kašelj je najboljša mačja mast. Že devetnajst let kašljam, pa nisem še nikoli nič drugega vzela!«

IZPRED SODNIJE

»Pravite, da vas tisti čas ni bilo na omenjenem kraju, kjer smo potem našli umorjenega. Toda imamo pričo, ki vas je videla!«

»Ni mogoče, gospod sodnik! Saj sem dobro pogledal na vse strani, pa ni bilo nikjer nikogar!«

NERODNA REČ

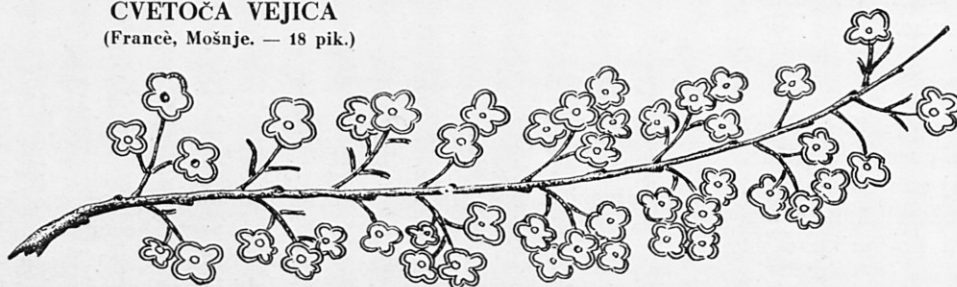
»Zakaj pa tenorist tako robanti v garderobi? Kaj mu ni zadosti, da je dobil devet lovorjevih vencev?«

»To že, to, toda plačal jih je deset!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

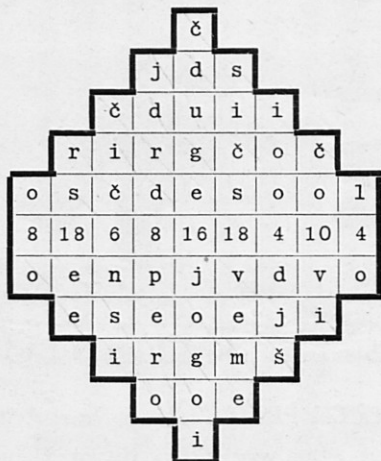
CVETOČA VEJICA

(Francè, Mošnjè. — 18 pik.)

DEMANT

(France, Središče. — 22 pik.)

ZA MAJNIK

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 21 pik.)

* . L E T . *
* . R A Z . *
* . O B A . *
* . K A N . *
* . D A R . *
* . A N A . *
* . Z A J . *
* . P A R . *
* . R E Ž . *
* . O T A . *
* . P A L . *
* . T R A . *

V vsaki vrsti sta dve besedi. Srednje črke so obema skupne.

UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 23 pik.)

E vleče nasé.
A dosti ima.

ČRKE

(Ivan Tratar, Javorje. — 24 pik.)

o d r a o m ž l
n a e r o t i n
a s o m j ž o m
a k s e o t v r
l e i r i t v e
m a o d ž l s u
a t n a g s k n

KVADRAT

(V. L., Litija. — 19 pik.)

I	1	2	3	4	5	II
1	i	u	a	a	a	5
2	s	r	e	a	a	6
3	t	s	r	i	a	7
4	t	t	s	r	i	8
5	ž	ž	t	s	r	9
IV	5	6	7	8	9	III

I—II, II—III, I—IV in IV—III = ista beseda kraja; 1, 5 in 9 = isti soglasnik; 1—9 = visoka planota; 2—8 = plaz, 3—7 = prebivalec Nemčije; 4—6 = ploskovna mera.

KONJIČEK

(Jožef Mlakar, Česnjica. — 25 pik.)

s	t	č	t	j	m	o	r
e	s	t	e	n	a	e	b
a	o	a	l	p	č	o	r
š	v	e	e	p	o	o	t
d	t	e	č	a	r	e	s
e	a	m	l	d	o	v	l
.	a	a	p	t	j	t	l
k	r	a	l	b	a	j	o

FIZIOGNOMIČNA

(I. P., Litija. — 20 pik.)

VREMENSKA

(Tone, Kranj. — 28 pik.)

$$30^{24} + 21^{15} + 20^{19} + 38^{23} + 36^{24} + 32^{19} + 24^7 + 26^{15} + 18^{13} + 9^7 + 17^1 + 25^{24} + 40^{22} + 28^{19} + 25^{10} + 25^{19} + 28^{12} = ?$$

REŠITEV UGANK V APRILSKI ŠTEVILKI

Fiziognomična. Dirkač.

Nagradna uganka. Številke pomenijo črke iz besedila. — Šele s tujo pomočjo se mi je posrečilo rešiti to uganko.

Prvoaprilske novice. Po številu črk v naslovu jemlji vsako 18. črko v tekstu. Začni zadaj. — Vse je res, če ni laži vmes.

Uganka. Dežnik.

Odštevalnica. Vzemi po dve zaporedni črki in drugo od prve odštej. Tako dobiš črko iz abecede. — Ješ, da živiš, ne živiš, da ješ.

Račun. Izvrši račune ter vstavi na mesto številke črke iz abecede. Mladika. Posetnica. Časnikarski poročevalac.

Kažipot. Na Stol 2236 m.

Konjiček.

Sem dolgo upal in se bal,
slovo sem upu, strahu dal,
srce je prazno, srečno ni,
nazaj si up in strah želi.

P(rešeren).

Sestavljalavnica. Mak, lak, Ada, dlaka, Ida, klada, Ala, Adam, kal, dama, kad, kadi, malik, mlaka. Mladika.

Črke. Več ko je pameti, manj je besedi.

Mačke. Jemlji na dveh in dveh straneh vsako četrto črko. Začni s črko, na katero kaže rep spodnje muce, t.j. K. Ko na teh dveh straneh izčrpaš, začni pri črki V, kakor kaže rep gornje muce. — Kar mačka rodi, vse miši lovi.

Črkovnica. Jemlji v abecednem kvadratu v vodoravni, poševni ali navpični smeri črke, ki ležijo med obema danima črkama; samostojne črke ostanejo. Dobiš: Pogumen nastop je že velika pridobitev.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljalci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.